

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**AHÎ DÂ'Î VE TÜRKÇE MANZUM ESERİ:
FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ
(İNCELEME-METİN)**

Mustafa TOPAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2016

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**AHÎ DÂ'Î VE TÜRKÇE MANZUM ESERİ:
FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ
(İNCELEME-METİN)**

Mustafa TOPAK

Danışman: Doç. Dr. Hayri KAPLAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muhammet YILMAZ

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Recep TUZCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2016

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Hayri
KAPLAN(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Muhammet YILMAZ

Üye: Doç. Dr. Recep Tuzcu

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.
.../.../2016

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 30 /05/ 2016

Mustafa TOPAK

ÖZET

AHÎ DÂ'Î VE TÜRKÇE MANZUM ESERİ: FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ (İNCELEME-METİN)

Mustafa TOPAK

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hayri KAPLAN

Mayıs 2016, 296 sayfa

Bu tez çalışması XV. Yüzyıl Osmanlı yönetimindeki Anadolu'da halen canlılığını koruyan Ahilik düşüncesinin bir yorumu kabul edilebilecek *Fütüvvetnâme-i Tarsûsî*'yi konu edinmektedir. Yazarı Ahî Dâ'î hakkında yeterli biyografik bilgiler yok olsa da bilindiği kadar tek nüshası bulunan eser diğer manzum fütüvvetnâmelerle ortak yönleri olmakla beraber ayet ve hadislerden, Mesnevî'den alıntılar, peygamber kıssaları, şeyh ve mürid adabı gibi tasavvufi öğeler ağırlıklı olarak konuların işlenmesiyle farklı ve özgün bir karakter sergilemektedir.

Çalışmada Fütüvvet ve Ahilik kavramlarına ve tarihine, Tasavvuf ile ilgisine, çeşitli tarikatlarla irtibatına ilişkin genel bilgiler ardından farklı dillerde mensur ve manzum olarak telif edilmiş matbu ve yazma fütüvvetnâmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan Ahî Dâ'î ve Fütüvvetnâme-i Tarsûsî hakkında tanıtıcı bilgiler ardından adı geçen eser dini ve tasavvufi konu ve kavramlar bağlamında incelenmiş, Fütüvvet erkân ve âdâbına ilişkin kavramlar üzerinde durularak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmasında genelde Tasavvuf Tarihi özelde Fütüvvet ve Ahilik alanı çalışmalarında önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle ve geçmişte herhangi bir çalışmaya konu edilmemiş olması nedeniyle tek nüsha olan eser metni günümüz Türkçe alfabesine aktarılarak sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Fütüvvet, Ahilik, Ahî Dâ'î, Tarsûsî

ABSTRACT

AHÎ DÂ'Î AND HIS TURKISH POETIC WORK: FUTUWWATNÂME-I TARSÛSÎ (ANALYSIS-TEXT)

Mustafa TOPAK

Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hayri KAPLAN

May 2016, 296 pages

The thesis aims at analysing *Fütüvvetnâme-iTarsûsî*, which can be accepted as a review of Ahi idea that still maintained its validity at Anatolia under Ottoman Empire during 15th century. There is not enough biographical information about the author, AhîDâ'î. However, the work with a single copy has common features with other poetic works which are called *fütüvvetnâme* while it demonstrates a different and unique character by mainly discussing the sufic elements such as excerpts from verses, hadiths, and the Masnavi, anecdotes about Prophets, the sheikh and disciple manners.

This study also give information about the Futuwwa and Ahi concepts and their history, general information regarding the contact with various sects, and then, the printed and handwritten works called *fütüvvetnâme* which are written in different languages as prose or verse. Within the main frame of this study, firstly AhîDâ'î and *Fütüvvetnâme-iTarsûsî* are introduced, and then, the mentioned work is analysed in the context of religious and sufic concepts and subjects by discoursing the concepts about rules and conventions of Futuwwa.

This thesis also aims to make a significant contribution to the history of Sufism in general, and the works of Futuwwa and Ahi fields in particular, and also because it has not been discussed in any earlier work, the text of the work with a single copy is discussed after being transferred to the today's Turkish alphabet.

Key Words: Sufism, Futuwwa, Ahi Community, Ahîdâ'î, Tarsûsî

ÖNSÖZ

Anadolu’da sosyal, kültürel, ekonomik ve sair yönleriyle bir zamanlar etkinlik göstermiş, özellikle tasavvufî düşünce ve pratiklerin yansımalarını bünyesinde barındıran fütüvvetin/ahiliğin günümüze ulaşan yazılı kaynakları oldukça sınırlı sayıda’dır.XV. yüzyılda Tarsus kentinde yine bu kent halkının ısrarlı talepleriyle telif edilmiş olan manzum bir fütüvvetnâme’yi konu edinen bu tez çalışmasında, eser bağlamında dini, tasavvufî yaşamın, Ahilik düşüncesi ve pratiklerinin yansımaları tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Teze konu olan eserin yazarı dini ve diğer ilimlerde eğitim almış, Farsça ve Arapça’ya vakıf bir âlim olması nedeniyle, eserini yazarken yararlandığı/yararlanmış olabileceği kaynakların; ayetler, hadisler, edebi ve tarihi eserler vs. neler olduğu da yeri geldikçe belirtilmeye gayret edilmiştir.

Tezde, tek nüsha ve üzerinde bir çalışma yapılmamış olan bir fütüvvetnâme metninin daha literatüre ve araştırmacıların istifadesine sunulmasına, bir şekilde bu metnin ilim dünyasına kazandırılmasına vesile olmak en az tezin araştırma ve değerlendirme bölümleri kadar bizleri mutlu etmiştir.

Beni destekleyen ve araştırmamın gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan Danışmanım Doç.Dr. Hayri KAPLAN’a, üzerimde büyük emekleri olan merhum anne ve babama, kayın pederim ve kayın valideme, üstadlarıma, her zaman yanımda olan eşim Zeynep Hanım, kıymetli evlatlarım Mehmet, Behice Nur ve Ayşe Nur’uma ve tüm sevdiklerime, tabii ki bu mümtaz eserin müellifi büyük mutasavvıf, Şeyh Ahi Dai Tarsusi Hazretlerine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Mustafa TOPAK

ADANA-2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	ix

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Kapsamı.....	1
1.2. Tezin Amacı ve Önemi.....	1
1.3. Tezin Yöntemi	2

BÖLÜM II

FÜTÜVVET, AHİLİK TARİHÇESİ VE FÜTÜVVETNÂMELER

2.1. Kavram, Düşünce ve Hareket Olarak Tarihte Fütüvvet ve Ahilik	5
2.1.1. Fütüvvet	5
2.1.2. Halife Nâsır ve Fütüvvet Teşkilatı.....	6
2.2. Ahilik.....	8
2.2.1. Anadolu'da Fütüvvet, Ahilik ve Tasavvufla İlişkisi.....	10
2.2.1.1. Ahilik ve Mevlevilik	13
2.2.1.2. Ahilik ve Bektaşilik.....	14
2.3. Fütüvvetnâmeler	15
2.3.1. Fütüvvetnâme Geleneği ve Konuları	15
2.3.2. Arapça Fütüvvetnâmeler.....	23
2.3.3. Farsça Fütüvvetnâmeler.....	27
2.3.4. Türkçe Fütüvvetnâmeler	29

BÖLÜM III

AHÎ DÂ'Î VE FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ ADLI ESERİ

3.1. Ahî Dâ'î Hakkında Bilgiler	33
3.2. Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'nin Telif Sebebi	36
3.3. Tarsus ve Fütüvvet/Ahilik	38
3.3.1.Tarihi Kaynaklar Işığında XV. Yüzyılda Tarsus'ta Fütüvvet/Ahilik	39
3.3.2.Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'ye Göre Tarsus'ta Fütüvvet/Ahilik	44
3.4. Fütüvvetnâme-i Tarsûsî Adlı Eserin Dini-Tasavvufi Tahlili.....	45
3.4.1.Dini Konu ve Kavramlar.....	51
3.4.1.1.İtikat ve İlgili Kavramlar	51
3.4.1.2. İbadet ve İlgili Kavramlar.....	51
3.4.1.3. Diğer Dini Konu ve Kavramlar.....	52
3.4.2.Tasavvufi Konu ve Kavramlar.....	53
3.4.2.1. Tasavvufi Şahsiyetler	55
3.4.2.2. Tasavvufi Tipler	56
3.4.2.3. Tasavvufi Kavramlar	56
3.4.3.Fütüvvet Erkân ve Âdâbına İlişkin Kavramlar	58
3.4.4.Türkçe Fütüvvetnâmeler Arasında Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'nin Yeri	59

BÖLÜM IV

FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ METNİ

4.1. Eserin El Yazma Nüshasının Tanıtımı	64
4.2. El Yazma Nüshadan Örnek Sayfalar	65
4.3. Günümüz Türkçe Alfabetiyle <i>Fütüvvetnâme-i Tarsûsî</i> Metni	69

BÖLÜM V

SONUÇ

SONUÇ.....	291
BİBLİYOGRAFYA	292
ÖZGEÇMİŞ.....	295

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.s.	: aleyhisselam
a.g.t.	: adı geçen tez
b.	: bin (oğul)
bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
çev.	: Çeviren
H.z.	: Hazreti
h.zr.	: hazırlayan
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphanesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nr.	: numara
S.	: sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
s.a.v	: sallallahu aleyhi ve sellem
sad.	: sadeleştiren
ts.	: tarihsiz
Ünv.	: Üniversitesi
vr.	: varak/yaprak
vd.	: ve devamı/ ve diğerleri
vb.	: ve benzeri

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Kapsamı

Tez çalışması, Ahî Dâ'î'ye ait Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'yi; dini ve tasavvufi açıdan tahlilini ve eser metninin Türkçe harflerle günümüze kazandırılmasını konu edinmektedir.

Günümüze ulaşan çok sayıda ve farklı fütüvvetnâmeler bulunduğu ve bunların büyük çoğunluğu yazma eser halinde olduğundan hepsini temin etmek ve benzer konuları işleyen ve Anadolu kökenli diğer fütüvvetnâmelerle karşılaştırılmalarında bulunmak ayrı bir çalışma konusu teşkil edeceğinden böyle bir değerlendirme çalışmasına girişmedik. Fütüvvet, Ahilik ve fütüvvetnâme konularında genel diyebileceğimiz bibliyografik bilgiler eşliğinde gruplandırmalar yaparak bilgi vermeye çalıştık. Özellikle Türkçe fütüvvetnâmelerden bazıları, ilgili konuların anlatımında kaynak olarak kullanılmış böylece somut örnekler sunulmaya çalışılmıştır.

Eserin konusu ve üslubu bakımından belirli bir geleneğin halkalarından olması, el yazma eserin bir tek orijinal nüshasının bulunabilmiş olması, fütüvvetname geleneğinin ortaya çıkışı ve benzerlerinden farklı yaklaşımları içermesi, hakkında araştırma yapmamızı zorunlu kıldı.

Fütüvvetnâme geleneğinin günümüze ulaşan yazma eserler ve yazarları bağlamında bir kaynak taramasının, ileride bu özel alanda yapılacak çalışmalar için bir deneme olacağı düşünülmektedir. Özellikle katalog bilgilerinin, alıntılardan ziyade bizzat görerek elde edilerek sunulması, sağlıklı bilgilere ve araştırmalara zemin hazırlayacağı ümidimiz yöneliktir. Hiç şüphe yok ki, daha önceden yapılmış çalışma sonuçlarının bu bağlamda aynen ve detaylı olarak tekrarı yerine daha geniş bilgi için ilgili çalışmalara atıflarla tezimizin asıl konusuna odaklanmayı tercih ettik.

1.2. Tezin Amacı ve Önemi

Tasavvuf tarihi ve edebiyatı içerisinde günümüze değin üzerinde bir çalışma yapılmamış olan nadir bir eseri günümüze kazandırmanın yanı sıra, eserin muhtevasında yer alan unsurların tanıtılması, bu amaca hazırlık olarak fütüvvetnâmeler ve ilgili kavramlara ilişkin genel bir yazının takdim edilmesi hedeflenmektedir. Fütüvvetnâme

geleneğini tanıtmak, bu alandaki örneklere ilişkin gerekli literatürü oluşturmamızı gerektirmektedir. Bu husus öncelikle geçmişte bu alanda yapılmış çalışmalara vakıf olmayı, eklenebilecek yeni bulgular için kütüphane katalogları ve internet ortamında arama ve dijital görüntü hizmeti sunan kaynaklar aracılığıyla araştırmalar yapmayı gerektirmektedir. Kısmen de olsa gerçekleştirmeye çalıştığımız bu işlemin daha sonraki benzer çalışmalara ışık tutacağı kanaatindeyiz. Tabi ki bu çalışma, mühtevası itibariyle büyük bir hacme sahip olmasa da oldukça zaman alan bir çalışmadır.

1.2. Tezin Yöntemi

Her tez çalışmasında olduğu gibi, genel bilgilendirme amaçlı olarak ilgili konuların yine ilgili daha önceki bilimsel çalışmalardan, baskı ve el yazma eserlerden hareketle anlatılmasına çalışılmıştır. Bu işlem gerçekleştirilirken bilgi fişleri, notları alınmış, elden geldiğince ilgili alanda söz sahibi ve uzman kabul edilen ciddi kaynaklara müracaat edilmiştir. Tezimizin ikinci bölümündeki bu çalışma, üçüncü bölümde yer alan Ahî Dâ'î Tarsusi ve fütüvvetnâmesi üzerinde yapacağımız inceleme ve değerlendirmelere bir tür hazırlık mahiyetini taşımaktadır. Fütüvvetnâme yazarı hakkında ulaşabildiğimiz yerli yabancı el yazma eser kütüphanelerinin katalogları, Anadolu kökenli Türkçe, Arapça, Farsça tarih ve tasavvuf konulu, özellikle ahilik ve fütüvvet konuları ve şahıslarına ilişkin bilgi sunan baskı ve el yazma eserlere, bu alanlarda günümüzde yapılan çalışmalara, kısacası erişebildiğimiz bütün kaynaklara müracaat ettik ve oldukça zaman alan bu çalışma sonucunda ne yazık ki yazar hakkında bilgi veren başka bir kaynak bulamadık. Zorunlu olarak yazarın kendi eserinde verdiği sınırlı bazı tarihi ve biyografik bilgi kırıntılarından hareketle birtakım değerlendirmelerde bulunduk.

Fütüvvetname-i Tarsusi, edebi dil ve tasavvufi derinliği ile şüphesizki XV. yüzyıl Tekke Edebiyatının güzide örneklerindedir.

Ahi Dai, Fütüvvetnamesinde mesnevi bölümlerini “Has Türkçe” ile yazarak Yunus dili ile halk buluşmasının şahane örneğini vermiştir. Bu bakımdan eser, günümüz Türk Dili ve Edebiyatı’na ayrı bir zenginlik katacaktır.

Hicri 880, Miladi 1475 yılında tamamlanan Tarsusi Fütüvvetnamesi, Fatih Sultan Mehmet’e muhtemelen arz edilmiş olmalıdır ki orijinal nüshası İstanbul’da elimize geçmiştir. Tüm çabalarımıza rağmen başkaca bir yerde ikinci bir nüshasına ulaşamadık. (İstanbul Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi,

nu: 4'te kayıtlıdır asıl nüsha.)

Ahi Dai Tarsusi'nin Has Türkçesi; Kaşgarlı Mahmud'un Divanu Lügat-i Türk, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig isimli seçme eserlerin dili ile benzerlik göstermektedir.

Kilikya (Çukurova), XIII. Yüzyıldan itibaren Türkistan'dan Batı'ya akan Türk Boyları'nın hızlı göçü ile Türkleşir ve İslamlaşırken, eserin müellifinin de kullandığı dil ve aldığı derin tasavvufi öğrenim dikkate alındığında; Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran, Taptuk Emre, Yunus Emre, Sarı Saltuk gibi Horasan Erenleri'nden olduğunu ve Türkistanlı bir Şeyh ya da Mutasavvıf olduğunu ortaya koymaktadır. Hoca Ahmed Yesevi ve Onun Şeyhi Yusuf Hemedani gibi büyük Türkistan Erenlerinin ekolünün devam ettiğini bir şekilde görürüz.

Ahi Dai Tarsusi, Mutasavvıf terbiyesi gereği olmalı ki asıl adını eserinde belirtmemiştir. Ancak mertliği ile Rüstem, cömertliği ile de Hatem gibi bilinen, Erenler arasında Tarsus sedefinin incisi diye bilinen Ahi Dai Tarsusi büyük ihtimalle, Tarsus Danyal Peygamber Türbesi Ve Makam Camii'nin 200 metre doğusunda, bu gün Tekke Mahallesi olarak bilinen mekândaki türbesinde medfun bulunan Türkistanlı Şeyh olarak bilinen "Mencek Baba" olması en kuvvetli ihtimaldir. Çünkü Mencek Zaviyesi Vakfiyesini incelediğimizde gördük ki; Yesi, Ğucduvan, İncir Fağnevi, Ali Ramiteni Hazretleri gibi Nakşibendi Meşayihinin isimleri dahi zikrolunmakta ve kendisinin de Türkistan'dan geldiği bilinmektedir.

Tarsus'ta bulunan Tekke, Medrese ve Dergâhların; öncelikle 80 kadar Türkistan şehir ve kasabasının Batı'ya yani öncelikle Diyar-ı Rum'a (Anadolu) göç eden Türklere hizmet amaçlı olduğunu ve "Bevvab" denilen hizmetçi veya kapıcıların, Türkistan illerini ve ahalisini iyi bilenlerden seçilerek ve maaş verilerek vazifelendirilmeleri ve Şeyh Ahi Dai Tarsusi Hazretlerinin Hicri 881-885 yıllarında vefat ettiği tahminlerimiz, "Mencek Baba" diye bilinen Türkistanlı Nakşibendî Şeyhi Abdullah Mencik'in irşad hizmetleri ile Fütüvvetname'deki Türkistan dili örtüşmektedir. Elbette bu husus da, eserin şerhini konu alan bir doktora çalışması ve belki arkeolojik bir araştırmayı zorunlu kılmaktadır.

Fütüvvetnâme tanıtım ve değerlendirmesinde üç ana başlık altında; dini konu ve kavramları, tasavvufi konu ve kavramları, Fütüvvet erkân ve âdâbına ilişkin kavramları ele alıp eser bağlamında açıklamaya gayret ettik.

Bu çalışmalar esnasında edindiğimiz bilgi birikiminden istifadeyle tezin başlangıcında sahip olduğumuz kanaatlerin; tez çalışması sonunda elde ettiğimiz

sonuçlarla ne derece örtüştüğü ve nihayetinde ulaştığımız genel kanaati sonuç bölümünde paylaştık.

BÖLÜM II

FÜTÜVVET, AHİLİK TARİHÇESİ VE FÜTÜVVETNÂMELER

2.1. Kavram, Düşünce ve Hareket Olarak Tarihte Fütüvvetnâmeler

2.1.1. Fütüvvet

Fütüvvet ile ahilik tamamen aynı şey olmamakla beraber, fütüvvetin ahiliğe kaynaklık eden en önemli kurum olduğu şüphesizdir.

Sözlükte fütüvvet genç, yiğit, cömert demek olan “fetâ” kelimesinden türemiş olup gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında kullanılır. Terim olarak ise dünya ve ahirette halkı nefesine tercih etmek, cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak diye tanımlanmıştır.¹

Fütüvveti konu edinen edebi eserlere de “fütüvvetnâme” denir. Arapça, Farsça ve Türkçe kıymetli çok sayıda fütüvvetnâme yazılmıştır. Bu eserler özellikle gençlerin ve tüm toplumun dinsel güzel ahlak değerlerini benimsemeleri amacıyla yazılmışlardır. Fütüvvetnâmeler bu amaç doğrultusunda “yol işaretleri” diyebileceğimiz gerekli temel kuralları ve bu kuralların beşeri ve ilahi boyutunu kaynakları ile ele alırlar.

Birçok fütüvvetnamede “Çâr Pîr” olarak adlandırılan dört büyük peygamber “fetâ büyükleri” olarak zikredilirler. Bunlar; Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’dir.

Geleneğe göre fütüvvet, Cebrail tarafından sırasıyla Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’e intikal etmiş ve dolayısı ile bu dört peygamber vasıtası ile oğuldan oğula geçerek varlığını sürdürmüştür. Son Peygamber Hz. Muhammed’de din kemale ermiş, din ile birlikte fütüvvet de tamamlanmıştır. Bu hükümler kıyamete kadar bakidir.²

“Fütüvvet ehli” Farsça’da fütüvvetdâr, civânmerd ve Arapça’dan geçen fetâ kelimeleriyle karşılanmıştır. Fetâ kelimesinin çoğulufityândır. Yine Arapça’da fütüvvet şeyhlerine ebu’l-fityân ve seyyidü’l-fütüvve denilmiştir.³

Bununla birlikte büyük fütüvvet erbabı ile ilgili olarak muhtelif fütüvvetnâmelerde Hz. Musa ve Hz. Yusuf gibi başka peygamberlerin de zikredilmesi

¹ Köksal, M.Fatih, *Ahi Evran Ve Ahilik*, KVK Yy., Kırşehir 2006, s. 65.

² Şeker, Mehmet, *Türk-İslam Medeniyetinde Fütüvvet ve Ahiliğin Yeri*, Ötüken Yay., İst.2011, s.36.

³ Gül, Kemal Vehbi, *Anadolunun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması*, Toker Yy., 1971, s. 178.

yanı sıra diğer 124 bin peygamberin de fütüvvet ilmi ile görevlendirildiği zikredilir.

Hz. Muhammed'in ashabından Çâr-ı Yâr-i Güzîn dediğimiz dört büyük halifenin ve diğer bazı sahabelerin isimleri ile birlikte anıldıklarını da görüyoruz. Yine Hak Teâlâ'nın Kehf suresinde fetâ olarak nitelediği Ashâb-ı Kehf'in de bu bağlamdabazı fütüvvetnâmelerde yer aldığı görülmektedir.

Tasavvuf literatüründe fütüvvetin özel başlıklar yahut müstakil eserlere ad ve konu olacak şekilde yer bulması, siyasi, toplumsal, ekonomik yönden ziyade dini, daha doğrusu tasavvufi bir mahiyet arz ettiğini göstermektedir. Nitekim tasavvuf literatürünün bir birikimi gibi görülen el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye eserinde İbnü'l-Arabî fütüvvet için ayrı bir bölüm açmıştır. Ona göre fütüvvet, kuvvet makamına aittir ve fetâ diye nitelenen kişide asla zaaf bulunmaması gerekir. Fütüvvet ehli her varlıkla, o varlığın derecesine ve kadrine göre muamelede bulunur. Bilhassa güzel huylara sahip olur. Efendisi olan Tanrı'nın hükmü altında bulunan fakat tabiat ve nefis âlemleri ile adetlere üst olan kişi fetâdır. Fütüvvet ehli olanlar halka ihsan ve ikramda bulunurlar, kerem sahibi olurlar. İbrahim Peygambere bu huyundan dolayı fetâ denmiştir. Fütüvvet makamına ancak Melamîr sahiptir. Çünkü onlar kul suretinde sultanlardır. Onları insanlar ve cinler bilmez amma melekler tanırırlar. Seyyid Şerif Cürçânî de bu tanımlara ek olarak şöyle der: "Fütüvvet; halkı dünya ve ahirette kendinden üstün tutmaktır."⁴

"Lâ fetâ illâ'Alî, lâ seyfe illâzü'l-fikâr" şeklindeki ünlü sözün hadis kaynaklarımızda geçmese de menkabevi tarzda yazılmış kaynaklarımıza göre sebeb-i vürudu şöyle anlatılır: Bir gün bir dilenci gelmiş ve bir şey istemişti. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v): 'Bana bir şey verin' dedi. Ali, kalktı gitti. Bir dinar, beş dirhem ve bir kap yemek getirdi. Peygamber sorunca dedi: " O istediği zaman içimden bir parça yemek vermeyi geçirdim. Derken hatırıma beş dirhem vermek geldi. Giderken bir dinarım var, onu da vereyim, dedim. Hatırıma geleni ve içimden geçeni vermemezlik edemezdim, dedi. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber: "Lâ fetâ illâ'Alî, lâ seyfe illâzü'l-fikâr" dedi."⁵

2.1.2. Halife Nâsır ve Fütüvvet Teşkilatı

Fütüvveti kendilerine şiar edinen bir topluluğun, daha hicretin II. yüzyılında mevcudiyeti bilinmekte ise de fütüvvetin kurumsallaştırılması Abbasi halifesi Nasır zamanında olmuştur. Halife Nasır Li-dinillah, fütüvvet kurumunu resmileştirdikten

⁴ Gül, Kemal Vehbi, a.g.e., s. 182.

⁵ Gül, Kemal Vehbi, a.g.e., s. 182.

sonra ikinci adım olarak asıl gayesini gerçekleştirmeye girişmiş, diğer hükümdarlara gönderdiği elçiler aracılığıyla onları da teşkilata dâhil etmek istemiştir. Bu amaçla Anadolu Selçuklu Devleti Hükümdarı I. İzzattin Keykavus'a Şihabüddin Sühreverdi başkanlığında bir heyet göndererek kendisini teşkilata dâhil etmiştir. Fütüvvet teşkilatına giren Anadolu Selçuklu Sultanları arasında I. İzzeddin Keykavus, I. Alâeddin Keykubad ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isimleri geçer. Bu girişimlerin Anadolu'da Ahilik teşkilatının gelişmesinde etkili olduğu tahmin edilmektedir.⁶

Halife Nasır'ın teşviki ile gerçekleşen bu temaslar sonunda fütüvvet anlayışını temsil eden mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesiyle burada büyük bir irşad faaliyeti başlamıştır. Bilhassa Evhadüddin Kirmanî ve halifeleri için çok sayıda zaviye yapılmıştır. Ancak Anadolu'da Ahiliğin yaygınlaşması ve kurumlaşmasının sadece bu gelişmelere bağlı olmayıp Moğol tehlikesi nedeniyle Orta Asya'dan Anadolu'ya sürmekte olan göçün de etkili olduğu bilinmektedir.⁷

Ahiliğin Anadolu'daki gelişimi üzerine bilim adamlarının görüşlerinde önemli farklılıklar gözlenmektedir. Fuat Köprülü, fütüvvet kaynaklık eden dini hareketlerin Batınlıktan çıktığını söyler. Daha sonra XIII. yüzyılda Ahilik adı altında çok önemli ve çok yaygın bir mesleki-tasavvufi bekârlar zümresi bulunduğunu, bunların Osmanlıların ilk zamanlarında mühim bir vazife gördüklerini, bunların fütüvvet mesleğine sahip olup senetlerini Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygambere kadar götürdüklerini, sufilerin hırkalarına karşılık bunların fütüvvet şalvarı giydiklerini, içlerinde birçok kadı ve müderrislerin bulunduğunu, bu teşkilatın her hangi bir esnaf topluluğu değil, o teşkilat üzerine istinat eden, akidelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabileceğini belirtir.⁸

Köprülü, daha sonra Ahiler namıyla bilinen fütüvvet zümrelerinin, İslam âleminin hemen her tarafında göze çarpan esnaf teşkilatına bağlı bulduklarını ve Ahilik teşkilatlarının Rüfailik, Halvetilik, Mevlevilik ve Bektaşilik gibi tarikatlar ile de pek çok bakımlardan ilişkili görülmesi gerektiğini, Ahilerin XIII. yüzyıldan XV. yüzyıl sonlarına kadar, bilhassa anarşi devrelerinde siyaseten çok önemli roller oynadıklarını, yine bu zümrenin Osmanlı Devletinin kurulmasında etken olduğunu ve Osmanlı merkezi idaresi güçlendikten sonra sadece esnaf teşkilatı mahiyetinde kaldığını ifade etmektedir.⁹

Bazı bilim adamları ise, Ahiliğin doğrudan doğruya Türk kaynaklı bir kurum

⁶ Köksal, M. Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, KVK Yy., Kırşehir 2006, s.59

⁷ Köksal, M. Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, KVK Yy., Kırşehir 2006, s.60

⁸ Köksal, M. Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, Kvk Yy., Kırşehir 2006, s.59-60

⁹ Köksal, M. Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, Kvk Yy., Kırşehir 2006, s.60

olduğu görüşündedirler. Bunlar arasında en iddialı isim olarak Neşet Çağatay'ın Ahiliğin fütüvvetten ayrı ve Türklere özgü bir kurum olduğu tezi önemli oranda kabul ve destek görmüştür.

Ahiliğin kaynağının Orta Asya'ya kadar gittiğini söyleyen Çağatay, tezini Türklerin İslam öncesi dönemlerden beri, sanat, ticaret ve başka meslek alanlarında büyük gelişmeler gösterdikleri, hatta ünlü Rus bilgini W. Barthold'un tespitlerini referans göstererek ticari olarak "Çek" in ilk defa Orta Asya'da Türkler tarafından kullanıldığı ve kelimenin Türkçe "çekmek" fiilinden geldiği gibi dayanaklarla öteden beri ticari hayatın içinde olan Türklerin bu kurumu kurmuş olmalarının gayet tabii olduğu görüşüne dayanmaktadır.¹⁰

Çağatay, Avrupalı yazarların her önemli konuda olduğu gibi, Ahiliğin de temelini Arap, İran ve Avrupa'ya dayandırmaya çalıştıklarını; Ahiliğin kökenlerini Avrupa korporasyonlarına, Arap ve İran fütüvvetçiliğine, Melamilik, Karmatilik ve hatta Masonlukta aradıklarını ifadeyle bunu şiddetle reddeder. Ahiliğin bir Türk Kurumu olduğunu ve en etkili delil olarak İbn Batuta Seyahatnamesi'ni gösterir.¹¹

Ancak Çağatay'ın tezi, tarihi veriler ışığında kabul görmemiş ve Ahilik kurumunun Fütüvvet kaynaklı olduğu bilimsel tespitler ile açıkça ortaya konulmuştur. Nitekim Fütüvvet başkanı Abbasi Halifesi Nasır'ın XIII. yüzyılda Konya'ya gönderdiği Sühreverdi heyeti ile Alaüddin Keykubat'a Ahilik hil'atinin giydirilmesi merasimi bu durumu teyid eden amillerdendir.

2.2. Ahilik

Ahi kelimesi üzerinde her ne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüş ise de makul olanı bu kelimenin Arapça asıllı olduğudur. "Ahî" kardeşim demektir ve fütüvvet temeli üzerine bina edilmiştir. Dolayısıyla "Ahilik" kardeşliktir. Geleneğe göre Fütüvveti bizzat Hz. Peygamber tanımlamış, tesis etmiş ve sahabe-i kiram arasında kurduğu güzel beşeri münasebetler ile insanlık âlemine göstermiştir.

Bilhassa XIII. yüzyılda Kırşehirli Şeyh, Ahi Evran ile başlayan ve meslek erbabının eğitimini öne alan Ahilik oluşumu bütün ahlaki ve insani boyutunu ve merasimlerdeki temel kuralları, fütüvvet ve fütüvvetnamelerden alır. Aslında Ahilik, Fütüvvetin esnaf ve sanatkârlar içinde tecessüm etmiş halidir.

Bir diğer ifadeyle Ahilik, İslam dünyasında Abbasi Halifesi Nasır tarafından

¹⁰ Çağatay, Neşet, *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?*, TESK Yay., Ankara tar., s.6.

¹¹ Çağatay, Neşet, *Ahiliğin Türk Ekonomisine Getirdikleri*, İst., ESDB Yay., Ankara 1982, s.88.

kurumlaştırılan Fütüvvet Kurumunun, Anadolu’da XIII. yüzyıldan itibaren milli ve yerli unsurlarla donanmış bir şeklidir. Ahilik, Türk esnafının hayat anlayışına ve dünya görüşüne uygun olması sebebiyle daha çok esnaf arasında gelişmiş olmakla birlikte esnaf dışından da çeşitli meslek erbabını bünyesinde barındıran, Ahi Evran-ı Veli önderliğinde Anadolu’da, Anadolu dışında Balkanlar, Orta-Doğu ve Kafkaslar’a kadar yayılan sivil bir yapılanmanın adıdır.¹²

“Türk Fütüvvet Hareketi” denilebilecek “Ahilik Kurumu” XIII. yüzyılda kurulup XX. yüzyıla dek, köylere varıncaya kadar Anadolu Türk Toplumunda varlığını kesintisiz biçimde sürdüren; Anadolu Türk Toplumunun birlik ve beraberliğini, refah ve düzenini sağlayacak ve halkın maddi manevi ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda örgütlenen, amaç ve çalışma tarzı açısından topluma hizmet sevdası ve aşkıyla bir tür özel yönetmelik sayılabilecek “Ahi Şecere ve Fütüvvetnameleri” ile belirlenmiş “iş-meslek-ahlak” disiplini; şeyh, usta, kalfa, çırak, yamak hiyerarşisi doğrultusunda çalışmayı bir tür ibadet telakki eden; sınaî, ticari, askeri ve iktisadi ve içtimai, eğitsel faaliyetlerde bulunan bir sivil toplum kuruluşudur.¹³

Daha geniş bir açıdan bakacak olursak Ahilik, bir yandan tek tek fertlerin ahlaki erdemler bakımından donanımlarını onları iyi birer birey yapmayı amaçlayan; öte yandan da bireylerin oluşturduğu aileden millete ve hatta topyekûn insanlık âlemine varıncaya kadar bütün toplumsal yapıların huzurlu, müreffeh, barış ve esenlik içinde yaşamalarını hedef alan bir “insanlık kurumu”dur.¹⁴

Bu hususta Enver Behnan Şapolyo da dikkat çekici bir tespitte bulunur ve şöyle der:“Ahiler ocak başında demir dövüyorlar, tezgâhlarda kumaş dokuyorlar, sağlam mallar satıyorlardı. Bu tasavvuf cereyanının karşısında Türk zekâ ve becerisi bir de ‘iş teşkilatı’ kurmuştu. Vakıa bunlar zaviyelerinde ibadet ediyorlar, dini bir hava içinde yaşamakla beraber iş terbiyesiyle de çok mükemmel yetişmekte idiler.”¹⁵

Görüldüğü gibi fütüvvet ile ahilik, bir ağacın kökleri, gövdesi ve dalları arasındaki bağ ve ilişki gibi bir irtibata sahiptir. Bu irtibatın temeli de asıl karakteri itibariyle dini ve tasavvufidir.

¹² Köksal, a.g.e., s. 57.

¹³ Uçma, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ün., S.B.E., İstanbul 2003, s.171.

¹⁴ Köksal, a.g.e., s.58.

¹⁵ Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1964, s.210.

2.2.1. Anadolu’da Fütüvvet, Ahilik ve Tasavvuf İle İlişkisi

Ahiler bir esnaf teşkilatı olarak örgütlendikleri Anadolu’da XIII. yüzyılda Selçuklu sultanlarının desteğini de almayı başarmışlardı. Bu teşkilatın devlet eliyle desteklenmiş olması daha da yaygınlaşmasına yol açmış ve etkinliğini artırmıştır. Nitekim Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad (1220-1237) zamanında kendisini fütüvvetin başı sayan Abbasi Halifesi Nasır Li-dinillah (1180-1225) bir elçi ile fütüvvet elbisesi göndermiştir. Gelen elçi fütüvvet teşkilatının “şeyhü’l-meşâyih”i olan Şihabüddin Sühreverdî’dir. Konya’ya gelen Sühreverdî ve heyeti büyük bir merasimle karşılanmışve Alaüddin Keykubad’a hil’at giydirmiştir.¹⁶

Türk asıllı Şeyh Evhadüddin Hâmid el-Kirmanî’nin (ö. 1238), Anadolu’daki fütüvvet teşkilatına mensup şeyhlerin başına “şeyhu’ş-şüyuh” olarak görevlendirildiği bilinmektedir. Evhadüddin Kirmanî, Ahiliğin kurucusu olarak kabul edilen Ahi Evran Şeyh Nasuriddin Mahmud’un hocası ve kayınpederidir. Bu bağlantı, aynı zamanda ahiliğin kadınlar kolu olarak faaliyet gösteren “Bâciyân-ı Rûm”un başı sayılan Fatma Bacı’nın babasının da Evhadüddin Kirmanî olduğunu göstermektedir.¹⁷

Anadolu Selçuklu Sultanlarının Ahilik mensubu olmaları bu teşkilatı Konya ve diğer Selçuklu illerinde güçlendirmiş ve o denli de etkinliğini artırmıştır. Eldeki kaynaklar Konya’da Ahilerin varlığını açıkça göstermektedir. Bunlardan İbn Batuta’nın, *Seyahatname*’sinde İbn Kalemşah’ın zaviyesinde konakladığını anlatırken zaviye ile ahilerin fütüvvet anlayışları hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir.¹⁸

Bu arada Ahiliğin tarihçesi ile alakalı olarak bu temel bilgilerin yanı sıra daha özel ve belli başlı ahi ileri gelenleri hakkında yazılmış eserlerin günümüze kadar intikal ettiğini ve bunlardan Ahmed Eflaki’nin *Menâkıbü’l-Ârifîn* adlı kitabının önemli bilgiler verdiğini burada belirtmeliyiz.

Ahiler hakkında görgüye dayanarak bilgi veren ilk kaynak, Anadolu’nun birçok şehir, kasaba ve köylerini gezerek dolaşan Kuzey Afrikalı seyyah İbn Batuta’dır. İbn Batuta, 1333 yılında Alanya’dan Anadolu’ya ayak basmış ve bu bölge halkının yaşayışı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.¹⁹

İbn Batuta, Anadolu halkını şöyle tanıtır:“Bilad-ı Rum (Anadolu) adıyla anılan

¹⁶ İbni Bibi, *el-Evamirü’l-Âlâiyye fi’l-Umûri’l-Âlâiyye*, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Ankara 1996, c. 1, s.249-251.

¹⁷ Bayram, Mikail, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s.28; Bayram, Mikail, *Bacıyan-ı Rum*, Konya 1997, s. 10, 18.

¹⁸ Şeker, Mehmet, *İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik*, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Yayınları, Ankara 2001, s. 74.

¹⁹ Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnamelerin Yeri*, s.38.

bu memleket, dünyanın en güzel yeridir. Allah başka yerlere verdiği ayrı ayrı güzelliklerin hepsini birden bu topraklara vermiş. Ahalisinin yüzleri çok güzel, elbiseleri temiz, yemekleri nefistir. Bereket Şam'da, şefkat Rum'da denmesi yerindedir. Zira gerçek şefkat Anadolu halkı olan Türkmenler arasındadır. Burada hangi eve ya da zavıyeye insek, erkek ve kadın komşularımız halimizi hatırımızı sorarlardı. Kadınlar erkeklerden kaçmazlar. Ayrılışımızda da sanki kendi halkımızdan, akrabalarımızdan biriymiş gibi candan uğurlar, hatta kadınlar ağlaşırlardı. Bu memleketin âdetince ekmek haftalık olarak yapılır. Şehrin erkekleri ekmek pişirildiği gün bize sıcak ekmekle gayet nefis yiyecek hediye ederler ve 'Bunu size kadınlar gönderiyorlar, hayır duanızı istiyorlar' derlerdi."²⁰

Seyyah İbn Batuta Ahileri tanıtırken şunları da ilave eder:"Ahi, ah (kardeş) kelimesinin müfred birinci şahsa izafetle söylenmesinden meydana gelmiştir (kardeşim demektir). Bunlar Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini ve yatacak yerleri sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve benzerlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir."²¹

İbn Batuta'dan XIV. yüzyılda Anadolu Ahileri ve buldukları şehirler ve teşkilatları, çalışma biçimleri konusunda önemli bilgiler alıyoruz. Alanya, Antalya, Burdur, Tire, Denizli, Manisa, Konya, Ankara, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Bolu, Kastamonu, Bursa, Balıkesir gibi illerde Ahi kuruluşları ile ilgili çok olumlu görüşleri ve yaşam biçimleri hakkındaki gözlemlerine ulaşıyoruz. Ankara Ahi Mamak (Mamak), Ahi Mes'ud (Etimesgut), Bursa'da Kestel nahiyesi o zaman "Ahi" ismi ile anılıyordu. Buna benzer daha pek çok örnek verilebilir ki, bazı yerleşim birimlerine isim veya sıfat olarak "Ahi" adının verilmiş olduğunu biliyoruz.[Keza Anadolu'da bugün "Ahiler" ismi ile müsemma sülalelerin varlığı; pek çok şehir, kasaba ve köylerde yaşadıkları bir vakıdır.] Tarihçi Âşıkpaşazade'nin Ahiler hakkında verdiği bilgiler Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasında onların öncülüğünün açıkça görüldüğünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Onun bildirdiği gruplardan Anadolu Gazileri, Anadolu Abdalları ve Anadolu Bacıları yanında Anadolu Ahileri de

²⁰İbn Batuta, *İbni Batuta Seyahatnamesi*, Mehmet Şerif tercümesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1914, s. 283.

²¹İbn Batuta, a.g.e., s. 312.

bulunmaktadır.²²

Ahilerin, Anadolu'nun hemen her tarafında görüldüklerini ve faaliyette bulduklarını, böylece Anadolu'nun bunlar tarafından kurulan müessese ve teşkilatlarla gelişip mamur hale geldiğini başka tarihçiler de ifade etmektedirler. Tarihi kayıtlara göre Ahilerin faaliyetleri sayesinde Anadolu, sosyal ve kültürel anlamda da zenginleşmiş ve bu topraklarda yeni bir medeniyetin temelleri atılmıştır.²³

Anonim Selçuknâme olarak tanınan ve Feridun Nafiz Uzluğ tarafından *Türkiye Selçukluları Tarihi* adıyla yayımlanan (Ankara 1952) eser Selçuklu Hanedanı ve özellikle Türkiye (Anadolu) Selçukluları hakkında bilgiler vermekle birlikte ahiler ve faaliyetleri ile ilgili bazı bilgiler de sunmaktadır. Üstelik *Anonim Selçuknâme*'de Hz. Mevlana ve çağdaşı tanınmış veya yeterince tanınmamış pek çok ahi ve mutasavvıf hakkında "günlük" diyebileceğimiz kısa ve özel bilgiler de sunulmuş ve o günleri, büyüteç tutarak gözlerimizin önüne getirmiştir.²⁴

Fütüvvet öncelikle enbiya ve evliyanın vasfıdır. Binaenaleyh tasavvuf ilminin konusudur. Bu bakımdan büyük mutasavvıfların fütüvvet eğitimi aldıklarını, ilim ve irfan ocağı tarikatlarda bunu müfredat olarak temel ilimler arasında tahsil ettiklerini biliyoruz.

Ahilik ve Fütüvvet ilişkisi hakkında şu hususun gözden irak tutulmaması gerekir: Ahilik, Fütüvvet temelleri üzerine bina edilmekle ve ondan feyiz aldığı söylemek ile birlikte üzerinde görüş birliği bulunan husus odur ki Ahilik, bir tarikat olmaktan ziyade "Meslek Kuruluşu" dur.

Ahilerin, Bektaşî ve Mevlevîler dışında dönemin önemli tarikatlerinden Rifai, Kadiri ve Haydari tarikatleri ile de türlü münasebetleri ve yakınlıkları olmuştur. Anonim Bektaşî fütüvvetnâmelerinin, Ahmed er-Rifai'ye müntesip bir zat tarafından kaleme alınan *Yasin er-Rifai Seyahatnamesi*'nin varlığı; Abdulkadir Geylani'ye sık sık yapılan tazimler ve dualar ve şecere kayıtlarından Kadirilere ait olduğu anlaşılan bir *Ahi Şecere*'nin mevcudiyeti, Ahiliğin tasavvuf ve tarikatlerle ilişkisini gösterdiği gibi, başlı başına bir tarikat olmadığını da işaret eden önemli belgelerdir.²⁵

Fuad Köprülü, Şapolyo ve bazı tarihçilerin Ahiliği bir tarikat olarak nitelemelerinin bu tespitimiz ile çelişmediği kanaatindeyiz. Çünkü onlar "bir nevi

²² Aşıkpaşazade Ahmed Aşiki, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, Düzenleyen: Nihal Atsız Çiftçioğlu, İstanbul 1949, s.237-238.

²³ Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnamelerin Yeri*, s.37-38.

²⁴ Şeker, a.g.e.,s.59.

²⁵ Köksal, M.Fatih, *Ahi Evran ve Ahilik*, Kvk Yy., Kırşehir 2006, s.68-69

tarikât” bir “meslek tarikâtı” gibi genel ifadeler kullanmışlardır. Burada mevzubahis ettiğimiz husus ise Ahiliğin başlı başına bir tasavvufî tarikât olmadığı ama tarikâtlardan da ayrı olmadığıdır.

Nitekim Ahiliğin ders kitabı konumunda yazılmış eserlerin farklı tarikât mensubu müellifler tarafından kaleme alındığını düşünürsek Ahilik, tüm tarikâtları ve mutasavvıf zümreleri kucaklayan “birlik ve hoşgörü” esasına dayalı “toplumsal mutabakat kurumu” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk siyasi tarihinin XIII-XV. yüzyıllar arasındaki şekillenmesinde, Anadolu’da mevcut tarikât veya teşkilâtlardan özellikle Bektaşilik, Ahilik ve Mevleviliğin diğer oluşumlardan daha önde olduklarını ve önemli görevler üstlendiklerini görüyoruz. Ahilik ve Ahilerin bu iki zümreyle ilişkileri son derece önemlidir.²⁶

2.2.1.1. Ahilik ve Mevlevilik

Mevlevilik, Hz Mevlana’nın tarikâtıdır. Mevlana Celaleddin-i Rumi eserleri ile özellikle *Mesnevî*’si ile gönüllerin sultanı olmuş ve doğal olarak Ahilik mensubu esnaf ve sanatkârlardan kimileri aynı zamanda Mevlevî tarikâtı mensubu olmuşlardır.

Aslında Ahilik, Mevlevilik ve Bektaşilik arasında hiçbir zaman kalın duvarlar ile bir birlerinden ayrıldıkları en azından teorik olarak söz konusu değildir. Çünkü bu üç sosyal ve dini oluşum da Anadolu ve Türk menşelidir. Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Ahi Evran, Horasan Erenlerindedir. Temsil ettikleri görev Hoca Ahmed Yesevi, Yusuf Hemedani ve Abdulhalık Gücdevani gibi erenlerin ortak gayeleridir ve İslam dinini yaşamak ve yaşatmaktır. Dolayısıyla aralarında bu anlamda bir ayrılık ve gayrılık mevzubahis değildir.²⁷

Anadolu’da XIII. yüzyılda kaleme alınan ve bir Türk tarafından yazılan ilk Farsça fütüvvetnâmenin müellifi olan Nâsirî de Mevlevî idi. Mevlana’nın ilk halifesi veya halefi Hüsameddin Çelebi de aynı zamanda ilk Ahi ileri gelenlerinden Ahi Türk’ün torunudur. Franz Taeschner bu durumu Ahilik-Mevlevilik ilişkilerinde önemli bir işaret sayar. Gülşehri de dâhil olmak üzere, Mevlevî veya Mevlana muhibbi birçok şairin fütüvveti ve ahiliği benimsemeleri ve övmeleri de Mevlevilerde Ahilere ve Ahiliğe karşı bir temayül olduğunu hatta fütüvvet prensiplerini benimsediklerini ve yaymaya çalıştıklarını göstermektedir.²⁸

²⁶ Köksal, M. Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, Kvk Yy., Kırşehir 2006, s.69.

²⁷ Çev. Topak, Mustafa, Ahi Dai Tarsusi Fütüvvetnamesi, Ç.Ü. Tasavvuf YL Tezi, 2016-Adana.

²⁸ Köksal, Köksal, M.Fatih, Ahi Evran ve Ahilik, Kvk Yy. Kırşehir 2006, s.70-71.

Gülşehri'den başka ilk *Mesnevi* şârihi, yorumcusu Kayserili Kâtip İbrahim gibi pek çok edebiyatçı da aynı zamanda fütüvvetname ve Ahilik mesleğinin muhipleri arasındadır.

2.2.1.2. Ahilik ve Bektaşilik

Ahilik ile Bektaşilik arasındaki münasebetler çok içli ve dışlıdır. Bu ilgi ve alaka o kadar ileri gitmiştir ki, Köprülü'nün “Ahilik zamanla Bektaşilik olarak yoluna devam etmiştir” diye değerlendirmesine neden olmuştur. Bu sıkı ve olumlu münasebet şüphesiz ki, Ahi Evran ile Hacı Bektaş-ı Veli arasında bulunan ve menkıbelerde de görülen dostluklarıdır.

Ahilik ile Bektaşilik arasında o kadar çok “kural” benzerliği vardır ki, bir birlerinden hangi ritüel veya ayini aldıkları konusundaki etkileşimi tanımlamak imkansız gibidir. “Şed” veya “kuşak” kuşanma, her iki sistemde de “kemer-beste”liktir. “Taç ve hırka” Bektaşiliğin temel sembolleri arasındadır. Anadoluda en çok yazması bulunan *Radavî Fütüvvetnâmesi*'nden, diğer fütüvvetnâmelerden ve tezimize konu olan *Tarsusî Fütüvvetnamesi*'nden öğrendiğimize göre tac ve hırka giymek fütüvvet erkânındandır. Keza helva pişirmek, bir şehirden bir şehre nasip göndermek, yol atası ve yol karındaşı tutmak, tıraş ve tıraşnâme geleneği, pir tutmak ve itaat etmek, helva-yı cufne sunmak gibi adı geçen fütüvvetnamelerde bahsedilen rükünler, Bektaşiliğin de olmazsa olmazlarındandır.

Bektaşilikte ikrar erkânından önce “meydan süpürülmesi”, “sofra çekmek” ve tören sonrası “şerbet içmek” ritüelleri de Ahilik ile Bektaşilik erkânında dikkat çekici benzerliklerdendir. Şerbet konusunda tek fark, Ahilerde şerbetten anlaşılan “tuzlu su” iken Bektaşilerde “bal şerbeti” olmasıdır.²⁹

Bu güçlü toplumsal oluşumlar çok önemli sonuçlar çıkarmıştır. Belki de en önemlisi Osmanlı devletinin kuruluşu ve yükselişinde temel dinamikler olmuşlardır. Ahilik, Bektaşilik ve Mevlevilik, diğer tarikatlar ve sosyal teşkilatlar ile birlikte millet ve birlik bilincini tesis etmiş böylece Horasan erenleri maksatlarına ulaşmışlardır. Elbette bu ve benzeri güzel sonuçlar Hz. Peygamber'in tesis ettiği fütüvvet eğitim ve öğretiminin neşvü nema bulup dallanıp budaklanması ve meyve vermesidir. [çev.]

²⁹ Köksal, a.g.e., s.73.

2.3. Fütüvvetnâmeler

2.3.1. Fütüvvetnâme Geleneği ve Konuları

Fütüvvetnâmeler kaynağı itibarı ile rabbani güzel ahlak metinleri olarak nitelendirilebilir. Çünkü Cebrail tarafından Hz. Peygamber'e bildirilmiş ve onun da kendi cemaati olarak Ashab-ı Kirâm'a olduğu gibi öğrettiği bir Fütüvvet geleneğinden söz edilmektedir. “Âdem'den Hâtem'e, Hâtem'den bu deme” söylemi meşhurdur. Bu anlamda sanki “fütüvvet müfredatı” bütün peygamberlere bildirilmiş ve tüm zamanlarda insanoğlunun önünü aydınlatan “medeniyet ışığı” olarak yol göstermiştir. İnanişâ göre yüz yirmi dört bin peygambere talim edilen bu öğreti Hz. Muhammed ile kemale ermiştir.

Hz. Âdem, Nuh, İbrahim ve Muhammed Peygamberler bu ilahi mesajın günümüze kadar ulaşmasında emeği geçen önderlerdir. Dolayısıyla fütüvvetin de fütüvvetnâmelerin de içeriği öncelikle onların kıssaları ile doludur.

Fütüvvetnâmeler bütün klasik şark edebiyatında alışlageldiği üzere hamdele ve salvele ile başlar. Çâr Yâr-i Güzîn denilen dört büyük halifenin faziletlerinden bahsedilir. Allah yolunda kimler nasıl yiğitlik yapmışlar etkili bir lisan ile anlatılır. Hz. Ali “feta” olmada enbiyadan sonra en güzel örnek ile sunulur. Bu hususta Hz. Muhammed'in, Hz. Ali için ifade buyurduğuna inanılan “Lâ fetâ illâ'Alî, lâ seyfe illâzü'l-fikâr” sözü bilhassa zikredilir ve geniş tefsiri yapılır.

“Bâb-ı uhuvvet” bölümünde Ahilik meşrebinin temelleri açıklanır. Gerçek kardeşliğin sırları beyan edilirken, sahte ahiliğin asla Hak katında kabul görmeyeceği ve bunun kişinin kendini kandırmasından öte gitmeyeceği vurgulanır.

Nefsin maneviyatta tesirli bir perde olduğu ve ıslah edilmesi gerektiği vurgulanır. Bu manevi perdenin ancak himmet ile yırtılacağı ve bu meyanda hakiki bir mürşid-i kâmil bulmanın ve talebesi olmanın önemi; nefsin hile ve desiselerini sezip kurtulmak için lüzumu manidar derinlikler ile izah edilir. Bu bilgiler kimi eserlerde düz yazı tarzında, *Tarsusi Fütüvvetnâmesi*'nde olduğu gibi kimilerinde de nazım tarzında sunulur.

Daha sonra fütüvvet eğitiminde bildirilen ritüeller bir bir açıklanır. Şed kuşanma, tıraş olma, tac ve hırka giyme, helva-yı cufne taksimi, başka şehre nasip gönderme gibi merasimlerin adab ve usullerinden ve hikmetlerinden veya anlamlarından teferruatlı denilebilecek kadar söz edilir. Bütün bu değerlendirmelerde fetâ sufi modeli birlikte okuyucuya veya dinleyiciye sunulur. Kullanılan dil genelde tasavvufidir ve ruhumuzun

derinliklerine seslenilir. Bu bakımdan oldukça etkileyicidirler.

Dünyadaki kardeşliğin ancak ahiret kardeşliği ile anlam kazanacağına, bunun gerçeğine ise fütüvvet veya ahilik veya sufilik yolunda, müşid eğitimi görmüş din kardeşleri arasında tanık olunabileceği çok tesirli sahneler ile betimlenir.

Hız. Peygamber ile sahabe-i kiram arasında vaki olan sevgi bağının en yüksek aşk derecesinde tecelli ettiği ve buna misal olarak Hız. Ali ile olan “muhabbet ve kardeşliğin”, sanki “bir bedende iki ruh” gibi bizzat Hız. Peygamber tarafından ifade buyurulduğu şerh edilir.

Tam da bu demde tasavvufun ince, nazik ve derin konularına ve fenâ fillah, bekâ billah gibi makamların hikmetleri ve Hallac-ı Mansur’un masumiyeti, belîğ bir edebiyat, ince bir kalp ve yüksek tasavvufi vukuf ile açıklanır. Leyla ve Mecnun aşkı ile konuya yardımcı olunur.

Tarsusi Fütüvvetnâmesieseri ile Şeyh Dâ’î de bu girift konuyu çok sarîh ve anlaşılabilir biçimde açıklamış ve fütüvvet yazmada ne denli mahir olduğunu göstermiştir kifütüvvetnâmelerin bir bakıma tasavvuf klasikleri arasında sayılabileceği kanaatini güçlendirmektedir.

Fütüvvetnâmelerde, Fütüvvet ve Ahilik yoluna, kimlerin kabul edilip edilemeyeceği tek tek açıklanırken şeyh veya ahilikten çıkarılmayı gerektiren suçlardan da birer birer bahsedilir. Ahinin olması gereken davranış biçimleri bir manifesto gibi beyan edilir. Giyim kuşamı, biçimi, makul renk seçimi veya firavun kaftanını andıran renk türlerinden sakınılması gerektiğine varıncaya kadar önemle durulur.

Bu söylediklerimizden başka özellikle XIII-XV. yüzyıllarda, o tarihler ile ilgili merak edilen bilgilerde kaynak sıkıntısı çektiğimizi düşünürsek, yazılan Arapça, Farsça ve Türkçe fütüvvetnâmeler paha biçilmez tarihi ve kültürel bilgiler ihtiva etmektedirler.

Bu bakımdan fütüvvetnâmeler birer tarih hazinesi olarak kıymet ifade etmekte ve hizmet sunmaktadırlar. Buna ilk misal olarak XIII. yüzyılda Kuzey Afrikalı Seyyah İbn Batuta’nın yazdığı ve rahatlıkla “Belgesel” diyebileceğimiz *Seyahatnâme* bugün paha biçilemez bir görevi ifa etmiş bulunmaktadır. Bu eser bize, Anadolu’da Fütüvvet ve Ahilik kurumları ile alakalı gözleme dayalı tarihi bilgiler sunmaktadır.

Şimdi fütüvvetnâmelerde yer alan az önce bir kısmını zikrettiğimiz konulara kısaca değinelim:

Şed Kuşanmak: Bütün fütüvvetnâmelerde ortak şiar şed bağlamak, şalvar giymek tuzlu su içmektir. Muhtasar bir fütüvvetnâmede “şed bağlama” merasiminin nasıl yapılacağı -diğerlerinde olduğu gibi- anlatılır. Buna göre şed önce nakibe verilmeli

ve nakib de onu seccadede oturan şeyhe, şeyh de talibin ustasına vermelidir. Yazıldığı dönemin Türkçesini de yansıtan ilgili ifadeleri bir örnek kabilinden aynen alıntılıyarak sunarsak:

“Amma ol şeddi nakib eline vireler. Nakib şeddi beş kat büke. Beş kat itdüğü işaretdür bina-yı İslâm’a. Müselledür ki, işaretdür şeriat, tarikat ve hakikata. Şeddi andan getirüb seccadede oturan şeyhe arz ide. Şeyh üç kere sure-i ihlâs okuya. Andan baki eshabı şeddi ziyaret kılub ihlâs okuyalar. Andan getirüb şeddi ol üstaza suna. Ol üstaz durı gelüb şeddi sağ eliyle kibleye karşı elif gibi duta dura. Elif işaretdür Hak Teâlâ’nın birliğine. Ve dahi sırat-ı müstakîm dimek olur kim doğru geldim elif gibi, inşâallahu’r-Rahman doğru gidem elif gibi.”³⁰

Bu merasim daha devam eder. Merasimi tamamlanan talip, bütün fütüvvet ehlinin kardeşi olur.

Anadolu’da “gayret kuşağı” olarak da bilinen bu kuşak aslında, önce Hz Âdem, Hz Nuh, Hz. İbrahim en son Hz. Muhammed beline bizzat Cebrail tarafından Hak Teâlâ’nın emriyle bağlanmıştır. Bu hususta *İmam Ca’fer Buyruğu* diye de anılan *Şeyh Safi Buyruğu*’nda şed kuşanmanın dayandırıldığı bu temel, ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır.

Radavi’nin eserinde ilk defa kuşağın Hz. Âdem’in beline bağlanması şöyle bildirilir:

“Cebrail, Hak Teâlâ emriyle cennetten bir taş ve bir ustura ve bir mikraz getirdi. Andan Adem’ün başın tıraş itdi. Mikraz (makas) ile bıyığın artuğın kesdi. Şimdi ol makamda hacılar tıraş olup kasr (saçı kısaltmak) iderler. Andan Cebrail aleyhi’s-selam Allah Teâlâ emriyle cennetten bir kuşak getirdi. Eyitdi (dedi) : Ya Âdem bu kuşağa “şedd-i vefa” dirlir. Buni senin bilüne kuşaduram ta ki ahde vefa kılasun, ol şeytan-ı racime uymayasın. Kuşag ile bilin (belini) bağladı.”³¹

Sahabeden Hz. Ali’nin beline şed bağlama merasimi bizzat Muhammed Rasulullah tarafından yapılmıştır. Bu husus da fütüvvet kitaplarında net olarak açıklanır. Hz. Ali “başka kimlerin belin bağlayayım?” diye sorunca Hz. Muhammed, on yedi “kemberbeste” nin belini bağlamasını buyurdu. Resul’ün işaretiyle beli bağlanan on yedi kemberbesteden sırasıyla Selman-ı Farisi, Kanber, Cafer-i Tayyar’ın belini Hz. Ali bağladı. Diğerlerinin bellerini ise Selman-ı Farisi bağlamıştır.

³⁰ Seyyid Hüseyin Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetnâme*, Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü, Nr. A. 4225, s.9 (Nüshada varak yerine sayfa numarası kullanılmıştır).

³¹ *Radavi Fütüvvetnâmesi*, M.Fatih Köksal Kütüphanesi, Özel Nüsha, vr.7b-8b.

“Buyruk’ta şeddin yedi bend olduğu ve sırasıyla bu bendlerin anlamı şöyle açıklanır:

- 1- Cimrilik / Cömertlik
- 2- Hırs / Kanaat
- 3- Cehalet / İlim
- 4- Şehvet / Helal vakar
- 5- Tokluk / Açlık
- 6- Haram / Helal
- 7- Şeytan / Rahman

Birincileri bağlamak ikincileri de açmaktır.”³²

Bir kalfa (nim-tarik), fütüvvetin aradığı bütün vasıfları nefsinde taşıyorsa ve ustadının işlediği sanatı kemaliyle öğrendiyse icazet talebinde bulunabilir. Ahilikte icazet almak, şed kuşanmak ile olur. Bir kalfa ancak ustası kendisinden razı ise şed kuşanma talebinde bulunabilir. Üstad rızası almak bu işin ilk şartıdır. “Şedsiz kazanç haramdır.”³³

Helva Pişirmek ve Dağıtmak: Helva bal, yağ ve un karıştırılarak pişirilir. Hurma ve zaferan da kullanılan malzelerdendir. Bunları pişirecek olan ahiler “miyan beste” olmalıdır. Helva pişirilirken tarikat harici olan bir kişinin olmamasına da özen gösterilir. Bu durum fütüvvet ehlinin tarikatli olmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu arada çeşitli salevat ve dualar okunur, tekbirler eşliğinde fütüvvet büyüklerinin isimleri anılır. Silsile olarak dergâh emektarlarından oduncu, ateşçi gibi dervişlerin de ruhlarına Fatihalar okunur, Zeynel Abidin, Selman-ı Farisi ve Hz. Ali ve nihayetinde Hz. Peygamber yâd edilir salâvatlar okunur. Pişirilen helva mahfilde bulunanlara ikram edilirken bir kısmı da orada bulunmayan “erkân erenlerine” bölüştürülerek gönderilir. Hurma ayrı bir lezzet katsın amaçlı kullanıldığı gibi Hz. Peygamber zamanından kalan bir usul gereği karıştırılıyordu.”³⁴

Giyeceklerin renkleri ve çeşitleri: Kıyafet seçimi, renkleri, cinsleri ve biçimleri de fütüvvetnâmelerin ortak konusudur. Anadolu fütüvvet teşkilatı da denilen Ahilik de fütüvvet geleneğini sürdürür. Mesela beyaz tavsiye edilirken siyah ve yeşil renkler Ahi

³²Şeyh Safi Buyruğu, s.33.

³³Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s.177.

³⁴Şeker, a.g.e., s.27.

için caiz görülür. Firavun elbisesine benzemesin için sarı ve kırmızı renkleri ahi için uygun görülmez.

Muhtasar Fütüvvetnâme'de fütüvvet ehlinin giyeceği kıyafetlerin nasıl olacağı şöyle anlatılır:

“Ehlullahın doni iki nesneden ola. Evvel panbukdan ola, ikinci yünden ola. Zira ikisi dahi cennetten çıkmışdır. Enbiya giymişdür. İmdi panbuktan olan melbusat, evvel hiç şüphesiz makbuldür kişi giyesi. Ve dahi yünden olan melbusat fütüvvetdara ve fukaraya ve sadata lazımdır. Şöyle ki aba, suf, nemed (keçe), yün aslında cennetten çıkmıştır. Ol vakt ki Âdem aleyhisselam yeryüzüne indi uryan idi. Cebrail aleyhisselam bir koyun getürdi. Havva ol koyunun yününden egirdi. Âdem dokudı, aba idüp giydiler. Sened-i hırka ve murakka' puşluk, cemi Adem'e yetişür. Abayı cemi enbiya geydi. Hakkın eda ittiler. Şükrini yerine getürdüler. Nemedi Musa ve Şuayb ve İsa ve Muhammed Mustafa ve daha nice enbiya aleyhimü's-selam geydiler ve hakkın eda ittiler ve şükrin yerine getürdüler. Suf, Süleyman Peygamber ve Yahya Peygamber ve İsa Peygamber ve nice enbiya ve Muhammed Mustafa geydiler ve hakkın eda ittiler ve yerine getürdüler.”³⁵

Enbiya ve evliyanın pamuk ve yünden elbise giydiğini beyan eden Şeyh Gaybi; “suf”un giyecek olarak sabır, sebat, metanet, fakr, takva ve vefa algısı verdiğini bu manayı müdrük olmadan giymenin bir anlamının kalmayacağını; nemed yani keçenin de “Hak kelamı”na işaret ettiğini söyler. Fütüvvet ehlinin giyim ve kuşamında seçeceği renkler ile ilgili de önemli tespitlerde bulunur:

“Eğer sual iderlerse; ak, yeşil ve kara ve gök giymek neye delalet ider, dirler ise; cevabı oldur ki: ak ve yeşil delalet ider hayata. Gök ve kara delalet ider sıhata. Resul Hazret bu dört rengi geymişdür. Amma ba'zı müctehidin aydurlar (derler): Ebu Bekir gök kaftan geydi. Ömer yeşil geydi. Osman ak geydi. Ali kara geydi. İmdü gerekdür ki şeyhler ve ahiler ve yiğitler yani fütüvvetdarlar gök veya kara geyerler. Amma hatipler ve hafızlar ve ahl-i kalem ak geyerler. Ve müderrisler ve kadılar ve halifeler yeşil giyeler ve kara sarınalar kim sünnetdür. Resul Hazret daim “ak imame” sarınurdu. Amma otuz kere “yeşil imame” sarındı. Her vakt kim yeşil sarına, Ebu Bekir Sıddık gelürlerdi ve Aliyyü'l Mürteza gelürdi; “Mübarek olsun” dirlerdi. Resul Hazret anlara dua kılurdu. Eshab ayıtdılar (dediler): Daim görür yeşil imame sarınıcak Resul; gelürsüz, mübarek olsun dırsız. Anın sebebi nedür? İmam Ali ayıtdı: Ya eshab, bize ilim hâsıl oldu ki(m) resul ne vakt kim mi'rac itse mi'racdan gelicek (gelince), yeşil sararlar.

³⁵ Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetnâme*, s.52-53.

Anıñün mübarek olsun dirüz. Mi'racı kutlularuz. Ashab çün bu haberi işitdüler, göztdüler, saydular, otuz dört kere yeşil sarandı. Kara sarunurdu. Şöyle ki(m): Hendek'de ve Hayber'de ve Feth-i Mekke'de kara imame giyerdi. İmam Ali kara imame giyerdi. Ebu Müslim kara imame giyerdi. İmdü gerekki fütüvvetdara kara imame geymeyi kerih görmeyeler. Belki matem-i İmam Hasan ve Hüseyin için dirler ve giyeler.”³⁶

Şerbet İçmek: Fütüvvette şerbet, tuzlu su demektir. Neden tuzlu su? Bu sorunun cevabı asr-ı saadette şed bağlama merasimine kadar uzanır. Fütüvvette en çok beğenilen huy, başkasının ayıbını görmemek, yüzüne vurmamak ve alçak gönüllü olmaktır. Bu kural da fütüvvetnâmelerde anlatılan benzer bir olayın simgesidir. Furkan suresi 53.ayetindeki “Bu tatlı su, şu da acı su” ibaresindeki olay ile ilişkilendirilir.³⁷

Gölpınarlı anonim bir *Fütüvvetnâme*'den nakille şerbet merasiminin şu olayla ilişkilendirildiğini nakleder: “Bir gün Peygamber, bir toplulukta otururken birisi gelip filan evde bir erkekle bir kadın kötülükte bulunuyorlar diyor. Onlarıçağırmak gerektiğinden sehabedenbir kaçı gitmek üzere müsaade istiyorsa da Peygamber, Ali'ye sen git ya Ali diyor, bakalım doğrumu? Ali, o eve gelince gözlerini yumup içeriye giriyor. El yordamiyle duvarlara tutunarak dolaşüyor. Dışarıçıkıp gözlerini açıyor ve Peygamber'e gelerek bütün evi dolaştım. Kimseyi göremedim diyor. Peygamber, nübüvvetkuvvetiyle işi anıyıp ya Ali diyor, sen bu ümmetin fetasisin. Sonra bir bardak su ve bir az tuz istiyor. Selman-ı Farisi getiriyor. Peygamber, bir miktar tuz alıp bu şeriattır diyor ve bardağa atıyor. Yine bir miktartuz alıp bu da tarikattır diyor, onu da suya döküyor. Üçüncü defa yine bir miktar tuz alıp bu da hakıyat diyerekine bardağa atıyor ve suyu Ali'ye verip içiriyor. Sen benim refiıkımsın, ben Cebrail'in refiıkıyım, Cebrail de Tanrı refiıkıdır diyor. Sonra Selman'a, Ali'ye refiık olmasını söylüyor. Selman, Ali'nin elindentuzlu su içerek onun refiıkı oluyor. Haziye de Peygamber'in emriyle ve aynı tarzda Selman'dan kadeh alıpçererek ona refiık oluyor. Ondan sonra Peygamber, şalvarını Ali'ye giydiriyor, belini bağlıyor, "Ya Ali" diyor,"Seni tekmil ediyorum, kemale ulaştırıyorum.”³⁸

Ehl-i Beyt: Fütüvvet geleneğinde Ehl-i Beyt sevgisinin ağırlığı kendisini açıkça hissettirecek şekildedir. Gelenekte fütüvvet yolu ikidir; Biri Hz. Ebu Bekir'den gelen “kavli” diğeri de Hz. Ali'den gelen “seyfi” yoldur. *Burgazi Fütüvvetnâmesi*'nde bu

³⁶ Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetname*, s.54.

³⁷ Köksal, a.g.e.,s. 109.

³⁸ Gölpınarlı, Abdülbaki, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınlar, İstanbul 2011, s. 25.

durum şöyle anlatılmaktadır:

“Her kim ki seyfi ola, hâss ve âmm, gerek kim evvel kavli ola, andan seyfi ola. Gerçi Arab, kılıca “seyf” dir, illa seyfi oldur; ahiyi ve şeyhi gözede, andan terbiye kıldı, andan dünü gün ahiye karşı hizmet kılurdu. Nitekim Emirü’l-Mü’minîn Ali, dünü gün Resul Hazreti’ne hizmet kılurdu.”³⁹

Bu ifadelerde Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’e gece gündüz hizmet ettiği, fütüvvet ehli ile ahilerin de reislerine ve şeyhlerine daima bu anlayışla davranmaları gerektiği anlatılmaktadır. “ Ahiler bu anlayışın piri olarak da Hz. Ebubekir ile Hz. Ali’yi kabul etmektedirler. Zira bir başka rivayette de fütüvvet hırkasını Resulullah’ın Hz. Ebubekir’e, Onun da Hz. Ali’ye verdiği anlatılmaktadır.”⁴⁰

Yine fütüvvet adayının şed bağlama esnasında yapması gereken şu dua da Ehl-i Beyt vurgusunu izah eder:

“Ya Allah Bu zaif kulını doğru yoldan çıkarma ve dahi sabır ve tahammül vir ki(m) Muhammed ve Ali ve ehl-i beyt ve sahabe-i kiramyolunda bel bağlayub kulluk idem ve erenlere yüz koyub tevazu’ ve tazarru’ birle hizmet idem.”⁴¹

Fütüvvet Ehlinin Sohbeti: Şeyh Gaybi fütüvvet ehli sohbetinin avam içinde ve avamın nazarında mümkün olmadığını bu bakımdan ehl-i fütüvvet, kendine mahsus mahfilde “sohbet meclisi” kurar, der. Eserde bu türlü meclislerde oturmanın protokolü şöyle açıklanır:

“Şeyhu’l-meşâyih gelüb sadra otura. Yanında şeyhler ve şeyhlerden aşağıya halife, anlardan aşağı mahfiller (müfredi, miyan- beste) ve andan yar-i galib müfrediler ve dahi aşağıya nim-tarikler, dahi aşağı olan la-büdd ahbab otura.”Eserde mahfilde sohbet adabı da beyan edilir ve şöyle der:“Şeyh geçüp mahfilde edeb birle otura, edebiyile söyleye, adama karşı tükürmeye ve ayağ uzatmaya ve kahkaha ile gülmeye. Ve şeriata ve tarikata muhalif sözlerden ve hareketlerden sakına.”⁴²

Herkes yerini aldıktan sonra sohbet faslı başlar:“Her şahıs kendü mertebesince hizmetün görüp karar kıldıktan sonra sohbet kılınur. Kalamullah ve ehadis-i enbiya ve menakıb-i evliya ve muamelat-ı süleha ve vesaf-ı müzekka ve sergüzeşt-i şüheda ve nisbet-i ehıbbı ve letaif-i zürefa ve esrar-ı fukara ve sülük u sufiyye ve belağat-ı şüara okunup sohbet-i safa oldıktan sonra mahfile işaret olunur.”⁴³

³⁹ Burgazi, Yahya b. Halil b. Çoban, *Burgazi Fütüvvetnâmesi*, s. 130.

⁴⁰ Burgazi, e.g.e., s.144.

⁴¹ Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetnâme*, s.10.

⁴² Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetnâme*, s.20.

⁴³ Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetname*, s.6.

Fütüvvet Ehlinin Üç Açık ve Üç Kapalı Olması Gereken Halleri: “Üç Açık/Üç Kapalı” düsturu Ehl-i fütüvvet için temel kurallardandır:

Açık Olması Gerekenler:

- 1- Eli açık olmalıdır ki cömert ola, cennet ehli evsafına malik ola.
- 2- Sofrası açık olmalıdır ki ikram sahibi ola.
- 3- Kapısı açık olmalı ki konuk-sever ola.

Kapalı Olması Gerekenler:

- 1- Gözü kapalı olmalı ki kötü nazar etmeye.
- 2- Beli kapalı olmalı ki haram irtikab etmeye.
- 3- Dili kapalı olmalı ki gıybet-yalan söylemeye.

Fütüvvetnâmelerde bu temel hususlara ilave olarak miyan beste/kalfada bulunması gereken 14 açık ve 12 kapalı evsaf daha vardır.

Miyan Beste için 14 açık evsaf:

- 1- Sofrası açık.
- 2- Kapısı açık.
- 3- Gönlü açık.
- 4- Dili açık, zikir ve hayır için.
- 5- Hulki açık ahsen ahlak.
- 6- Lütfü açık.
- 7- Keremi açık.
- 8- Sahaveti açık.
- 9- Eli açık.
- 10-Gözü açık hikmet ve ibret göre.
- 11-Kulağı açık, Hak kelamı işite.
- 12-Alnı açık, doğru ve müstakim ola.
- 13-Kademi açık, davete icabet ede.
- 14-Ibkısı (?) açık, evliyaya tabi ve muti ola.

Miyan Beste için 12 kapalı evsaf şunlardır:

- 1-Gözü bağlı/kapalı gerek ki gayrının ayıbını görmeye.
- 2-Kulağı kapalı
- 3-Dili bağlı veya kapalı
- 4-Eli bağlı, zarar vermez.
- 5-Gönlü bağlı veya kapalı ki masiva girmez.
- 6-Hırsı bağlı, tama etmez.

7-Nefsi bağı şehvet ile azmaz.

8-Boynu bağı davete gider.

9-Gazabı bağı, niza ve kavga etmez.

10-Beli bağı gayret ile ki Hak kapısından gayriye hal bildirmez.

11-Ayağı bağı ki yaramaz yere gitmez.

12-Sıdkı bağı ki itikadı muhkemdir.⁴⁴

Fütüvvetnamelere Göre Şeyhlik, Yiğitlik ve Ahilikten Çıkarılan Davranışlar ve Ahiliğe Kabul Edilmeyen Zümreler: Şarap içmek, zina yapmak, livata, dedikodu, iftira, münafıklık, kibirli olmak, hasetçilik, kindarlık, yalancılık, ihanet, harama nazar, tecessüs, cimrilik, bühtan, hırsızlık, haram yemek.⁴⁵

Keza ahiliğe kabul edilmeyen zümreler de şunlardır: Kâfirler, münafıklar, müneccimler, büyücüler, içkiciler, livata edenler, röntgenciler, aldatan reklamcılar, yalan konuşanlar, terazi hırsızları, metre/ölçü hırsızları, merhametsizler, kalbi katı cerrah ve avcılar, bozguncu anarşistler, karaborsacı vurguncular.⁴⁶

2.3.2. Arapça Fütüvvetnâmeler

Fütüvvet adabı ve erkânı hakkında bilgi veren bu risalelere veya fütüvvetnâmelere Arapça'da en yaygın isimlendirme "Kitabu'l-Fütüvve"dir.

Fütüvvet kitaplarının özellikle XIII. yüzyıl itibarıyla, mesleki ağırlıklı yazılanlarına da -Ahilikte olduğu gibi- "Fütüvvetnâme" denilmiştir. Hâlbuki bunlar, araştırmacı Ahmet Yaşar Ocak'ın da belirttiği gibi, mesleki yönerge ağırlıklıdır. Önceki yüzyıllarda yazılan fütüvvet risaleleri gibi "sufi" deseni çok değildir. Lakin böyle olmakla birlikte sufi niteliğin kaybolduğu söylenemez. Demek oluyor ki, "mesleki fütüvvet kitapları", asıl fütüvvetnamelerin hayatın derinliklerinde dal budak salmış tarzıdır. Bununla birlikte sözü edilen eserleri, iki sınıfa ayırarak inceleyen araştırmacılar da vardır. Bunlardan Ahmet Yaşar Ocak iki ayrı türden söz eder. Birincisi Fütüvvet teşkilatına ait Fütüvvetnâmeler. Bunlar XIII-XIV. yüzyıllar arasında yazılanlardır. İkincisi Ahi loncaları Fütüvvetnâmeleri. Bunlar XIII-XVI yüzyıllarda bulunabilir.⁴⁷

Bu durum kökleri ve dalları ile bir ağaç gibi fütüvvet ile ilgili eserlerin, amaçları doğrultusunda devam ettiklerinin tezahürüdür. Hayattan kopmamak ve insanlara

⁴⁴Şeyh Safi Buyruğu, s.34-35.

⁴⁵Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, s. 324-325.

⁴⁶Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya 1981, s.180.

⁴⁷Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvetname", *DİA*, c.XIII, s.264.

geleceklerini kazandıkları meslekte rehber olmak, ışık tutmak doğal süreçtir, olması gerektir. Bu yadsınmadığı gibi kabul görüp gelişimin önü açılmıştır. Aksi olsaydı durağanlık ve hayattan kopuş gerçekleşirdi ki, bu da fütüvvetnâmelerin bir dönemden sonra telif edilmemesi sonucunu doğururdu. Bahsettiğimiz süreç sosyolojinin gereğidir. Başka bir perspektif ile söylessek, İslami ilimlerin “mezhep ve görüş zenginliği” ekseninde geniş zamanlara intibakı ve bu sayede hayatın içinde oluşu ne ise fütüvvet kitaplarının yaşadığı süreç de odur. Fütüvvetin konusu olan ahlaki değerler evrensel olduğu için bütün zamanlara uyarlanabilecek yeni ve güncel fütüvvet risaleleri geçmişte bir ihtiyaca binaen kaleme alınmışlardır. [çev.]

Arapça telif edilen fütüvvetle ilgili müstakil eserlerden bazıları şunlardır:

Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö.412/1021), *Kitabü'l-Fütüvve*. Hacı Abdullah Ensârî (ö.481/1089), *Kitabü'l-Fütüvve*. Ali İbnü'l-Hasan İbn Ca'dveyh (ö.485/1092), *Kitabu Mir'âti'l-Mürüvve*. Nizam'ül-Mülk adına yazılmıştır. Seyyid Muhammed er-Radavî (ö.920/1514), *Miftâhu'd-Dekâik fi Beyâni'l-Fütüvve ve'l-Hakâik*. Ahmed b. İlyas en-Nakkâş el-Harbûtî, *Tuhfetü'l-Vesâyâ*. Ebu Hasan Ali b.Nâsır Li-dinillah (ö. 611/1215), *Umdetü'l-Vesîle*. Anonim, *Kitab fî Bahri'l-Fütüvve*. Anonim, *Zikru-Şecereti'l-Feyz*. Abdurrahman el-Kâşânî (ö. 736/1335), *el-Fütüvve*.

Şimdi bu Arapça eserler hakkında tanıtıcı kısa bilgiler sunabiliriz.

Sülemi'nin eseri, bu alanda yazılmış ilk Arapça fütüvvetnâmedir. Eserde fütüvvet büyüğü nebiler zikredilir. Akabinde sufilik yolunun vasıfları ve tanımları yapılır. Kur'an ve sünnet üzerine bina edilmiş sahih itikad beyan edilir. Eserde fütüvvet tefsiri ve bazı mutasavvıfların menkıbelerine de yer verilir.⁴⁸

Abdullah Ensârî'nin eseri Sülemî'nin eserine benzemektedir. Ensârî'nin risale hacmindeki eserinde fütüvvet konusunda derin tahliller yapılır. Mesela: “Fütüvvet, kendinde bir fazilet ve hak görmemendir. Bu da üç derecedir: Birincisi düşmanlığı terk etmek, kusuru görmezden gelmek, eziyeti unutmaktır. İkincisi sana isyan edene yaklaşman, eziyet edene ihsanda bulunman, kötülükte bulunana iyilik etmendir. Üçüncüsü de bunları yaparken kızgınlığını yenerek değil, tabii ve razı olarak, takva ile hoş görmektir. Nitekim böyle olmaz da özür dilemeye mahkûm etmek ve bundan utanmamak ve kabahatliyi ezmek gibi haller kimde bulunursa o kişi fütüvvet kokusunu alamaz. İstidlal yoluyla hakikat nurunu dileyen kişiye fütüvvet davasında bulunmak

⁴⁸ Sülemi, *Kitabü'l-Fütüvve, Tasavvufta Fütüvvet*, Çeviren: Süleyman Ateş, Ankara 1977, s.22-35.

ebediyen helal olmaz.”⁴⁹ Ensârî, fütüvvetin “kal/söz”den ziyade eyleme yansıyan bir “hâl” olduğunu vurgulamaktadır.

Mir’âtü’l-Mürüvve müellifi İbn Ca’dveyh, daha ziyade mürüvvet kavramı bağlamında fütüvvetten söz eder, fütüvvet umdelerinden, esaslarından bahseder fakat erkânından söz etmez.

Radavî’nin eseri *Fütüvvetnâme-i Kebîr* adıyla da anılır. Kitabın Türkçe çevirisi yaygındır ve muhtelif kütüphanelerde yazmaları vardır. Fütüvvet konusunda zengin bilgileri barındıran eserde Alevi-Bektaşî kültürünün yansımaları belirgindir. Kendinden sonra yazılan fütüvvetnâme kitapları için kaynak mahiyetinde önemli bir eserdir.

Harbûtî, kitabını Halife Nasır’ın oğlu Ebu Hasan Ali adına yazmıştır. *Tuhfetü’l-Vesâyâ* dakendinden sonra yazılan fütüvvet kitaplarına çoğu zaman kaynak olmuştur. *Umdetü’l-Vesîle*’nin Harbûtî tarafından hülâsa edildiği bilinmekle birlikte, eser günümüze ulaşmamıştır.

Diğer eserler genel itibariyle kendinden önceki eserlerden bir tür derleme tarzında oluşturulmuş eserlerdir.

Arapça telif edilen ve kısmen fütüvvetle ilgili eserler deyince aklımıza hemen hemen tüm tasavvuf klasikleri içerisinde ya bab ya fasl başlığı altında fütüvveti ele alan ve bazıları müstakil risale halinde kopyalanan risaleler gelmektedir. İbnü’l-Arabî’nin *Fütûhât*’ı, Kuşeyrî’nin *Risâle*’si, Sühreverdî’nin *Avârif*’i, Hz. Ali’nin *Sad Kelime*’si, Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye, Hz. Ali’nin Hz. Hasan ve Hüseyin’e *Vesâyâ*’sı gibi farklı isimler veya başlıklar altında oldukça yekun tutatan bir edebiyat birikimi bulunmaktadır.

“Ankara, Milli Kütüphane’de DVD Numarası:1727, Yer Numarası: 60 Zile 65, yaprak sayısı 378, sayfa satır sayısı: 27 olan ve müellifinin ismi Muhammed İbn Muhammed Üskübi diye yazılı bulunan, İbrahim b. Yahya Akkirmani tarafından en son istinsah tarihi 1083 (1671) olarak belirtilen: “Delailü’n-Nübüvvet-i Muhammedi ve Şemâilü’l-Fütüvveti Ahmedî” ismi ile müsemma Arapça-Osmanlıca bir eserden de orijinal nüshanı [vr:24] yorumsuz olarak örnek almakta yarar gördük:

“Enne’n-Nebiyye sallallahu aleyhi ve selemla kane yegulü: Ellahümme inni es’elüke’l-hüda ve’t-teka ve’l-ıfâfe ve’l-ğına.”

Yani Hazreti Seyyidi’l-Kevneyn sallallahu Teâlâ aleyhi ve selemla dayıma iderdi: Ya Allah! Senden toğri yola delalet isterem. Ve havf ve iffet ve ğına isterem.

İmdi, bu bize ta’limdir ki ekser halde Hak Teâlâ’dan isteyuz. Hak Teâlâ toğri yolde

⁴⁹Ensârî, *er-Risâle*, Süleymaniye Ktp./Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 479, vr.78ab.

sabit eyleye. Ve kendüden havf ve emr-i dünyada iffet ve ğına kalb-i müyesser eyleye.

Münacaat:

Ya Müfettiha'l-kulub. Ya Kaşife'l-kürub. Ey âşıkların gözleri senünile Ruşen ve ariflerin kalbleri senünile Ruşen. Ey Zat-ı Kadiymin cemiy'ı âlemden müsteğna!

Ey Sıfat-ı Ezeli'nin fena ve zevalinden ğına! İlahi! Âşıkların batınları envarı hürmetine ve müştakların havatırı izzetine, diydemizi basıyret nuriyle ruuş eyleye. Hadayik-i kulubimizi hadayik eyleye. Ve hakayıkı eyleye. Gülşen eyleye. O nesne ki Hazretine "Laa bi-kaderin" anı sabit eyleye! Ve ol ki layık değildir, kalbimizden ihraç eyleye! Günahımızı kelime-i tevhid hürmetine afv et! Bu kelime izzetine red eyle!..

"Zad el'Meani" nam kitabda rivayet olunur ki bir padişah-ı adil var idi. Bunun bir zalim veziri var idi. Reaya padişaha vezirden şikâyet ittiler. Birinci def'a padişah cevab itmeyub bir gün iytdi: Ben dahi bilürem zalimdir. Emma azli mümkün değildir! Bir gün bazı hasları yanında padişah iytdi: Bu vezirin hakkı benim yanımda sabit olmuştur. Saltanatımdan evvel bana ırak Şam'a firar iytmek iktiza iytdi. Şam'da bir bakkal var idi. Def'ı melal için anın dükkânında oturdım. Bir gün beni ğayet gasavette gördi. Ve halimnden sual iytdi. Bazı halimden haber virdim. Ve dar ve diyarımdan dür olduğımden ve ekriba ve teallukatımdan mehcur oidiğimden şikâyet ittim. Bana ittiy: Ya şimdi diyarına gitmeĝe mani' nedir? İytdim: Eĝer silahım ve biyneceĝim olsa gitmek mümkün idi. İkinci gün ol kimesne dükkânın satub ve memalikin bana teslim iytdi. Çünkü mekarrıma geldim Hak Teâlâ bana padişahlık müyesser eyledi! Murad eyledim ki ol kişiye mükâfat idem! Çünkü andan sual iytdim, ahrete intikal iytmış! Ol kimesnenin siyre-i ve sureti hayalimde kalmış idi. Bu şahsı ana müşabehe gördüm. Vezir iytdim. Madame ki hayattayım anı mağzul iytmzem! Eĝerçi (gerçi) ef'alde müşabih eşkıyadır! Lakin akvalde müşabih enbiyadır.

İlahi! Kemal-i kereminden kabaih-i a'malimize nazar itmeyub Enbiya-ı Kiramın hürmetine bizi cennetine idhal idüb didarını müyesser eyle!

Yedinci Münacaat!

Sahih-i Müslim'de Tarık b. Eşim El'Eşcaayı radiyallahu anhu'dan merviydir:

"Kane'r-raculü iza esleme, alleme'n-nebiyyü sallallahu aleyhi ve seleme es'salaate. Sümme emerahu en yed'uve bi-haaulaai'l-kelimaati:

Ellahümme'ĝ-firliy ve'r-hamniy ve'h-diniy ve aafiniy v'erzukniy"

Yani kaçan, bir kimesne [kimse] islam'a gelse, Hazireti Resul-ü Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme; ana nemazı ta'liym iderdi. Ve bu duayı okumayı emri derdi. Demek olurki Ya Allah! Beni yarlıĝa ve rahmet ve hidayet eyle ve sihhat

müeyesser eyle ve rızgımı sühütlele iysaal eyle!”⁵⁰

2.3.3. Farsça Fütüvvetnâmeler

En meşhurları ve yaygınlık kazananlarından birisi Şair Nâsırî'nin (ö. 689/1290) telif ettiği ve *Nâsırî Fütüvvetnamesi* diye tanınan eserdir. Emir Ahi Muhammed adına manzum olarak yazılmıştır. Ayasofya Ktp., nr. 2049'da bulunan eserde fütüvvet esaslarından, erkânından ve kimlere verilmeyeceğinden söz edilir.

Alaüddevele es-Simmânî'nin (ö. 736/1335) eseri benzer konuları tasavvuf ağırlıklı işler. Veliyüddin Ktp., nr. 1796'da bir nüshası bulunmaktadır.

Şihabüddin Ebu Hafs Sühreverdi'nin (ö. 632/1234) *Fütüvvetnâme* adlı eseri, Halife Nasır'ın oğlu adına yazılmıştır. Ayasofya Ktp., nr. 2049'da mevcuttur.

XV. yüzyılda Hâtîfî adında birisi tarafından yazılmış *Fütüvvetnâme*, 84 beyitten mürekkeptir. Veliyüddin Efendi Kütüphanesinde bulunan eser Taeschneir tarafından neşredilmiştir.

Feridüddin Attar'ın (ö. 627/1230) *Fütüvvetnâme*'si, 192 beyitten ibarettir. Fütüvvetin tarifi ve şartları bildirilmektedir. Attar'a aidiyeti şüpheli görülen bu eserin bir nüshası İstanbul Üniv. Ktp., nr. 1288'de mevcuttur.

Bunların dışında da çoğu ufak hacimli ve yine çoğunun yazarı bilinmeyen başka fütüvvet risaleleri de vardır.⁵¹

Farisi Fütüvvetnameye de bir uzunca örnek verelim. Ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı'nın tahlilini alalım:

“Fütüvvet-Name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar”

“..Ferzende on iki öğüt verir:

Tövbekâr ol, namazda tembellik etme, nekeslikte bulunma, ululanma, emanete hıyanet etme, insaf sahibi ol, mürid ol, murad ver, kerim ol, bu taifeyi ulu bil, kardeşlerini aziz tut, ehil olmayana sır verme!⁵²

Muhammed Takıyy Behar (Malik al-Şuara)'nın; “Sebk-i Şinasi ya Tarih-i tatavvur-ı Nesr-i Farisi” nam eserinin 3. Cildinde farsça bir “Fütüvvet-Name-i Sultani” den

⁵⁰ Muhammed b. Muhammed, Delailü'n-Nübüvveti Muhammedi ve Şemâilü'l-Fütüvveti Ahmedî, Ankara Milli Kütüp. Yazmalar, 60 Zile 65. Vr.24

⁵¹ Şeker, a.g.e., s. 42-44.

⁵² Gölpınarlı, Abdülbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar, s.134

bahsedildiğini gördük.⁵³

Malik Şuara Behar, bu kitabın önemini belirtirken, fütüvvet yolunun edeblerine ait çok faydalı kitaplar arasında bulunan bu kitap ele geçmeseydi, ortaçağ İran tarihinin sosyal durumunda Feta'lar, yahud Cüvanmerdler, yahud da daha eski deyişle Ayyarlar hakkında bilgimiz olmayacaktı, diyor. Bu kitabın bir nüshasının Britanya Müzesinde bulunduğunu, noksan nüshasının da kendisinde olduğunu bildirmektedir.

Fütüvvet-Name-i Sultani nam kitabın, Molla Hüseyin Kaşifi'ye (ölm:1504-1505) ait olduğunu haber veriyor.

Gene Malik Şuara Behar, tasavvufa dayanarak işe girişen Safeviler'in, saltanatı elde ettikten sonra bu inanca adeta düşman kesildiklerini, fakat buna karşılık fütüvvet ehlini koruduklarını, Ayyarlar'ın; Şah'ın şahsi fedaileri olduklarını söylüyor.⁵⁴

Abdülbaki Gölpınarlı; Fütüvvet-Name-i Sultani'nin bu nüshası pek çok yanlış bilgi ile dolu. Yazı güzel bir ta'lik olmakla birlikte yazarının yeterli ve sağlıklı bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır, diyor.⁵⁵

Molla Hüseyin Vaiz, önsözünde belirttiği gibi bu risaleyi; fütüvvet yolunu, bu yolun töre ve edeblerini, şed ve bey'at usulünü, taç ve hırkayı, şeyhlik, müridlik, şakirdlik, ustalık şartlarını bildirmek için yazmıştır.

"Fütüvvetname-i Sultani" adını verdiği bu eseri, oniki imamın sekizincisi İmam Ali Rıza'nın (ölm.818) Meşhed'i nin hadimlerine ithaf etmiştir.

Bundan da anlaşılıyor ki eser İran/Meşhed'de yazılmıştır.⁵⁶

Hüseyin Vaizi, kitabını yazarken;

Hadiyatü'l-Hakiyka / Risale-i Serhani / Zeriy'a-i Isfehani / Tezkiratü'l-Evliya / Tariyhü'l-Hükema / Mesnevi-i Mevlana / Ravzatü'l-Vaiziyn / Menahicü'l-Menhac / Maksaad-ı Aksa / Zaadü'l-Ahire / Avarifü'l-Mearif / Mirsadü'l-Ibad / Fütüvvetname-i Şeyh-i Kebir / Risalet-ü- Adabu'l-Fütüvve / Kavaidü'l-Fütüvve / Tabsiratü'l-Asfiya; gibi eserlerden yararlandığını ifade etmiştir.⁵⁷

Abdülbaki Gölpınarlı, fütüvvetname-i sultani'den bir özet verdikten sonra şu değerlendirmelerde bulunuyor:

"Genel olarak fütüvvetnamelerde Ali (r.a) sevgisi ve Ali'yi mukteda [tabi

⁵³ Gölpınarlı, Abdülbaki, Fütüvvetname-i Sultani, 1319 Hicri- Şemsi, Yazmalar, Süleymaniye Kütp. İst.

⁵⁴ Fütüvvetname-i Sultani, Microfilm, Catalogue Of The Persian Manuscripts, 1879, s.44.a-b

⁵⁵ Gölpınarlı, Abdülbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar, s. 129

⁵⁶ Molla Hüseyin Vaizi, Fütüvvetname-i Sultani, 1.b-2.a; Gölpınarlı, Abdülbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar, s.129

⁵⁷ Molla Hüseyin Vaizi, Fütüvvetname-i Sultani, Yazmalar, İst. Süleymaniye Kütp. , 2.b-3.a; Gölpınarlı, Abdülbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar, s.129

olunan] tanıyış, müşterek bir harekettir. En eski fütüvvetname'lerde bile mevcut olan bu karakter, ilk Türkçe fütüvvetname olarak bildiğimiz Burgazi'de de vardır."⁵⁸

"Fütüvvetnameler, daha ziyade fütüvvet geleneklerine ve erkâna önem vermişlerdir. Esnaf, sanat ve hırfet erbabı, adetleri, usta-çırak münasebetleri, usta oluş şartları, hâsılı sosyal ekonomik cihet gibi hususlara hemen hiç dokunmamışlardır, dersek yeri vardır"⁵⁹

1.2.3.4. Türkçe Fütüvvetnâmeler

Türkçe Fütüvvet kitaplarının yirmi civarında olduğunu sanıyoruz. Bunlardan on kadarının yazarı bilinmekte, diğerlerinin kimler tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir. Birkaç tanesi manzum olan fütüvvetnâmelerin çoğu düz yazı halinde yazılmıştır. Fütüvvetnâmeler üzerine ülkemizde ilk büyük çalışmayı yapan Abdalbâki Gölpınarlı'dır. Bu alanda bir başka önemli çalışma Ali Torun'un *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler* isimli doktora tezidir. Cemal Anadol ve M.Saffet Sarıkaya da fütüvvetnameler ile alakalı çalışmalarıyla önemli katkıda bulunmuşlardır.

Biraz önce değinilen ve Müellifi Türk olduğu halde zamanın edebiyat dili Farsça olarak kaleme alınan *Nâsırî Fütüvvetnamesi*'nin Türkçe çevirisi bu alanda akla gelen örneklerden birisidir.⁶⁰

Yahya b. Halil b.Çoban el- Burgazi'nin (XVI. yy.) *Burgazi Fütüvvetnâmesi* diye anılan eserinde Çâr Yâr Enbiya, Hz. Âdem ile Havva kıssaları, incir ağacının cömertliği, Hz. İbrahim ve Nemrud, Yusuf ile Züleyha, Eshab-ı Kehf kıssası, Hz. Ali'nin günahı görmezlikten gelmek fütüvveti yani meşhur "göz kapama" hadisesi, fetalığa kabul edilenlerde aranan şartlar ve kabul edilmeyenlerin durumları, terbiye, ahilik, şeyhin evsafı, fetanın evsafı, fütüvvet yolları, sofraya açma adabı erkânı, makas alma, alından saç kesme, mahfil süpürme, şed kuşatma, yüz yirmi dört edep, adab-ı muaşeret ile tafsilatlı bilgi verilirken cümle erkân hakkında kısa bilgiler verilir. Nüshaları yaygın şekilde muhtelif kütüphanelerde mevcuttur.

Şeyh Seyyid Hüseyin Gaybi'nin *Fütüvvetnâme*'si de önemli kaynaklardan kabul edilir. Müellif Gaybi hakkında pek bilgiye sahip değiliz. Sadece *Fütüvvetnâme*'de zikredilen Fatih Sultan Mehmed Han medhiyesinden hareketle eserinin de (1451-1481) arasında telif edildiği düşünülmektedir. Abdalbâki Gölpınarlı, eserin üç nüshasının

⁵⁸ Gölpınarlı, Abdalbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hk. Bazı Notlar, s.132

⁵⁹ Gölpınarlı, Abdalbaki, Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hk. Bazı Notlar. S. 147

⁶⁰ Nâsırî, *Nâsırî Fütüvvetnâmesi*, Çeviren: Abdalbâki Gölpınarlı, İstanbul 1949, s.319-320.

bulduğunu belirterek neşretmiştir. Ancak Gölpınarlı'nın söylediği nüshalardan başka ve daha sağlıklı, Ankara Milli Kütüphane, A. 4225 numarada kayıtlı bir nüshasının daha tespit edildiği Ali Torun tarafından belirtilir. Türkçe ve zamanına göre sade bir dil ile yazılmış olan eserin Burgazi'nin eserine nazaran farklı yanı, kaybetmeye yüz tutan “erkân” ağırlıklı bir fütüvvetnâme olmasıdır. Burgazi'nin eserinde bulunmayan, Hz. Muhammed'in imam Ali'ye şed kuşatıp veli ve vasi tayin ettiği “Gadiru Hum” hadisesinden bahsedilir. Hz. Ali'nin kemer kuşattığı “on yedi kemer-beste”, İmam Hüseyin, bey'at, kardaşlaşma, helva pişirme ve dağıtma erkânı mufassal olarak anlatılır. Yüz yirmi dört edep Burgazi'de olduğu gibi benzer konular ile birlikte Gaybi'de de mevcuttur.

Şeyh Seyyid Hüseyin Radavî'nin *Fütüvvetnâme*'si, emsallerine nasip olmadığı kadar muhtelif kütüphanelerde bol miktarda nüshaları vardır. Osman Aydın tarafından yayımlanmıştır (Ankara 2011, TDV yayınları). Hayatı hakkında fazla bir malumat olmayan Radavî XVI. yy. başlarında Bursa'da kadılık vazifesinde bulunmuştur. Mezhep itibarıyla Şafii olup Fütüvvet mensuplarının ricaları neticesinde yazmıştır. Arapça ve Farsçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Söz gelişi mizan ehlinde Türkçe olarak kaydettiği bir tercümanı bir başka bahiste “Şimdi de Farisi yazalım” veya “Arabî yazalım kitabımız müzeyyen olsun” demek suretiyle üç dilde şiirleştirir. Onun Fütüvvetname-i Kebir diye de anılan eseri, Burgazi ve Gaybi'nin eserlerinden hacim ve tafsilat bakımından oldukça geniş ve ismiyle mütenasip bir mühtevası vardır. Bu yönüyle fütüvvetnâmelerin en kapsamlısıdır ve kendinden sonraki fütüvvetnamelere kaynaklık etmiştir.⁶¹

Hace-i Can Ali'nin eserinden sadeceiki nüshası günümüze ulaşmış olup Bahru'n-Nihaye adını taşımaktadır. Türk Dil Kurumu Ktp. A/332 numaralı mecmuada 1-151 sayfaları arasında, ikinci nüsha Ankara Milli Ktp. Yazmaları A.870 numarada 42 yapraktan ibarettir. Müellifin tam künyesi Nesl-i Abbas Bursevi Hace-i Can Ali'dir. Müellif kendisini Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın torunlarından 41. kuşaktan nesli olduğunu ifade etmektedir. Bu mensubiyetten dolayı olmalı ki, diğer fütüvvetnâmelerin aksine bazı fütüvvet kollarını sahabeden Hz. Abbas'a bağlamaktadır. Eserde Ehl-i Sünnet hassasiyeti gözetilmiştir. Bu yönüyle gerek Gaybi ve gerekse Radavi'nin eserlerindeki İlmamiye temayüllerine “tariz” niteliği taşımaktadır.”⁶²

Tezimize konu olan Şeyh Ahi Da'î'nin eseri üzerinde ileride durulacaktır.

⁶¹ Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, a.g.e., s.53.

⁶² Torun, Ali, a.g.e., s.54.

Bunlardan başka tercüme ve hülâsa niteliğinde yazılmış Türkçe Fütüvvetnâmeler de vardır. Derviş Mim Ahmed, Yasin er-Rifai, Şeyh Abdulkadir, Şeyh Musa, Şeyh Ahmed Fütüvvetnâmeleri yanı sıra manzum olarak da Şeyh Eşref b. Ahmed, Esrar Dede, Şeyh Eşref b. Edib, Eşrefoğlu Rumi Fütüvvetnâmeleri, bunlardan belli başlılarıdır.

Müellifi bilinmeyen şu veya bu fütüvvetnâmeden hülâsa edilmiş, daha bir hayli Türkçe Fütüvvetnâme vardır.⁶³

Fütüvvetname'lerde Görülen Bazı Eleştiri Unsurları Ve Münir-i Belgradi

Münir Belgradi'nin, Belgrad'da vefat ettiği bilinmektedir. (H: 1030 / M: 1628)

“Nisabu'l-İntisab ve Adabu'l- İktisab” ismini verdiği kitabı, İst. Üniv. Türkçe Yazmalar, A: 6803; 1066/1656 istinsah tarihli olarak kayıtlıdır.

Münir Belgradi, zahiri ilimlere bağlılıktan taviz vermeden, mutasavvıflığı ile temeyyüz eder. O, fütüvvetnameleri bu perspektiften ele alır ve gerek gördüğü hususlarda eleştirilerde bulunur. Eseri bu bakımdan ilmi önem arz eder.

Belgradi; fasıl ve bab başlıklarını kırmızı mürekkeple Arapça olarak yazmıştır. Ayet, Hadis ve Arapça alıntılarını altını çizmiştir. Aynı nüshanın bir microfilm fotokopisi İSAM Kütüphanesi, Yazmalar, Nu: 1656'da kayıtlıdır. Eserin bir nüshası da Berlin, National Bibliothek, nu: Lanbd. 589'da kayıtlı olarak mevcuttur.⁶⁴

Müellif Belgradi; kitabını, fütüvvetnameleri mercək altına almak maksadıyla kaleme aldığını işin başında ifade eder. Mesela Seyyid Muhammed Alaüddin el-Hüseyn er-Radavi'nin; Müftahu'd-Dekaik fi Beyani'l-Fütüvve ve'l-Hakaik / Fütüvvetname-i Kebir adlı kitabını inceleme altına almıştır.⁶⁵

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Belgradi, 27 yerde Seyyid Muhammed Radavi'yi ismi ile zikrederek alıntılar yapar ve ilmi eleştirilerde bulunur. Hatta bazı yerlerde 'tahfif/hafife alma' ifadesiyle “müteseyyid / sahte seyyid” kelimesini kullanarak Radavi'nin seyyidliğini kabul etmediğini açıkça beyan eder.⁶⁶

Münir-i Belgradi, bazı fütüvvetnamelerde yer alan merasim ve çeşitli terimler ile ilgili kullanımların hatalı olduğunu vurgular. Ona göre, muahat (Eshab-ı Kiram arasında kardeşleşme) hicretten sonra vaki olmuştur. Siyer-i Nebi Kaynakları, bu hususta kimin

⁶³ Torun, Ali, a.g.e., s.58.

⁶⁴ Sarıkaya, M. Saffet, Fütüvvet Terimleri ve Merasimleri Hakkında, 2002,s. 8-9

⁶⁵ Sarıkaya, M. Saffet, Fütüvvet Terimleri ve Merasimleri Hakkında, 2000, s. 8-9

⁶⁶ Belgradi, Münir, Nisabu'l-İntisab ve Adabu'l-İktisab, vr. 2.a-44.b-58.a

kimle kardeş olduğunu nakletmiştir. Bundan başka muahat olmamıştır. Binaenaleyh “Ne Gadir-i Hum kıssasında muahatta bel bağlamak ve ilbas-ı hırka eylemekasarından asla bir eser yoktur. Me’a haza Seyyid Muhammed biat kıssasun yazub ilbas-ı hırkaya rağbet virdiğine, üstazların icazet virdikleri emrin mesas ve münasebeti yoktur” der.⁶⁷

Münir-i Belgradi’nin mezkûr kitabından bir bölümü; Fütüvvetnamelere yapılan eleştiriler babında bir örnek vermek için sunduk.

---

⁶⁷ Belgradi, Münir, Nisabu’l-İntisab ve Adabu’l-İktisab, vr.29.b-58.a; e-makalat, M.S.Sarıkaya, Mezhep Araştırmaları, III/1 (Bahar-2010), s. 55

BÖLÜM- III

AHÎ DÂ'Î VE FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ ADLI ESERİ

3.1. Ahî Dâ'î Hakkında Bilgiler

Şeyh Ahî Da'îet-Tarsûsî, eserinde kendi adını uzun ve açık şekilde anmamıştır. Kendisinden Şeyh Da'i ve kimi yerlerde belki de mahlas veya lakap olarak Hakkî diye bahsetmiştir. XV. yüzyılda Tarsus'ta yaşadığı, Türkçe şiir diline hâkimiyeti ile birlikte Arapça ve Farsça'yı da çok iyi bildiği eserinden anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed ve oğlu Veli Bayezid zamanında yaşamıştır. Bu dönemde iki padişahın da Arapça ve Farsça bildiği malumdur. Arapça ilim dili, Farsça ise edebiyat dilidir. Türkçe ise geniş bir coğrafyada ve Türkmen illerinde halkın bildiği dildir. Müellif, Burgazi'nin de kendi eseri bağlamında ifade ettiği gerekçe ile halk tarafından anlaşılın ve faydalı olsun diye fütüvvetnâmesini Türkçe yazmış olmalıdır.

Ahî Da'î'nin ifadelerinden, Anadolu'da Ahilik yapısı içinde varlığı bilinen Nakşibendî, Mevlevî, Bektaşî, Rifai, Kadiri tarikatlarından birinde irşad hizmeti veren bir şeyh olduğu anlaşılmaktadır. Zaviye veya dergâhında halkı irşad ettiği, Hoca Ahmed Yesevî meşrebi ile Anadolu coğrafyasının İslamlaşmasında emeği olan alperenlerin bir takipçisi olduğu söylenebilir. Çünkü zamanından önce inşa edilen Mencek Ve Beğce Şeyh Zaviyeleri hakkında yapılan ilmi tetkiklerden, Doğu Türkistan'a kadar bütün bir coğrafya halkı ile irtibatlı oldukları ve hizmet verdikleri görülmüştür. Dolayısıyla onun aslen Horasan Erenleri'nden olması da kuvvetle muhtemeldir. Fütüvvetname-i Tarsusi, edebi dil ve tasavvufi derinliği ile şüphesizki XV. yüzyıl Tekke Edebiyatının güzide örneklerindedir.

Ahi Dai, Fütüvvetnamesini nazım olarak "Has Türkçe" ile yazarak Yunus dili ile halk buluşmasının şahane örneğini vermiştir. Bu bakımdan eser, günümüz Türk Dili ve Edebiyatı'na ayrı bir zenginlik katacaktır.

Hicri 880, Miladi 1475 yılında tamamlanan Tarsusi Fütüvvetnamesi, Fatih Sultan Mehmet'e muhtemelen arz edilmiş olmalıdır ki orijinal nüshası İstanbul'da elimize geçmiştir. Tüm çabalarımıza rağmen başkaca bir yerde ikinci bir nüshasına ulaşılamamıştır. (İstanbul Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, nu: 4'te kayıtlıdır asıl nüsha.)

Ahi Dai Tarsusi'nin Has Türkçesi; Kaşgarlı Mahmud'un Divanu Lügat-i Türk, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig isimli seçme eserlerinin dili ile tıpkı benzerlik

göstermektedir.

Kilikya (Çukurova), XIII. Yüzyıldan itibaren Türkistan'dan Batı'ya akan Türk Boyları'nın hızlı göçü ile Türkleşir ve İslamlaşırken, eserin müellifinin de kullandığı dil ve aldığı derin tasavvufi öğrenim dikkate alındığında; Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran, Taptuk Emre, Yunus Emre, Sarı Saltuk gibi Horasan Erenleri'nden olduğunu ve Türkistanlı bir Şeyh ya da Mutasavvıf olduğunu ortaya koymaktadır. Hoca Ahmed Yesevi ve Onun Şeyhi Yusuf Hemedani gibi büyük Türkistan Erenleri'nin ekolünün devam ettiğini bir şekilde, Ahi Dai Tarsusi'nin irşad hizmetlerinde ve eserinde görürüz.

Ahi Dai Tarsusi, Mutasavvıf terbiyesi gereği olmalı ki asıl adını eserinde belirtmemiştir. Ancak mertliği ile Rüstem, cömertliği ile de Hatem gibi bilinen, Erenler arasında Tarsus sedefinin incisi diye bilinen Ahi Dai Tarsusi'nin; Tarsus Danyal Peygamber Türbesi Ve Makam Camii'nin 200 metre doğusunda, bu gün Tekke Mahallesi olarak bilinen mekândaki türbesinde medfun bulunan "Türkistanlı Şeyh Mencek Baba" olması, kuvvetli ihtimaldir.

Çünkü Mencik Zaviyesi Vakfiyesini incelediğimizde gördük ki; Yesi, Gücduvan, İncir Fağnevi, Duşenbe, Semerkand, Kaşgar, Buhara, Ali Ramiteni Hazretleri gibi Nakşibendî Meşayihinin İslam ilim merkezlerinin isimleri dahi zikrolunmakta ve kendisinin de Türkistan'dan geldiği bilinmektedir. Her ne kadar Mencik Zaviyesi, Ahi Dai Tarsusi'den 150-200 yıl kadar önce inşa edilmiş olsa dahi zamanının Mürşid-i Kamil'i olarak aynı zaviyenin şeyhi olarak halk arasında tanınıyor olması tasavvufî teamüllere tamamen uygundur. Üstelik Mencik veya Mencek de Anadolu'da bazı mekânlara, Tarsus'ta olduğu gibi isim olduğunu görüyoruz ve Orta Asya veya Doğu Asya Türk illerinde konuşulan kelimelerden olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. (Mencik: İçine ekmek, yiyecek konulan kıl torba / TDK Sözlüğü) Muhtemeldir ki ihtiyaç sahiplerine zaviyeden (Külliyeye) yapılan gıda yardımı 'mencik' denilen kıl dokuma torbalarda gerçekleştirilirdi ki halk arasında zaviyenin şeyhi "Mencik Baba" namı ile bilinir oldu.

Tarsus'ta bulunan Tekke, Zaviye ve Dergâhların; öncelikle 80 kadar Türkistan şehir ve kasabasının Batı'ya yani Diyar-ı Rum'a (Anadolu) göç eden Türklere hizmet amaçlı olduğunu ve "Bevvab" denilen hizmetçi veya kapıcıların, Türkistan illerini ve ahalisini iyi bilenlerden seçilerek ve maaş verilerek vazifelendirilmeleri ve Şeyh Ahi Dai Tarsusi Hazretlerinin Hicri 881-885 yıllarında vefat ettiği tahminlerimiz, "Mencek Baba" diye bilinen Türkistanlı Nakşibendî Şeyhi Abdullah Mencek'in irşad hizmetleri

ile Fütüvvetname'deki dil ve tasavvufun en hassas konularına derin vukufiyet örtüşmektedir.

Elbette bu husus, eserin şerhi ile birlikte daha derin arkeolojik ilmi araştırmaya ve müstakil doktora çalışmasına muhtaçtır.

Muhtasar Fütüvvetnâme'nin müellifi Şeyh Seyyid Hüseyin İbn Şeyh Seyyid Gaybi, fütüvvet silsilesinin kendisine nasıl ulaştığını anlatırken “Rum sultanı merhum Murad Han (nevverallahu kabrehu) icazetiyle Mağribi oğlundan Şeyh Ali'ye yetişti ki meşhur Şeccâz oğlu dirdlerdi. Şeyh Ali'den Da'î'ye ve pir-i fakir ki Şeyh Seyyid Hüseyin İbn Şeyh Seyyid Gaybi'ye...” ifadelerine yer vermektedir.⁶⁸ Zikredilen Da'înitelemesi ile *Fütüvvetnâme-i Tarsûsî*'nin müellifi Şeyh Ahî Da'î kast ediliyor olabilir düşüncesindeyiz. Ahî Da'î ile Gaybi'nin aynı yüzyılda yaşadıklarını biliyoruz. Bu takdirde Da'î ve Gaybi, görüşmüşler ve birbirleri ile ilmi görüş alışverişinde bulunmuş olabilirler. Hatta silsile bağlamında Ahî Da'î de Gaybi'nin şeyhi konumunda bulunmaktadır. Ahî Da'î manzum, Gaybi ise mensur olarak eserlerini kaleme almışlardır. Ne var ki, bu hususları teyid veya tashih edecek tarihi bilgileri yeterince tespit edebilmiş değiliz.

Kendi ifadelerine göre Şeyh Ahî Da'î, Hâtem gibi cömerttir ve görenleri etkileyen heybeti ile de Rüstem gibi cesurdur. Misafirlerini ve yolcuları ağırladığı gibi garipleri, yoksul ailelerin ihtiyaçlarını ve muhtaç talebeleri, kurulu bir tekke veya XV. yüzyılda Tarsus'da bulunduğunu bildiğimiz zaviye sistemi içerisinde koruyup kollamıştır. Bu hususlara şu beyitleriyle işaret eder:

özü yiğit hem de sözleri şeyhanedir
Sorar o daima acep şeyhe gerek nedir?

Himmeti yüksek ve çoktur nimeti
Nimetinden dahi çoktur himmeti

Hatem-i Tay'dır zamanında bu gün
Ehli Tarsus hep emanındadır bu gün

Hem sehavet hem şecaattır işi
Anlar onu heybetini gören kişi

⁶⁸Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetname*, s.75; Şeker, a.g.e. s. 183.

Heybetini gören kişi Rüstem sanır

Nimetini gören kişi Hatem sanır

Ahsen suret görünür sureti

Suretinden de ahsen sireti [Ahi Dai Tarsusi Fütvv. Vr.17]

Ahî Da‘î, mutasavvıf yönü ile birlikte doğal olarak Tefsir, Hadis, Siyer ve Akaid gibi dini ilimlerde râsih (ilmi otorite) bir âlim niteliğine sahiptir.

Tasavvufun “Fena fillah, Beka billah: Allah’ın varlığında yok olmak, Allah sayesinde sonsuzluğa kavuşmak” gibi en ince konularını, hal ve makamları, seyr u sülük yolunu, Hallac-ı Mansur, Leyla ve Mecnun klasiklerini yorumlamadaki ustalığı dâhiyanedir.

Resmi tören, düğün, dini günler ve bayramlarda başköşede ağırlanmıştır. Yokluğu fark edilmiş ve üzüntü sebebi olmuştur. Has meclis ve edebi sohbet mahfillerinde onu bilhassa sevenleri takip etmişler, yüksek sohbetleri ile şerefyab ve müdavimi olmuşlardır.

Ansız olan mahfilin hiç dadı yok

Ansız olan sohbetin bünyadı yok

Ger bir düğün bir davettir

Sohbet onsuz olsa bir mihnettir

Aceb ne olirler velev ki sevmeseler anı

Lakin teslimiyet içinde avam-has sevdiler anı. [Ahi Dai Fütvv. Vr. 16]

3.2.Fütüvvetnâme-i Tarsûsî’nin Telif Sebebi

XV. yüzyılın ikinci yarısında, Tarsuslular Ahî Da‘î’den bir fütüvvetnâme kaleme almasını isterler. Tarsus’un ehl-i nefes denilen fütüvvet erbabı ve ileri gelen eşrafı, Şeyh Da‘î’yi Ahî Da‘î ünvanı ile anmaktadırlar. Bu hususları Ahî Da‘î şu dizeleriyle ifade etmektedir:

Tarsus ahalisi bu işe itmiş heves

Bazısı Da‘î’ye itdiler nefes

Bir fütüvvetnâme cem et, didiler
Şah-ı Merdan yoline git, didiler.

Zira Hak yolinde oldir elbet fetâ
Kimse bilmez Hak yolu, andan öte. [Ahi Dai Fütüvv. Vr. 16]

Hem didi ol enbiya serveri
Bir gazada “Lâ fetâ illâ Ali”

Tarsuslular içinde bir Aziz
Nevcüvan, aslı hem arı ve temiz

Ahi kılmış bir ulu şehir ani
İçi dışı olmuş anın ile toli

Şehir halkı bir sedef, ol incidir
Gör ki nedir sözleri hep incidir

Bir nasihattir, çünkü ittiler taleb
Ahi Yolinde nedir ilm-ü edeb?

Bildiğimce ben de birkaç söyledim
Gerçi küstahlıktı, lakin söyledim [Ahi Dai Fütüvv. Vr. 17]

Görüldüğü üzere Ahî Da‘î, son derece tavazu içinde fütüvvetnâmeyi neden kaleme aldığını “nefsinden saklar” bir tarzda ve Ahi terbiyesi ile söylemektedir. Böylece lakabı veya unvanının “Ahi” ve “Da’î” olduğunu da kendisinden öğrenmiş oluyoruz ki “Davetçi Kardeşim” diyerek, bir hizmet ehli sufi kardeşinden bahseder imasıyla, asıl adını saklamış böylece şöhret ve nefsin hilelerinden korunmuştur. Ahi geleneğinde, diğer tarikatlarda olduğu gibi: “İlahi ente maksudi ve rıdake matlubi” “Rabbim maksadım sensin, talebim de senin bu acizden razı olmandır.” Düsturu temel ahlaki prensiptir.

3.3. Tarsus ve Fütüvvet/Ahilik

Ahî Da'î, Tarsus için bedende bir candır. Cömertliği ve cesareti ile seçkin olduğu gibi cemali ve suretinden de ahsen sireti yani güzel ahlakı ile zamanının Yusuf'u olmuştur. Müellifin cömertlikte Hâtem, Kahramanlıkta Rüstem vurguları yapması fetâ olmak için Hz. Ali (Şah-ı Merdan) gibi Hak Yolunda cömertlik ve kahramanlığın nedeni önemli olduğunu öne çıkarmaktadır.

Bilindiği üzere ahilik fütüvvetin Anadolu'da XIII. yüzyıldan itibaren aldığı isimdir. Ahî Da'î bu yolun fedakârlık ve kardeşini kendine tercih demek olduğunu uzun uzun açıklamaktadır. Bu bize gösteriyor ki Ahî Da'î zamanında Tarsus, fütüvvet ve ahilik bilinci yüksek bir ulu şehirdir. Halk bu sese muhatap kültür ve birikime sahiptir. Tasavvufa duyarlı, ilgili ve çeşitli ekollere müntesiptir.

XVI. yüzyıldan önce inşa edildiği kuvvetli veriler ile tahmin edilen Debbağhane Medresesi ayrıca Bey(ğ)ce Şeyh Zaviyesi, Mencek Zaviyesi gibi külliye benzeri kurumlar bize Ahilik kurumları olarak XIII. yüzyıldan itibaren Müslüman Horasanlı Türkmenler ile tüm Kilikya'da olduğu gibi Tarsus ve havalisinde de İslam kültürünün fütüvvet derinliğinde etkin olduğunu göstermektedir. Nitekim Tarsus, ilerde açıkladığımız nedenlerden dolayı XIII. yüzyıldan itibaren ilim ve seçkin âlimleri ile bir İslam-ilim merkezi konumundadır.

Üstelik XIV. yüzyılda Anadolu'nun ekseriyetini gezip görmüş Kuzey Afrikalı Seyyah İbni Battuta *er-Rihle* isimli seyahatnamesinde, Ahilik adı altında Müslüman halkın ve esnafın fütüvvet kültürü çevresinde teşkilatlandığından söz eder. Alanya, Konya, Kayseri, Aksaray gibi Tarsus civarı diyebileceğimiz şehirlerde konakladığında yüksek ahilik kültürünü ve toplumun nasıl bu kültürü benimsediğini, zaviyelerde gördüğü ikram ve izzeti şayan-ı hayran biçimde anlatır. Abbasiler, Memlükler, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar döneminde İslam kültürü ve kurumlarını Tarsus'ta görkemli biçimde görürüz. Bugün bile Ulu Camii veya Cami-i Kebir, Eski Camii, Mencek Zaviyesi, Debbağhane Medresesi gibi eserler ve kimi kalıntılar ile bu gerçeğe tanık olmaktayız. Kaldı ki tarih bilimi bakımından daha geniş bir perspektiften ele alındığı takdirde Roma Yolu ve Kleopatra Kapısı ve bir nice arkeolojik bulguları barındıran Tarsus, kelimenin tam anlamı ile bir açık tarih müzesi niteliğine sahiptir.

YİRMİ ALTI

Tarsus'un Hz. Ömer zamanında Halid bin Velid komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedildiğini, Memlükler zamanında Türkmen ve kısmen de Arap nüfus ile Müslümanlaştırıldığını bilmekteyiz.⁶⁹

3.3.1. Tarihi Kaynaklar Işığında XV. Yüzyılda Tarsus'ta Fütüvvet/Ahilik

XIII. yüzyılda Kırşehir'de Ahi Evran, Konya'da Sultan Alaüddin Keykubad ile başlayan Selçuklu Devleti'nin desteği, Ahiliği güçlendirmiş ve bir bakıma Abbasi Halifesi Nasır ve Sühreverdi'nin emekleri boşa çıkmamıştır. Tasavvufi neşveye de sahip bu akım bir sosyal realite olarak kasaba ve köylere varıncaya kadar teşkilatlandı ve Türk milletinin mayasında bulunan cevher ile fütüvvet ruhu kaynaştı. Elbette Anadolu'da bulunan tüm Müslüman unsurlar için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Zaten Türkmen, o zaman Anadolu'da bulunan Müslümanların ortak milliyet ifadesidir.

Kuzey Afrikalı Seyyah İbni Battuta'nın seyahatnamesinde verdiği görsel bilgilerden, Anadolu'da Fütüvvet anlayışının icraat bakımından zirvede olduğunu öğreniyoruz. Misafir ve yolcuların nasıl ağırlandığını, benimsendiğini detaylı denebilecek anlatımlardan biliyoruz.

Yüksek İslami terbiye ile eğitilmiş Ahi Ocağı yiğitleri verdikleri hizmetlerle bir baştan bir başa Anadolu'nun ismini "Şefkat Yarımadası" olarak tescillemişlerdir. Daha önce alıntılanan şu cümlelerin burada da sunulmasının konuyu daha iyi açıklayacağı kanaatindeyiz:

"...Bilad-ı Rum (Anadolu) adıyla anılan bu memleket dünyanın en güzel yeridir. Allah başka yerlere ayrı ayrı verdiği güzelliklerin hepsini birden bu topraklara vermiş. Ahalisinin yüzleri çok güzel, elbiseleri temiz, yemekleri nefistir. Bereket Şam'da, şefkat Rum'da denmesi yerindedir. Zira gerçek şefkat Anadolu halkı olan Türkmenler arasındadır. Burada hangi eve ya da zaviyeye insek erkek ve kadın komşularımız halimizi ve hatırımızı sorarlardı. Kadınlar erkeklerden kaçmazlar, ayrılışımızda sanki kendi halkımızdan ve akrabalarımızdan biriymiş gibi candan uğurlar, hatta kadınlar ağlaşırlardı. Bu memleketin âdetince ekmek haftalık olarak yapılır, şehrin erkekleri ekmek pişirildiği gün bize sıcak ekmekle gayet nefis yiyecek hediye ederler ve 'bunu size kadınlar gönderiyorlar, hayır duanızı istiyorlar' derlerdi."⁷⁰

İbn Battuta'nın Anadolu'da ve bilhassa Alanya-Konya arasında gördüğü ikram ve izzetten edindiği intiba budur. Diğer şehirlerde gördükleri bunu teyid eder

⁶⁹ Akgündüz, Ahmed, *Eshab-ı Kehf ve Tarsus Tarihi*, İstanbul 1993, s. 57.

⁷⁰ İbni Battuta, *er-Rihle, Seyahatname*, s. 283, Mehmet Şerif tercümesi, c. I, s. 310.

mahiyettedir. Denizli’de iki ayrı “Ahi ocağı misafirhanesi” görevlisi yiğitler arasında kendilerinin paylaşamadığını bu sebeple aralarında niza çıktığını ve kura ile misafir olacakları yerin belirlendiğini beyan eder.

Yine İbn Battuta’nın ifadesine göre Ahiler o devrin esnaf, sanatkâr, sanayici ve iş adamları olarak şehrin nizamının tesisi yanında mescid, cami ve medreseler de yaptırmışlardır.⁷¹

İbn Battuta’nın ziyaret ettiği dönemde ahilerin en fazla dikkati çeken veçhesi, onların zalimleri ezme ve onlarla iş birliği edenleri ortadan kaldırmadaki başarılarıdır.⁷²

Tarsus’ta Ahî Da’î’nin Anadolu’da çok yaygın olan Ahi zaviyelerinin doğal tezahürü olarak büyük bir zaviye ve külliye de Ahi şeyhi veya başka bir tarikat şeyhi olarak fetaları ile birlikte hizmet verdiğini söyleyebiliriz. Nitekim İbn Battuta eserinde “Ahiler, bilad-ı Rum’da (Anadolu) oturan Türkmen milletinin her vilayet, belde ve köyünde mevcuttur” demektedir.⁷³

Evlîya Çelebi de, Ahî Da’î’den yaklaşık 50 yıl sonra tüm Anadolu’daki tekke, zaviye ve külliyelerin isimlerini ve ne kadar yaygın olduğunu, Ahiler arasında en yaygın ve güçlü sanatın da bizzat Ahi Evran’ın şahsi sanatı olan debbağlık yani deri işlemeciliği ve işletmeciliği olduğunu zikretmektedir.

“Edirne’de bulunan debbağhane’de 5000 kadar Ahi Evran köçeği, feta ve tüvana, serbaz, şehbaz yiğitler çıkar. Bir katil içlerine girse Hâkim onlara varamaz. Fakat katil dahi onlardan kurtulamayıp tevbekar ve istiğfar ehli olup kâmil bir usta olur.”⁷⁴

Memlukler Tarsus’u kesin olarak Ermeniler’den aldıktan yaklaşık 20 yıl sonra (781/1403)’de Tarsus’ta kurulan Abdullah Mencek Zaviyesi ve Vakfı (İslam İlimleri ve Kültür Merkezi) , Ulaş Nahiyesi Şeyh Ebul Kasım Gürkanzade ve Mevlana Beyce Şeyh Seyyid Abdulğafur’un inşa ettiği Beyce Şeyh Zaviyesi ve diğer vakıflar ictimai gelişmenin en bariz örnekleridir.⁷⁵

Mencek Zaviyesi, İmam Kuşeyrizade Şeyh Abdullah Mencek tarafından inşa edilmiştir (781/1379)’da. Tarsus Kadısı İmam Kerhizade Ma’ruf Kerhi’nin de bu zaviyenin vakfiyesi için sıhhat ve lüzumuna hükmettiğini belirtir bir “tevkii” vardır.

⁷¹ G.G. Arnakis, “Futuwwa traditions in the Ottoman Empire Akhis, Bektashi Dervishes, and Craftsmen”, *Journal of Near Eastern Studies*, University of Kansas 1952, s. 233.

⁷² İbni Battuta, *er-Rihle*, Çeviren: İsmat Parmaksızoğlu, MEB Yay., İstanbul 1999, s.8.

⁷³ İbni Battuta, *er-Rihle, Seyahatneme*, s.7.

⁷⁴ Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-i Belediye*, c. II, s. 582.

⁷⁵ Akgündüz, *Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, s.508-509.

Tarsus'taki bu zaviyenin Türkistan Zaviyesi olarak anıldığını ve yapıldığını görüyoruz. Çünkü bu zaviyenin Orta Asya'dan ve Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya gelecek Türklerin uğramaları için kurulmuş olduğunu vakfiyesinde dercedilmiştir. O havaliden gelenler zaviyede birkaç gün kalır, Anadolu ahvali hakkında gereken bilgileri alır ve geldikleri yerlerle ilgili bilgi ve haberleri buradakilere verirlerdi. Böylece zaviye, oralardan gelenleri barındırdığı gibi karşılıklı iletişimi de sağlıyordu. Vakfiyesinde, zaviyede misafir kalabileceklerin hangi yöre halkından olacağı tasrih edilirken Orta ve Doğu Asya'ya ait 84 kasaba, belde ve ülke adı sayılmıştır. Buralarda misafir edilenlerden üç gün ücretsiz olarak yemeleri, içmeleri ve konaklamaları temin edilmiştir.”⁷⁶

Tarsus Küçük Minare Camii, Kiliseden çevirme Eski Camii, Makam Camii, Daniyal Peygamber Türbesi, Halife Me'mun Merkadi, Bilal-i Habeşi ve Lokman Makamı, Kubad Camii ve Medresesi, Mehmed Efendi Medresesi, Müftü Mehmed Efendi Kütüphanesi, Mencek ve Beyce Şeyh Medreseleri ve Çeşmeleri, bilhassa Eshab-ı Kehf mağarası ile tarihi eser ve makam bakımından oldukça zengin bir ulu şehirdir. Bu ve benzer kaynak bilgilerden hareketle diyebiliriz ki Ahiler toplumun dini terbiye merkezli ocağı olmakla kalmıyor, ekmek teknesi ve geçim kaynağı olarak insanlara sanat öğretiyor ve bilhassa deri işlemeciliğini belletiyor, bununla da kalmıyor içlerine karışan katil gibi en ağır suçluları bile tövbe ettirip ıslah edip sanat sahibi eyledikten sonra bir ahi olarak topluma kazandırıyor.

Nitekim ahi geleneğinde bir kişinin dükkân açabilmesi için öncelikle çırak, kalfa ve ustalık eğitiminden geçmiş olması gerekiyor. Bir heyet huzurunda “Ustalık Berati” alan usta, Ahi Birliği'nden dükkân açma izni alabilirdi.⁷⁷ Binaenaleyh XV. yüzyılda Tarsus'ta da debbağlık sanatının Ahî Da'î Mensupları tarafından öğretildiğini ve diğer sanat dalları da dâhil olmak üzere insanların Ahilerin meslek edindirme kuralları gereğince dükkân açabildiklerini ve sanat erbabı olduklarını söyleyebiliriz.

Fütüvvetnâme'de zikredilen dokuma sanatı, üretimi, ticareti ve alışverişinin canlılığı, giyim kuşam ve ticaret ahlakına ahilikte verilen önem, sahte tüccarların tasavvuf ve ahilik erbabınca takibi ve cezaları, ahiliğe kabul edilen ve edilmeyen meslek grupları (Hirfe Ehli) ile ilgili isimler Ahî Da'î ifadesiyle böylesi “bir ulu şehirde” sosyal hayatın canlılığına işaret etmektedir.

⁷⁶ İA. TDV Yay.,Zaviye, c. XIII, s. 568.

⁷⁷ Demir, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul 2000, s. 414.

Fütüvvetname-i Tarsûsî müellifi eseri kaleme aldığında (880/1475-76) Tarsus, Memlukler'e bağlı Ramazanoğulları beyliği yönetiminde idi. Ancak XV. yüzyılın ilk yarısı, Ramazanoğulları ile Memlukler arasında nüfuz mücadelesi ile geçti. Bunun anlamı Kilikya'yı (Çukurova ve Kozan) Memlukler'in egemenliğinden kurtarmaktır. Fransız Seyyah Bartrandon de la Broquiere o tarihlerde bölgede bulunmuş ve bu tespiti o da kitabında yazmıştır.⁷⁸

1417'de Tarsus, Ramazanoğulları'ndan Karamanoğulları yönetimine geçti. Bu tarihten itibaren de Ramazanoğulları, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları arasında sık sık el değiştirdi. Bunda, Mısır Memlukleri etkin oldular. Bölgeyi hâkimiyetleri altında tutabilmek, Tarsus ve tüm Çukurova'nın yüksek tarım getirisi ve hac yolu üzerinde bulunduğundan dolayı hacılardan elde edilen diğer gelirlerden yararlanmak için Müslüman Türkmen Beylikleri arasına nifak soktular. Memlukler döneminde Tarsus Halep vilayetine bağlı idi. Zaman zaman valilik de verildi. Tarihçi Yılmaz Öztuna, bu bilgilerin yanı sıra 1420'de Tarsus'u Memlukler adına Emir Bey Türkmani idare ediyordu, tespitinde bulunur.⁷⁹

Fatih, 1476'da Karaman ilini Osmanlı Devleti sınırlarına kattı. 1466'da yöre için stratejik önemi büyük Gülek Kalesi'ni aldı. 1485 yılında da Tarsus, Fatih Sultan Mehmed Han'ın vefatından dört yıl sonra II. Bayezid döneminde Osmanlı toprağı oldu. Ancak 30 yıl süren siyasi istikrarsızlık yaşandı. Memlukler ile Osmanlılar arasında 5-6 kez muharebe yapıldı. Daha sonra kesin olarak 13 Haziran 1516'da Yavuz Sultan Selim Ridaniye zaferinden dönerken, Tarsus'u Memlukler'den alarak Osmanlı Devleti topraklarına kattı. Böylece Tarsus'un Osmanlılar tarafında fetih edilmesi süreci tamamlanmış oldu.

Ahi Da'i ve Fütüvvetnamesi'ni yazdığı dönemde (881/1503)Tarsus ile ilgili verdiğimiz siyasi ve tarihi bilgilerden sonra kısaca o dönem ekonomisini de değerlendirebiliriz:

“Tarsus ve havalisinde yetişen pamuk, bu devirde uluslararası alanda rekabet edecek nitelikte revaçta idi. Tarsus civarında bulunan ormanlardan elde edilen zambak ve reçine Ayaş (Yumurtalık) limanından Avrupa piyasalarına ihraç edilmekteydi.”⁸⁰

“Oğuz boyuna mensup muhtelif Türkmen boyları bölgeye göç ettiklerinde hayvancılık ile de geçimlerini sağlıyorlardı. Dokumacılık ve ilgili sanat dalları ve

⁷⁸ Tekindağ, “II. Bayezid Devrinde Çukurova”, *Bellekten*, S.123, s.346.

⁷⁹ Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, c.I, s.60-64.

⁸⁰ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri, Akkoyunlu-Karakoyunlu Beyliği*, s.252-253.

sanatkârlar ile önemli işçi istihdamı sağlanıyordu. Bunlara ilave olarak 1337'de Kozan merkezli ve güçlü Kilikya Ermeni Krallığı, Memlukler'e yenilince bölgeye daha çok yerleşen Ramazanoğulları Türkmenleri bu tarihten itibaren Ermeniler'den otlaklar satın almaya başladılar. Ziraatla uğraşmaya başladılar.”⁸¹

Ramazanoğullar, Karamanoğulları ve Oğuzlar'a bağlı Üçoklar, Bozoklar, Yüreğirler gibi Türkmen Boyları Kilikya bölgesine XIII. yüzyılda Memluk Hükümdarı Baybars'ın politikaları istikametinde bölgeye yerleştiler. Önce otlak, arazi kiralama sonra da satın almak suretiyle ziraat ile de meşgul olmaya başladılar. Üstelik bereketli Çukurova topraklarının yılda birden çok hasada elverişli oluşu ve ürün bolluğu ve çeşitliliği; bölgedeki camii, medrese, zaviye, han vakıflarının irad defterlerinde gördüğümüz kayıtlarda turunç ve zeytin tarımının Türkmenler arasında daha o zamanlarda önde gelen geçim kaynakları olarak tespit edilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca Tarsus-Gülek Boğazı, Hint Yarımadasını Avrupa'ya bağlayan çok önemli “İpek Yolu” üzerinde bulunan Ahi Da'i ifadesiyle “Ulu Bir Şehir” idi. Keza Hac için kıtalararası bağlantı yolları ve Gülek Geçiti üzerinde bulunan Tarsus, önemli konaklama ve kültürler arası etkileşim anlamında güçlü kültür merkezi konumunda bulunuyordu. Bunu bölgede yetişen âlimler ve yazdıkları eserlerden anlıyoruz.

Başta Hz. Peygamber soyundan gelen “Seyyid” payesine mensup mutasavvıf ve kadılar ile birlikte Ma'ruf-u Kerhi, Kuşeyri gibi büyük mutasavvıf âlimlerin soyuna mensup bilginlerin çokluğu, yazdıkları eserlerin ilmi derinliği yörede bulunan vakıfların vakfiyelerinden ve elimize geçen eserlerinden anlaşılmaktadır.

Şeyh Ahi Dai'nin Fütüvvetname-i Tarsusi'si (881/1503)

Kadı Necmeddin'in (H.691-758) Fetevay-ı Tarsusiye, Fevaid-i Fıkhiye, Tefsirü'l-Kur'an, Menasik-i Tarsusiye, İşarat-ı Zabt-ı Müşkilat, Sirac-ı Vehhac, Vefayat-ı Ayan, Mezheb-i Ebi Hanife't-i Numan, Tuhfetü't-Türk, gibi kitapları yanında onlarca çeşitli din bilgini ve nadide eserleri kütüphanelerde mevcuttur.

Tarsus, daha Rum ve Ermenilerde iken bile İslam ile şereflenmiş, ravi, abid ve zahidler diyarı olarak bilinmekteydi. Bunlardan en meşhuru Ebu Umeyye Tarsusi, Bağdat doğumlu olmasına karşın Tarsus'da yaşamış, talebe yetiştirmiş ve vefat etmiştir. Çok sayıda talebesi olmakla birlikte Süleyman b. Eş'as ifadesiyle “sika” bir ravidir. [Hadislerin tedvini döneminde yaşamış olduğu cihetiyle rivayetleri önem arz etmektedir.]

Ebu Amr Tarsusi (H.400/M.1010). “Ahbaru'l-Huccab ve Siyerü's-Süğur”

⁸¹ İA, “Ramazanoğulları”, c. XI.

Şeyh Ebubekir Tarsusi el'Hürremi (Hicri III. Asır), zamanının meşhur fıkıh bilgini.

Ali bin Marzi (570/1174) Harp sanatına dair kıymetli bir eseri vardır: "Tebşiratu'l-erbabi'l-elbab; fi keyfiyeti neca fi'l-hurubi mine'l-esva"

Osman b. Mustafa, "Er-Risaletü'l-İstidlaliye" mantık kitabıdır.

Abdu'l-Cabbar b. Ahmed et'Tarsusi (420/1029). Kur'an-ı Kerim ilimlerinden "Kıraat Âlimi"dir. "El'Mücteba El'Camii"

Muhammed b. Hasan Et'Tarsusi, Müfessir. "Ta'likatun Ala Envari't-Tenzil"

Şemsüddin b. İmadüddin, "Minhacü's-Sabah ve Mi'racu'l-Felah" Din, ahlak ve sosyoloji.

İbrahim b. Abdulkerim Et'Tarsusi, "Mietün Kamiletün Fi Şerhi Mietin Amiletin" Bilginleri konu edinen biyografi kitabı.

Ebu Tayyib Hamdam Et'Tarsusi, "Seb'ıyyat fi'l-Fıkhı'l-Hanefi"⁸²

Daha bu örnekleri çoğaltabiliriz. Ancak XV. yüzyılda Tarsus'da yaşayan Şeyh Ahi Da'i ve 1503 miladi yılı II. Bayezid (Veli Bayezid) döneminde kaleme alınan "Fütüvvetname-i Tarsusi" öncesi ve sonrası kültürel canlılığa dikkat çekmek için bu kadar bilgi ile yetiniyoruz.

3.3.2. Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'ye Göre Tarsus'ta Fütüvvet/Ahilik

Tarsusi Fütüvvetnamesi'nden anlıyoruz ki XV. yüzyılda yaşayan Tarsuslular, Anadolu'da yaygın olan Ahi ocaklarından meslek kültürlerini geliştirdikleri gibi yoğun kültürel eğitim çalışmaları sonucunda tasavvuf bilgilerini de zenginleştirmişlerdir.

Ahî Da'î "ehl-i nefes" denilen Tarsus'ta tasavvuf erbabı hatta "teveccüh" yapabilecek ve nefes ile nefisleri arındırabilecek makamda bulunan kutup veya Ğavs'lardan bahsediyor ki Tarsus; tasavvufun o dönemde Bağdat, Şam, Haleb, Semerkand, Gücdevan, Isfehan, Tebriz, Horasan gibi merkezlerinden biri olduğunu işaret etmektedir. İşte böyle seçkin Meşayih-i Kiram'ın (K.S), kendisinden bir fütüvvet eseri cem etmesini istediklerinden söz ediyor, Şeyh Tarsusi. Buna göre Tarsusluların ileri gelen eşrafı ve Müslüman halk tasavvuf, tarikat ve ahilik konusunda belli bir bilgi birikimine de sahip görünmektedirler. Bu yüzden bu konuda hem kendilerinin hem de gelecek kuşakların bilgilendirilmesi gerektiğini hissetmiş olmalılar.

⁸² Akgündüz, *Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, s.464.

Bu gerekçeye dayalı ısrarları üzerine Ahî Da'î de eserinde mutad olduğu üzere dört büyük halifenin faziletleri, na't-ı şerif, Hak yolunda uhuvvet yani kardeşlik, Ahilik yolundaki erkân, kökü, temeli, şed kuşanma, makas name, taç ve hırka gibi rükünler yanı sıra tasavufta var olan ve Hallac'ın başına gelen ilahi aşk ile ilgili hikmetlerin asr-ı saadetteki temelleri gibi konularda bildiklerini kaleme dökmüş ve maharetini göstermiştir.

Hz. Peygamberin varisi olma makamına eren rasih, amil ve âlim mürşid-i kâmillerin evsafı ve esrarına dair yazdığı Meşayihnâme babı da, tasavvuf erbabı yanında Ahî Da'î'nin aynı zamanda pratik hayatta mürid yetiştiren bir tekke şeyhi olduğuna işaret ediyor gibidir.

Ayrıca XV. yüzyıl Tarsuslularının Fütüvvet yolunu ve bu yolda uyulması gereken adabın ne olduğunu bilmek istemeleri Ahiliğin mensupları içinde bulunan Nakşibendîlik, Mevlevilik, Bektaşilik, Kadiri, Rifailik başta olmak üzere halkın muhtelif tarikat meşreplerine müntesip oldukları ihtimaline de işaret etmektedir.

Yine kuvvetli bir ihtimal olarak ifade etmeliyiz ki, bizzat “Ahi Da'i” de Mevlevi, Bektaşî, Kadiri, Nakşî veya Rifai tarikatlarından birinde şeyh idi. Zira o, Mevlana'nın *Mesnevi*'sini çok iyi bilmekte ve yeri geldikçe eserinde *Mesnevi*'den alıntılar yapmakta, hatta bazı başlıkları bu alıntılarla oluşturmaktadır. Rüstem, Hâtem, Hallac, Leyla ve Mecnun gibi isimler adeta tali konularda Mesnevi ile ortak paydalar içermektedir.

Şeyh Ahî Da'î Ehl-i Sünnet itikadı ve tevhid hakikatleri üzerinde titizlikle durmuş, mahir bir edebi dil kullanarak bu konuları “Akaid İlmi” perspektifinden işlemiştir. Elbette muhatabı olan Tarsuslular bu yüksek tasavvufi kültürü özümseyecek niteliğe sahip olmalı ki, bu konular eserde işlenebilmiştir.

Eserin içinde kullanılan kelime haznesinin çeşitliliği ve anlatım zenginliği XV. yüzyıl Tarsus edebiyatı ve yazı dilinin oldukça zengin ve yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Nitekim Tarsuslu İslam bilginlerinin XIII. yüzyıldan itibaren yazdığı çok sayıdaki ilmi ve debi eserlerin mevcudiyeti de bunu teyid eder.

3.4. Fütüvvetnâme-i Tarsûsî Adlı Eserin Dini-Tasavvufî Tahlili

Eserin kaynakları arasında yoğunlukla iktibas edilmesi nedeniyle ilk bakışta dikkati çeken iki temel dini kaynak; Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Tabi olarak konular bu çerçevede edebiyatın güzellikleri eşliğinde işlenir.

Tahmid ve tesbih ile Allahu Teâlâ medh u sena edilir ve her türlü kusurdan tenzih edilir. Allah'ın Rasûlü Muhammed'e de salât ve selam gönderilir. Hakikatta Hak Teâlâ'yı medhetmekten bile aciz olduğu Hz. Muhammed'in kendi sözü ile bildirilir:

Rabbim, seni medih itmekten acizim

Sen, ancak kendini övdüğün gibisin. [Ahi Dai Tarsusi Fütüvv. Vr.]

Ahî Da'î Allah'ın zatının bilinemeyecek kadar yüce olduğunu, ancak sıfatlarından söz edilebileceğini vurguladıktan sonra ve buna ilişkin kimi hikmetlere işaret ederek okuyucuyu hazırlar:

Kuru taştan akıtan ab-ı revan
Har içinde bitiren hem gülistan

Ateşi gülistan eyledi hem harı kül
Kulu sultan eyler sultanı da kul

Şol kamer ki görünir bu yercedir
Ol felekten bundan beş yüz yilcadir

İtdirir kameri işaret ile iki şak
Bil, hakikatte idendir anı şak

Toprak içinde bitürir altın gümüş
Arı bal eyler, virir şeker kemiş

Hikmeti pek çoktur, Hüda'nın sayısız
Has kullar bile sayamaz elbet, sayısız.

[Ahi Dai Tarsusi Fütüvv. Vr. 1-2]

Bunlara benzer türlü hikmetlerden bir buket sunan Ahî Da'î, Fütüvvet ehlinin "aşk ehli" ve "dert ehli" olduğunu, olması gerektiğini hatırlatır. İlâhî aşkın dertlileri olmanın önemi dile getirilir:

Dert ateşiyile kendini kılan fena
Ahirette görmez gayri, cevrü cefa

Özini kılan fena, buldi beka
Özini kılan fena, irdi Hakk'a

Her kim nefsinden arındı, sade itti özin
Başka bir nakış oldı, bildi kendi özin

Hak sırrına iren, gümansız yakindir
Mümine çünkü ayna mümindir

Varlığa yokluktur ayna, böyle bilin
Yok olanı, şüpheli değil, ayna bilin

Bu beyitlerle Tasavvufta çok meşhur olan“Kim nefsini bilirse rabbini bilir” sırrı izah edilir, Tasavvufun temel konusu olan nefis terbiyesinden söz edilir. Bilhassa “Yok olanı, şüpheli değil, ayna bilin” sözü taklit değil, tahkikin bu yolda asıl olduğuna işaret eder.

Fütüvvet ve Feta Büyükleri olarak nitelenen enbiya ve evliyadan bahsedilir. Hz. Âdem, Şit, Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa ve sonunda Hz. Muhammed Mustafa kendilerine mahsus kıssaları ile anılır. Âdem ve Havva'nın cennette nasıl sınıandıkları, tevbe edip, nefislerini suçlamaları ve Hakk'a yönelişleri, Rahman'ın rahmet tecellisi; buna karşılık lâin şeytanın inadı ve huzurdan kovuluşu ve benlik iddiasının şeytana nelere mal olduğu mukayeseli olarak dikkatimize sunulur.

Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali, fütüvvet taliplerine model gösterilir.“Lâ fetâ illâ Ali...” yolu yordamı öğretilir. Kur'an-ı Kerim'den Fetih suresi 10. ayeti okunur ve delil getirilir. Bey'atin hakikati ve feyiz membaı açıklanır. “Evvel ahir illa güzel ahlak ve illa edeb” diyen Ahî Da'î okuyucuya bol miktarda örnek ve ipuçları sunar:

Hilim ile buldi bulanlar menzili
Hilim ile gördi görenler menzili

Hak ile göre gördüğünü

Hak ile bile bildiğini

Güneş gibi ola halkın üstüne

Bir baka düşman ve dostine

Kimse ile imtihan söyleşmeye

Kimse ile hiç cidal idişmeye

Hakk'ı bilenden bilir, bilen kişi

Hakk'ı bulenden bulur, bulen kişi. [Ahi Dai Tarsusi Fütüvv. Vr. 24]

Eserinin okunmasına ilişkin tembihin yanı sıra sufi ahlakına dair açık ifadelere yer verir:

Dahi ahiye gerektir her gice

Bu kitabı okumalı her gice

Her gice olmazsa, Cuma Gicesi

Okumalı ihtiyarı ve hem yığidi

Ahî Da'î yerilen anlamıyla dünya kavramın ne demek olduğunu sufilerin bakış açısıyla anlatır:

Bilmez o ki dünyayı evvela terk ider

Sevgisini ise gönlünde anın pek ider

Dünya o değil ki elde pul ola

Dünya odur asıl ona kul ola

Sevgisidir dünyanın, kalbe asıl hicab

Yise yidirse ne olir, bulir o sevab

Dünya sevgisidir olan sana hicab

Nitekim güneşe engel olur sehab

Hak talibi olmaz şehvet-perest
Bala düşüb kalmaz yol-perest

Tuti bülbüli şeker ve gül sever
Nitekim karga devamlı cife yer

Gönlün nazargâh-ı ilâhî olduğuna ve kâmil bir mürşidin gönlüne girmenin önemine, bu sayede Hakk'a vuslat ve marifetin elde edilebileceğine, böyle bir gönlü incitmenin ne kötü sonuçlar doğuracağına dikkat çeker.

Bir fakirin gönlüne gir, bil ki Hakkı
Yıkma gönlü ansızın, olma şâk'i!

Kâbe-i mana gönüldür, kıl tavaf
Kâbe-i Hakk'tır anı sanma, güzaf

Makbul hac istersen ey aziz
Gönle gir, olasın anda temiz

Dervişin gönlüdür Hakk'ın evi
Vardır Ahi, bulunan delil kavi

Sen eğer Hak binasını yıkarsan
Elin ile kendini ateşte yakarsın

Din ve dünyana olir hem ziyan
Kaçın bundan, sakın itme güman

Hak kabul itmez zühd-ü taatin
Zehir olir sana her bir saatin

Ger Hakkı bulmak dilersen gönül
İyi söyle, sen dervişin yüzine gül [Ahi Dai Fütüvv. Vr.21]

Ahî Da‘î, tasavvuf yolunun mürşid olmadan bilinemeyeceğini söyler:

Çün didi “Levle’l-mürebbi”, ulular
“Ma araftü Rabbî” didi hem bunlar

Sen de mürebbi bulasın ey cüvan
Eline pek yapış anın heman

Vir özini ona, irşad eylesin
Hak cemali ile seni mest eylesin. [Ahi Dai Fütüvv. Vr. 24]

Sana bildirsin seni, kimsin necisin
Sen seni bil dimeyeler, seni bildirsin

Ol erenler ki yola nice vardiler
Hem görenler Yâr’i, nice gördiler

Biliversin seni, irşad eylesin
Bu harab evini abad eylesin

Gösteriversin sana toğri yoli
Bil, kimdir Ahmed-i Mürsel, Ali

Yalnız hiç kimse, yole varamadi
Yalnız olan yoli, başaramadi [Ahi Dai Fütüvv. Vr. 24-25]

Ehl-i Beyt sevgisi ve temsil ettikleri maneviyat, eserin temel konularındandır. Bu hususta Hz. Ali önde gelen fetâ olarak takdim edilir. Selman-ı Farisi’nin Ehl-i Beyt’ten sayılması, Hz. Ali tarafından ona da bazı sahabelerin bellerine kuşak kuşatma izni verilmesi anlatılır.

Eserde, diğer fütüvvetnâmelerde olduğu gibi şed kuşanma, makasnâme, helva pişirme, fetâ ve fütüvvet, fenâ ve bekâ, uhuvvetnâme, aşk-ı ilahi ve meşayihnâme gibi bölümler yer almaktadır. Bunlara ilaveten Alevi-Bektaşî geleneğinden farklı olarak fazilet-i çâr-ı yâr-ı güzîn başlığı altında sırayla methiyeler sergilenir.

Ruhlar âlemine dair Elest Bezmi ve Hz. Âdem'e Cebrail tarafından şed kuşatılışı tafsilatlı şekilde anlatılır. Şit, Nuh, İbrahim, Yusuf, Peygamberlerin kıssalarına fütüvvetle ilgisi oranında yer verilirken yiğitlik kuşağının Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e kuşatılış merasimi tafsilatıyla anlatılır.

3.4.1. Dini Konu ve Kavramlar

3.4.1.1. İtikat ve İlgili Kavramlar

Bir önceki başlıkta belirtilen Allah'ın, varlığı, marifeti, kudreti gibi konuları itikadi açıdan tevhid kelimesinin bir tefsiri niteliğinde açıklayan Ahî Da'î, tevhid hakikatinin özümsemesi ve fütüvvetin gerçekleşmesini Peygamber metoduyla amel etmeye bağlı görür. Buna göre "Elestü birabbiküm; kâlû belâ / Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da evet" dediler." (A'raf /172) çok kadim bir ahidleşmedir. Sonrasında Âdem'in beline kuşatılan kuşak ahde vefanın bir gereğidir ve kovulmuş şeytana tabi olmamanın bir işaretidir. Allahu Teâlâ'nın kaza ve kaderine sabretmek ve razı olmak kulluk icabıdır. Bu husus kuşağın şeddinde okunan ayet-i kerime ile perçinlenir. "Ey iman edenler Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin, hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz." (Al-i İmran/200)

Allah'ın teşbihi, takdissi, yüceltilmesi, güç, kudret, ikrak, kahr gibi hususlarda eşsizliği, özellikle şed bağlama esnasında getirilen tekbirlerle dile getirilir. Nitekim bir diğer fütüvvetnâmede şed töreninde tekbir getirmek ve Âdem'in eline asa verilirken, "Bu asaya itaat et, seninle olursa Hak Teâlâ'nın cemalini müşahade edip sırrına vakıf olası" ifadesi Allah'a bağlılığın, itaatin, ululamanın nişanesi olarak dikkat çeker.⁸³

İbrahim ile oğlu İsmail arasında geçen kurban kıssasında da okunan tekbirler Fütüvvet ehlince "tekbir-i vefa" adıyla anılır. Ümmetine şefaate etme isteği Allah tarafından kabul edilince Hz. Peygamber'in getirdiği tekbire ise "tekbir-i safa" denilir.⁸⁴

3.4.1.2. İbadet ve İlgili Kavramlar

Fütüvvetname'de İslam dininin beş temel şartı olan şahadet, namaz, oruç, zekât ve hac konusu mutadî veçhile zikredilir. Ancak toplumsal yansımaları diyebileceğimiz yönleri üzerinde daha yoğun durulur. Fedakârlık, cömertlik, doğruluk, yetim, öksüz, dul, esir, sail ve muhtaçları görüp gözetmek önemle açıklanır.

⁸³ Radavi, *Fütüvvetname-i Tarikat*, vr. 8b.

⁸⁴ Radavi, a.g.e., vr.11b-12b.

Ehl-i beyt içinde yaşanan ve vahiy gelmesine sebep olan hikmetli kıssalar zikredilerek etkili bir lisan ile fedakârlığın ve kardeşini kendine tercih etmenin önemine dikkat çekilir.

İbadetlerini yapan ve hukuka uyan kulların cennet ve cemelullah ile şereflendirileceği ve dostlar ile ebedi saadete erecekleri müjdelendir. Bunlar Elest Bezminde verilen söze, ahde vefa gösterenler yani sözünde duran bahtiyar insanlar olarak nitelenir. Buna karşın nasipsizlerin vahim durumları ve cehennem azabı ile muazzep olacakları bildirilir.

Ahî Da'î güzel ahlakı, ibadetlerin bir açıdan temeli bir açıdan da hedefi olarak sunar. Güzel ahlak olmazsa ibadetler de Allah katında makbul sayılmaz. Buna göre fütüvvet ahlakı, ibadetlerin kabulüne vesile olacak niteliktedir. Bu anlamda ahi olan kişi Hz. Peygamber örneğindeki mekârim-i ahlak öğelerini kendisinde gerçekleştirmeyi hedefleyen ve bu yönde seyr ü sülûk eğitiminde gayret gösteren, bunu yaparken de bağlandığı mürşidin sunduğu canlı örnekleri, söz ve uygulamaları kendisine düstur edinen kişidir.

3.4.1.3. Diğer Dini Konu ve Kavramlar

Ahî Da'î, alışverişte doğruluk ve müşterinin aldatılmaması üzerine de çullah ile müşteri ve pir arasında vuku bulan ilginç ir kıssada, tasavvufi derinlikte uyarılarda bulunulur. Sahte “sufi yüzü” ile halkı soymanın ve bezirgânlık yapmanın dünyevi ve uhrevi afetlerine dikkat çekilir. Nefsi terbiye etmeden ve yolu iyi bilen bir rehber tabi olmadan, marifetullah nuru ile dirilmeden yapılan ibadetlerin verimsiz ve sahibini de azap içinde bırakacağı konu edilir.

Ahilerin, *Fütüvvetnâme*'yi hiç olmazsa Cuma gecelerinde mutlaka okumaları gerektiğini, böylece kalplerinin nurlanıp aydınlanacağını söyler.

Seyrî sülûk, zikir, vird, vuslat, ermek, fütüvvet ahlakı, kalp uyanıklığı, az yemek, az içmek, az uyumak, ihsan ve basiret gibi tasavvufi kavram ve uygulamaların, ibadetlerin asli manada ifa edilebilmesi için elzem olduğunun altı çizilerek vurgulanır.

İbadetlerin adet olarak yapılması, asıl taşıdıkları anlamın gözetilmesi gerektiği, bu hususta gönül yıkılırsa yapılan ibadetlerin kabul dahi edilmeyeceği, hac Kabe'yi tavaf ile gerçekleştirilirken gönül kabesinin de unutulmaması gerektiği ve müminlerin gönlünün Hakk'ın evi olduğu müessir betimlemeler ile anlatılır. Hacerü'l-

Esved'in de kendine yüz sürenleri yarın Hakk'ın divanında dile gelerek söyleyeceğini ifade eder.

Zahiri fıkıh ilmihali gibi manevi seyrü sülûk yolculuğunda da uyulması gereken “ilm-i hal”, erkân-ı tarikat ve adâb-ı tarikat vardır. Bunlar iç âlemimizin yani gönül dünyamızın berraklığını temin ve tesis eden rükünlerdir. Keza Hakk'tan gaflet en büyük günah, şirk ise hakikate zulüm ve isyandır. Ahî Da'î'ye göre abdestsiz gezmek ise edeb dışı kabul edilir.

Fütüvvete özgü böyle bir ibadet anlayışını *Radavi Fütüvvetnamesi*'nden iktibasla örneklendirebiliriz. Buna göre “seccade” olarak sembolize edilen şey, zahiri anlamda sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde kılınan beş vakit namazı ifade eder. Manevi olarak ise tarikat yoluna girenlerin “seyr u sülûk” yapmasıdır. Bu bağlamda makamlardan söz edilmiş ve her mertebe için önem arz eden beş vakit namazın sembolik anlam ve değeri üzerinde durulmuştur.⁸⁵

Benzer şekilde Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makalat* adlı eserinde de Radavi'de olduğu gibi ahlaka dair “hakikatın on makamı” şöyle sıralanır:

1-Toprak gibi mütevazı olmak

2-Yetmiş iki millete iyi göz ile bakmak

3-Önüne gelen yemeğe saygısızlık etmemek

4-Hakikat için çaba göstermek

5-Halkı incitmemek

6-Halktan intikam almamak

7-Kimseye zulüm-işkence etmemek

8-Fakirleri küçük görmemek

9-Daima Hakka dua, niyaz ve yakarıшта olmak

10-Âleme ilim ve ibret ile bakmak.⁸⁶

İşte fütüvvet yolunda gönül bu niteliklerle süslenerek ibadetin maksadına erilebilir.

3.4.2. Tasavvufi Konu ve Kavramlar

Ahî Da'î'ye göre Tasavvuf yolculuğu şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makamları ile yaşanan bir süreçtir. Fütüvvette şed kuşatma esnasında talip için merasim

⁸⁵ Radavi, a.g.e., vr. 39b.

⁸⁶ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, Haz., Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Ankara 2007, s.78.

yapılır. Talip tarikata kabul edilecektir. Şeyh tarafından mihraba konulan seccadenin dört köşesi bu dört erkânı ifade eder.

Dört mertebe şu şekilde ifade edilir: Hizmet etme dönemi, mürid olma dönemi, derviş veya murad olma dönemi ve şeyhlik dönemidir. Şeyh, talebesine öğüt verir: “Hizmetle dur, izzetle otur ve hikmetle söyle.”

Ahî Da‘î, adeta Radavi’nin şu ifadelerini manzum olarak dile getirmektedir:

“Bu yola girmenin yani yola revan olmanın en belirgin yanı, müridin elinde şeyhin emanetinin olmasıdır. Bu emanetin verilmesinin de usul ve erkânı vardır. Müride, aldığı eğitimin bir gereği olarak şeriat, tarikat, marifet ve hakikatın ne olduğu sorulur. Bu soruların cevabı şu şekilde verilmelidir: “Şeriat bir kimseye eza ve cefa etmemektir. Tarikat tevhidi ikrardır ve ikrar imandandır. İkrarı olmayanın imanı yoktur. Marifet sürekli taharet, temizlik, abdest üzere olmaktır ve beş vakit namazı kılmaktır. Hakikat odur ki mütevazı olmak ve yetmiş iki millete bir göz ile bakmaktır.”⁸⁷

İlim, hilim, sabır, rıza, ihlâs ve güzel ahlak fütüvvet eğitiminin gereği şed kuşanandan istenen rükünlerdir. Şed, sırası ile Cebrail tarafından evvela Âdem’e sonra da Nuh, İbrahim ve nihayet Muhammed Mustafa’ya kuşatılmıştır. Binaenaley fütüvvetin dört büyük piri bu dört enbiyadır.

Hiz. Muhammed’e şed, miraç gecesi Cebrail tarafından kuşatılmıştır. Efendimiz de Hiz. Ali’nin beline kuşatmıştır. Hiz. Peygamber bu esnada dua etmiş, bundan sonra kemeri Hiz. Ali’nin beline bağlamıştır. Ardından da tekbir getirmiştir.

Duadan sonra Hiz. Ali’yi yerde serili bulunan seccadeye elinden tutarak oturttu. Bundan sonra da “Ey iman edenler bu gün kardeş olacak gündür.” demiştir. Hiz. Resulullah Ali’nin elinden tutup şunları söylemiştir: “Ya Ali, sen benim dünya ahiret kardeşimsin.”⁸⁸

Hiz. Peygamberden kalan bu usul fütüvvet yolunda bu kemer bağlama merasimi örnek alınarak şed bağlama törenleri gerçekleştirilmiştir. Bu husus diğer fütüvvetnamelerde de mevcuttur.

Ahî Da‘î Radavi’nin bir kimsenin tarikata girişinde yapılması gereken merasimi anlatan ifadeleri kendi üslubu üzere tekrar eder. Buna göre giriş merasimi Hiz. Âdem ve yaptığı hac ile ilişkilendirilir. Müridin başı tıraş edilir ve yeniden tevbe ve istiğfar eder. Bu arada bey’at veya ahd ile ilgili ayet (Fetih/10) okunur. Tacı ve hırkası giydirilir. Elinden tutularak şeddi yani kemeri veya kuşağı beline bağlanır. Bunun anlamı

⁸⁷ Radavi, a.g.e., vr. 28a.

⁸⁸ Radavi, a.g.e., vr. 15a-15b.; Aydınlı, Osman, *Fütüvvetname-i Tarikat*, a.g.e., s. 33.

fata/yiğitlik yolunda gayret kuşağını kuşanmaktır. Kendisine bir tuğ ve âlem verilir. Daha sonra da seccadenin üstüne oturturlar ve pişirilen helvayı bir birlerine ikram ederler. Helvadan geri kalanı diğer tarikat ehline gönderirler. Bu helvaya “cefne helvası” derler ve tarikatın erkânındandır. Zira bu yol, bu erkân Âdem’den bu yana devam etmektedir. Âdem ilahi emir gereği fütüvveti oğlu Hz. Şit’e teslim etmiş ve ona kardeşlerini buna göre terbiye etmelerini söylemiştir. Fütüvvet ondan da diğer peygamberler aracılığıyla bugüne kadar ulaşmıştır.⁸⁹

Şed bağlama uzun bir bölümdür. Helva pişirme, makasnâme, uhuvvetnâme, sofraya hazırlama, ikram ve icazet merasimleri fütüvvet erkânı olarak zikredilir.

Tarikat veya fütüvvette “kul hakkı ve helalleşmek” çok mühim bir rükündür. Bu güzel uygulama Hz. Muhammed’den bu yolun erkânı olmuştur. Rivayete göre o“Bende hakkı olan kim var ise gelsin alsın veya helal etsin” buyurmuş,bunun üzerine sahabeden Sevda İbni Ğurbe: Ya Resulallah Gazada saf düzerken bir demrensüz okıla benim karnıma dürürdün (dürttün), deyince Resul Hazret, mübarek karnını açdı ve dedi (ayıtdı): Gel sen de okıla benim karnıma dürt, hakkımı al, didi. Sevda geldi Resul Hazretinün mübarek karnına, tenine yüzün sürdi ayıtdı: Ya Resulallah, muradım bu idi, irişdim. Resul Hazret ayıtdı: “İmdi helal eyle, ta ahrete kalmasün; zira benim anda teşvişim çokdur, ümmetime şefaata itsem gerek” didi. Sevda helal eyledi.” Ukkâşe de bu şekilde bir gerekçe ile Resul Hazret’in yağrınında nübüvvet mührünü öptü ve muradına irdim didi. Hz. Peygamber de Ukkâşe’ye dua kıldı ve “Sensiz cennete girmeyeyim” dedi.”⁹⁰

Bu hususta bir misal vermek babında Gaybi’den şu bilgi sunulabilir: “Erkan ehline gerek ki kimsenün hakkın üzerinde komaya Nitekim Şeyh Ebu Bekr Varrâk rahmetullahi aleyhi aydur (der ki): Fütüvvet kemali, anda bulunur ki(m) kıyamet gününde kimsenün hakkı anda olmaya.”⁹¹

3.4.2.1. Tasavvufi Şahsiyetler

Ahî Da’î’ye göre bu yolun, bu erkânın dört büyük piri vardır:Hz. Âdem safiyyullah,Hz. Nuh neciyyullah, Hz. İbrahim halilullah, Hz. Muhammed habibullah’tır.Ayrıca Hz. Şit, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. İsmail gibi diğer peygamberler de fütüvvet ehlidir ve en güzel temsilcileridirler.

⁸⁹ Radavi, a.g.e., vr. 9a-9b.

⁹⁰ Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetname*, vr. 35a (Sual-Cevap Faslı); Şeker, a.g.e., s.280.

⁹¹ Gaybi, a.g.e.,vr. 35b; Şeker, a.g.e., s.280.

Hz. Ali ve Ehl-i Beyt tasavvufi şahsiyetlerin en önde gelen isimleridir. Selman-ı Farisi de fütüvvet önderlerindedir. İmam Ali'den sonra kemerbeste adı verilen Hz. Ali'nin kemer bağladığı on yedi sahabeden bazılarının da isimleri zikredilir. Keza Selman kime kuşattı ise onlardan da isimleri anılanlar vardır. Hz. Hüseyin oğlu Zeynelabidin ile birlikte “on iki imam” da fütüvvetdardırlar. Ahî Da‘î hepsini ayrı ayrı zikretmese de, kemerbestelerin isimlerinin tamamı çoğu fütüvvetnâmede belirtilmiştir.

3.4.2.2. Tasavvufi Tipler

Ahî Da‘î'ye göre Fütüvvette ehl-i tarik şu makam isimleri ile tanımlanırlar:

Nazil-ahbab: Fütüvvete veya tarikata sadece yakınlık duyar, gelip gider.

Nim-tarik: Acemi sufi. Meşrepte çıraktır.

Müfredi: Miyan beste veya sahib-i tarik denir. Meşrepte kalfadır.

Bu üç bölüğe ashab-ı tarik derler. Bu kısımdan sonra:

Beşariş: Dest-i nakib veya sadece dest derler. Ham sufileri eğitirler. Bunlara mihterü'l-kavm veya seyyidü'l-kavm da denir.

Nakib: Şeyhin vekilidir. Kerem ile mahfil ehlini daim cem ederler. Bunlara da mihterü'l-kavm veya Veda Haccına nispet edilerekahiy-yi vasiyy yani “vasiyet kardeşi” denir, ömrü kırka varınca.

Şeyh: Hilafet tahtına oturan, irşad ve himmet eyleyen zat-ı alidir.

Halife: Şeyhin, şeyhlik icazeti verdiği, henüz irşada başlamayan zattır.

Mürid: Şeyhin tasavvuf yolculuğunda talebesidir.

Ayrıca yol arkadaşı, tarikat kardaşı, ehl-i mahfil, naşi, hamse-i has, miyan beste, hanedan, ehl-i hıref, ehl-i kesb, ehl-i aba, ehl-i dest, ehıbba ve ahabab gibi bu yolun erkânında vasıflandırılan çeşitli tasavvufi tiplerden söz edilir.

3.4.2.3. Tasavvufi Kavramlar

Ahî Da‘î'nin eserinde yer alan tasavvufi kavramlar tespit edebildiğimiz kadarıyla alfabetik olarak şöyle sıralanabilir:

Aba: Fütüvvet ehlinin giydiği yün kumaştan mamül hırka.

Ahdü vefa: Bey'at-ı şerifte sözüne sadık kalmaktır.

Ayne'l-yakin: Hakikat ehlinin yakin imanı. Enbiya ve ehlullah itikadı.

Bey'at: Hz. Resulullah'ın muhtelif mekânlarda ve Akabe'de olduğu gibi mübarek ellerini tutarak Allah ve Resûlüne bağlılık sözü vermektir.

Dest tutmak: Fütüvvet ulularının mübarek elini tutmak ve onlara tabi olmaktır.

Dest-i Muhammed: Fetih suresinde mezkûr bey'at-ı şerifte yed-i saadeti tutarak müşerref, mümeyyez, münevver ve mesud olmaktır.

Ebcad-i tarikat: Tarikat ve fütüvvet yolunun temeli ve esası demektir.

Ehl-i Beyt: Hz. Peygamber, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasen, Hz. Hüseyin ve Selman-ı Farisi'dir.

Ehl-i hırfe: Sanat mensubu ahi ve fetalar; meslek grupları. Geçimleri, el emeği.⁹²

Ehl-i kesb: Geçimini helalinden el emeği ve sanat ile temin edenler.

Ehl-i mahfil: Fütüvvet ehlinin sohbet meclisine devam edenler.

Ehl-i nefes: Ehl-i erkân da denilen ve irşad eden fütüvvet uluları.

Ehl-i şedd: Fütüvvet kuşağı kuşanan sufi. Daha sonra meslek kuşakları da kuşanmışlardır.

Fakr: Allah'ın sonsuz hazineleri karşısında kulun, kendinin de Onun mülkünden olduğunu bilip, benlikten yok olmasıdır.

Gülbang çekmek: Ehl-i beyt'in isimlerinin de içinde bulunduğu ve belli zamanlarda okunan dua.

Hakikat: Tasavvuftaki şeriat, tarikat, hakikat üçlüsünden sonra gelen bu kavram, ilahi gerçeklik bilgisinin en üst mertebesi ve bilgiyi hal olarak yaşamaktır.

Hakka'l-yakin: Bir konu hakkındaki en üstün mertebede bilgidir. Hanedan: Ehl-i Beyt ve Hz Ali için kullanılır.

İlme'l-yakin: Bir konu hakkındaki bilgi mertebelerinin ilk basamağıdır.

Mürşid/Şeyh: Tarikatta sülük yolculuğunda rehber tasavvuf bilgesi velidir.

Mürid: Tasavvuf ilminde tarikat şeyhi mürşide itaatkâr talebe veya derviştir.

Halife: Bir şeyhin müridleri arasından mürşid olmaya ve mürid yetiştirmeye manevi liyakat ve kifayeti olanlardan seçtiği kâmil yol eridir.

Seyr-ü sülûk: Tasavvufta virtlerle, zikirlerle ve adabı veçhile manevi makamlarda yükseliş yolculuğudur. Mürşid gözetiminde yapılır.

Şeriat Ehli: Dini hayatın ilk basamağında zahir hükümleri ile yetinenler.⁹³

Tarikat Ehli: Mürşid gözetiminde seyr-i sülük ile nefis terbiyesi görenler.[çev]

Murg: Farsça, kuş demektir. Ruh, bedende kuş gibidir. Tasavvufi sülük ile veya tabii ölümle ruh, bedeni kayıtlardan, kurtulur yüce âlemlere uçar gider.⁹⁴

⁹² Şeker, Mehmet, Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvv.lerin Yeri, Ötüken Yy. İst.2011, s.364

⁹³ Şeker, Mehmet, Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvv.lerin Yeri. Ötüken Yy. İst. 2011, s.364

⁹⁴ Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 446

Fakr: Allah'ın sonsuz hazineleri ve kudretine karşın acziyetini bilip, yokluğunu görüp Ona yönelmektir. Allah'ın rahmetine ve ğinasına sığınmaktır.⁹⁵

3.4.3. Fütüvvet Erkân ve Âdâbına İlişkin Kavramlar

Çarub Çekme: Sofra duasından sonra nakib tarafından mahfilin süpürülmesi.

Düvazdeh İmam: Anlamı on iki imam olmakla beraber, Alevi-Bektaşî geleneğinde mühr-i şed düğümüne okunan hususi bir duanın da adıdır.

Erkân: Fütüvvet ve tarikatta temel kurallar, rükünler.

Erkân Erenleri/Erkân Ehli: Fütüvvet yolunun büyük rehberleri.

Hamse-i Hâs: Fütüvvet erkânında büyük önemi haiz yüz yirmi dört adaba uyan beş fetâdır.

Helva-yı Cefne: Leğende (cefne/cüfne) yapılan ve şed töreninde ikram helvasıdır.

Hırka: Suf yani yünden yapılmış küçük cekettir.

İcazet: Şeyh, mürşid veya üstadın, kendisinin yerine geçebilecek kişiye verdiği izin belgesidir.

Kardaş: Fütüvvet yoluna giren kişinin seçtiği yol arkadaşıdır.

Kemberbeste: Hz. Ali'nin şed bağladığı onyedî sahabedir.

Lokma (Tike) sunma: Yemektekilerin bir birine muhabbet lokması sunmasıdır.

Mahfil: Fütüvvet ehlinin buluştuğu toplantı yeri ve sohbet mekânıdır.

İrşad mahfili: Cuma akşamları fütüvvet ehlini eğitmek ve bilgilendirmek için yapılan sohbet toplantılarıdır. Kur'an okunur. Kısas-ı nbiya, menakıb-ı evliya ve fütüvvet ehlinin ahlakı üzerine verilen dersler ile ilgili meclistir.

Merasim mahfili: Fütüvvet geleneğinde mevcut her türlü merasimler bu mecliste veya mahfillerde icra edilir.

Misafir mahfili: Fütüvvet geleneğinde misafiri ağırlamakla sorumlu nakib ve yardımcıları misafiri ağırladıkları mahfildir.

Makasnâme: Yiğitlerin asr-ı saadetten esinlendiği, tıraş adabı risalesidir.

Miyan beste: 14 olumlu ve 12 olumsuz davranışa hassasiyet gösteren ahidir.

Mikraz: Fütüvvet erkânının icrasında kullanılan tıraş makasıdır.

Naşi/Mukallid: Fütüvvette mübtedî, acemi olan ve başka fetaları taklit edendir.

Nazar: Fütüvvet ulusunun firaset nuru ile dervişin gönlüne bakmasıdır.

⁹⁵ Şeker, Mehmet, Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvv.lerin Teri. Ötüken Yy. İst.2011,s.365

Sefere Çıkmak: Adabı ile ve erkânı, şartları gözetilerek yolculuk etmektir.

Sofra Çekme: Fütüvvet kültüründe ilk sofra kuran, babası Hz. Âdem'i davet edip, önüne tennure bağlayan Hz. Şit'tir. Hz. İbrahim misafirsiz sofra kurmamıştır. Feta da kapısından girene sofra kurmakla mükelleftir. Bu fütüvvet erkânıdır. Kazan kaynatma tabiri de kullanılır. Sofra kurmak aynı zamanda Hz. Muhammed'in sünnetidir.

Şalvar: Yeni yiğidin yani acemi fetanın kabul töreninde giydiği alt elbisesidir.

Şedd: Bir şeyi sıkıca bağlamak demektir, Fütüvvette ise bu anlamı sembolize eden kuşak için de kullanılır.

Şedd-i elifi: Ucu elife benzeyen bir çeşit şedd kuşağıdır.

Şedd-i kavsiyye: Ucu yaya benzeyen yüksek makam sahibi feta kuşağıdır.

Şedd-i lâmelifi: Ucu "lam-elif" harfine benzeyen sucu feta kuşağıdır.

Şedd-i mihrabi: Ucu mihraba benzeyen müftü, kadı, imam ve şeyh kuşağıdır.

Taç: Şed kuşanmaya kabul edilen sufi veya ahinin başına takılan başlıktır.

Tarikat Atası: Yol atası anlamındadır.

Tarikat kardaşı: Yol kardeşidir.

Teberra: Fütüvvet yolunda haram ve şer fiillerden kaçınmaktır.

Tevella: Helal ve güzel olanı ve ibadetleri tebliğ ve benimsemektir.

Muy: Tasavvuf'ta kisvenin bir parçası olarak saç ve ahvali de mevzudur. [çev]

Sem': İdrak kulağı, can kulağı ile duymak ve itaat etmek.

Didar: Cemalullah. Dünya ve ukbadan geçen mü'minlerin her dem arzuları

3.4.4. Türkçe Fütüvvetnâmeler Arasında *Fütüvvetnâme-i Tarsûsî'nin Yeri*

Eşref b. Edib'in *Fütüvvetnâme'si* Türk Edebiyatında bilinen ilk manzum fütüvvetnâmedir. Bu fütüvvetnâme, şiirlerden oluşan şu sekiz bölümden biridir: İbretnâme, mazeretnâme, elestnâme, nasihatnâme, hayretnâme, münacat ve fütüvvetnâme.⁹⁶

Eserde fütüvvete ayrılan bölümde Allah'ın bir olduğuna ve onun yolundan gitmenin önemine dair bilgilerle başlanır. Ahiret hayatının sonsuzluğu ve ona hazırlanmanın kıymeti ve itikadi mesnedi açıklanır. Sünnete tabi olmanın gerekliliği ve dine sonradan sokulan bazı şeylerin bid'at olduğu beyan edilir.

⁹⁶ Şeyh Eşref b. Edib, *Fütüvvetname*, hzr. Orhan Bilgin, İstanbul 1992, s. 11.

Dinin İslam olduğu, şekli unsurların ise -sakal gibi- din olmadığı ifade edilir. Ağırıklı olarak ihlâs, takva ve taat gibi kavramlar üzerinde durulur. Kur'an okuyup da gereğini yapmayan ve amelde bulunmayanlar eleştirilerek rahmetten pay alamayacak kişiler olarak tanımlanır.⁹⁷

Müellif Eşref ahlaki değerlere vurgu bağlamında kanaat, kibirden arınma, rıyanın çirkinliği, doğruluk, rıza, marifetullah, batıl işlerden sakınma, ilahi emirlere itaat, kamu halka şefkat gibi nitelikleri zikreder. Sonra da İslam dininin temel esasları olan gusül, abdest, dua, oruç, namaz, zekât ve hac gibi ibadetlerden söz edilir. Bunlardan başka “Şeriat Beyanıdır”, “Tarikat Beyanıdır” adı ile adlandırdığı bölümlerde başlık ile ilgili bilgiler verir.⁹⁸

Burgazi'nin Türkçe fütüvvetnamesinin XIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Âdem ve Havva ile cennette yaşadıkları, imtihanları, incir yaprağı ile edep yerlerini örtmeleri, cennetten çıkarılışları, tövbeleri ve kabulü, Cebrail'in Âdem'in saçını kesmesi, şed kuşatması, Âdem'in rıza tekbiri, helva getirmesi ve bir kısmını Havva'ya ayırması gibi benzer meselelerden bahsedilir. Hz. Peygamberin Ali'ye şed kuşatmasından, Hz. Ali'nin imam, halife, vasi tayin edilmesinden söz edilir. Gadir-i Hum'da Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye şeddin ve kardeşliğin şükranesi olarak helva hazırlanmasını buyurduğu anlatılır. Buna helva geleneği içerisinde helva-yı cefnedenilmiştir. Bu kavram (yukarıda anlatılan konular ile birlikte) Radavi'nin eserinde de geçmekte ve şed bağlama töreninin bir parçası olan helvanın yapımı ve paylaşımı ile ilgili tafsilatlı bir bahis yer almaktadır.⁹⁹

Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in *Muhtasar Fütüvvetnâme*'si önemli Türkçe bir eserdir. Önsözü Arapça olarak yazılan kitap, devrine mahsus Türkçe ile temayüz eder:

“Ey talib-i tarikat Sen bilgil kim, şeddin yedi adı vardır ve yedi bağlaması vardır ve yedi açması vardır ve yedi salması vardır ve getürmesi vardır. Şöyle kim; yedi yılduzdan ve yedi gökden yedi yerden yedi azadan yedi mushafdan ve secde yere gelen yedi a'zadan ve yedi kez tavaf-ı Ka'be'den ve Safa (i)le Merve arasında yedi kez segirtmekten ve İsmail aleyhi's-selam, şeytanı yedi taşla atmaktan ve nefsi emmarenün yedi yaşında ve yedi tamudan ve yedi günden ve onyedini farzdan ve Kadir gecesi Ramazan'ın yigirmi yedi gecesi olmakdan. Bunda rumuz u işaret çokdur. Amma her

⁹⁷ Şeyh Eşref b. Edib, a.g.e., s. 13-20.

⁹⁸ Radavi, a.g.e., s.50.

⁹⁹ Radavi, *Fütüvvetname-i Tarikat*, vr.9b.

birin bir veçhile beyan idersevüz söz uzar. Muhtasar itmek evladur. Nitekim ulema aydur: el-ârifu yekfihü'l-işare.”¹⁰⁰

Burada kullanılan Osmanlıca Türkçesi XV. yüzyılın yani Ahî Da'î'nin yaşadığı dönemin dilidir. Gaybi'nin eseri mensur olmakla beraber zaman zaman değişik müelliflerin nazım türünde fütüvvet örneklerini verir ve kalemini güçlendirir. Ayetler, hadisler ve meşayih sözleri sade ve ince biçimde açıklanır ve konular vuzuha kavuşur. Tasavvufi nükte ve maneviyat kendini okuyucuya hissettirir.

Müellif adab-ı erkân ile ilgili detaylı bilgi verir. Yemek, içmek, giymek, gitmek, gelmek, konuşmak, misafir olmak, ev sahibi olmak, hasta ziyareti, cenazeye iştirak, mescide gitmek, mezarlık ziyareti, çarşı adabı vb. müstakil bölümler vardır.

Seyyid Hüseyin Gaybi kendisine ulaşan fütüvvet silsilesini de açıklar. Kendisinin, yedinci imam Musa Kazım soyundan geldiğini açıklar. Üç büyük Halife ile ilgili bilgiler yanında Hz. Ali'ye ehl-i beyt mensubu olarak ayrı bir hassasiyet gösterir. On iki imam'lardan da övgü ile söz eder. İslam, iman, ahlak prensipleri eserin omurgası konumundadır.

Şeyh Seyyid Hüseyin Gaybi fütüvvet namesinde Muhammed Resulullah ile imam Ali'nin bir vücutta iki baş olarak görüldüklerini, hatta Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendi kanından, etinden ve cismi ile ruhundan kabul ettiğini ifade ederek “Ey Ali, tıpkı Musa ile Harun'un oldukları gibi sen benim kardeşimsin” dediğini nakletmektedir. Bu rivayet Alevi-Bektaşî geleneğinde de aynen kabul edilmekte olup “Lahmuke lahmi”¹⁰¹ sırrı denildiğini görmekte ve Ahî Da'î'nin eserinde bu ifadelerle karşılaşmaktayız.

Radavi'nin eseri ise bildik konulara ilave olarak meslek gruplarını ve iktisadi hayata ve ahlak ile münasebetlere apayrı önem verir ve bu meslekleri sayar, ilgili lüzumlu bilgiler verir. İş ve meslek dağılımının ezelde takdir edildiğini yazar. Bu mesleklere mensup olanların şed bağlama merasimi hakkında fütüvvet kuralları bildirilir.

Fütüvvetnâme-i Ca'fer-i Sadık, Bektaşîlere mahsus bir eser olduğu anlaşılacakla birlikte, benzerlerinden farklı olarak Alevi-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yeri olan İmam Ca'fer-i Sadık'a nispet edilerek adlandırılmıştır.”¹⁰² Bu kitapta da Gaybi'nin

¹⁰⁰ “Arif olana bir işaret yeter.” anlamındadır; Şeker, a.g.e., s.205.

¹⁰¹ “Etin etimdir.” anlamındadır.

¹⁰² Sarıkaya, Saffet, *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sadık*, İstanbul 2008, s.

Muhtasar'ında ve pek çok fütüvvet kitabında olduğu gibi fetalığa kabul edilmeyecek meslek grupları ve feta evsafı beyan edilir.

Bu tanıtıcı bilgilerin ardından *Fütüvvetnâme-i Tarsûsî* hakkında şu tespitlerde bulunabiliriz:

Nazım türü ile yazılmış bir eser olarak öne çıkmaktadır. Müellif, tasavvufi konularda üstad olduğunu, eserin derinliği ile ortaya koyar. Beyitler edebiyat sanatının inceliklerini gösterir. Eserin aruz vezni ile yazıldığı açıktır. Zarif ve edebi bir dil ile birlikte, kelimeler seçilerek kullanılmıştır. Tasavvufta mürşid-i kâmil neden gereklidir bunun gönül ve nefis ile alakalı boyutları derinlemesine tahlil edilir. Fütüvvet kardeşliğinde, İslam kardeşliğinin gerçek manasını bulduğu etkili beyitler ile dile getirilir. Adab-ı muaşeret ve yolun erkânı tek tek öğretilir. Bu konuların hepsinde de anlatım dili hep tasavvufî karakter ağırlıklıdır.

Âdem ile Havva'nın cennette başlarından geçenler, yemiş yaprağı ile tesettürleri, tövbelerinin kabulü, Cebrail tarafından şed kuşatılması, sofraya yayması, Şit Peygamber ve sanatı, civanmertliği ve cömertliği, diğer çar pir peygamberlerin kıssaları, İslam dininin temelini aşk-sevgi eksenli olduğu, fedakârlığın ise nefse ağır geleceği ancak ruha şifa olduğu, bir çullahın üreticiye yaptığı hilelere mukabil feta olmanın lüzumu ve sahte feta bezirgânlarının varlığına dikkat çekmesi, fütüvvetin laf ile değil icraat ile olacağı gibi konu başlıkları kendine has üslubuyla dikkat çekici halde anlatılır.

Burgazi'de olduğu gibi Tarsusi'de dört mezhep imamından söz edilmez. Radavi'de olduğu gibi meslek grupları ve evsafından söz edilmez. Buna karşın şed ve çeşitlerinden ve bağlanmasından, cefne helvası, makasname, tac ve hırka ve uhuvvetname gibi bölümlerde fütüvvetin erkânından söz edilir. Gaybi, Radavi, Sülemi, Burgazi gibi Ahî Da'î de edeb ve hayâ düsturunu hep öne çıkarır. İhlâs, fütüvvet yolunun olmazsa olmazlarından. Mesleğe kabul edilmeyen grupların isimleri ve miyan bestedüsturları bir bir sayılır. Kemberbesteye değinilir. Hz. Ali ve Selman'ın kemer kuşattığı sahabelerden tafsili olarak bilgi verilir. Fütüvvette mevcut olan teşkilat hiyerarşisi hususunda gerekli temel bilgiler ile birlikte Ahî Da'î'nin eseri, kendinden sonra gelen müelliflere ışık tutacak ve ilham kaynağı olacak niteliktedir. Mensur eser veren Gaybi ile ortak yönler oldukça fazladır. Üstelik Ahî Da'î ve Şeyh Seyyid Gaybi muasırdırlar ve iki fütüvvet müellifi de Fatih Sultan Muhammed Han devrinde yaşamışlardır.

Gaybi'nin kendi ifadelerinden hareketle Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşadığı anlaşılmaktadır ve *Muhtasar Fütüvvetnâme*'sini de Fatih Sultan Mehmed veya

babası II. Murad Han döneminde kaleme aldığı söylenebilir.¹⁰³ Bu bağlamda, daha önce belirttiğimiz üzere Ahî Da'î'nin Şeyh Gaybi'nin silsilesinde yer alan Da'î olması da muhtemeldir ve konuları itibariyle birbirine çok yakın biri mensur diğeri manzum iki eser, diğeri fütüvvetnâmeler arasında farklı bir yer işgal etmektedir.

---

¹⁰³ Şeker, a.g.e., s.183.

BÖLÜM – IV

FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ METNİ

4.1. Eserin El Yazma Nüshasının Tanıtımı

XV. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile manzum biçimde yazılan eserin bilinen tek nüshası Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, nr. 4'te bulunmaktadır.

Her sayfa on üç satırlık iki sütun ve her satırda bir beyit tarzında yazılmıştır. Beyitler alt alta değil yan yana tertip edilmiştir. Aruz vezni kullanılmıştır. Bu edebi sanatın gereği olarak mana ile birlikte lafız ahengi de gözetilmiştir.

Çok nadir olmakla birlikte bazı beyitlerin sonunda, anlamı ve aruzu bozmamak için bir kelimenin ikiye bölündüğü görülmektedir. Bazı sayfaların hâmişinde kelime açıklamaları, bir yerde de metne dahil edilmesi gereken bir beyit kaydedilmiştir.

Varak numarası yerine sayfa numarası verilen nüshada iki yerde sehven aynı sayfa numarası verilmiştir. Sonuçta yazma nüshanın sayfa sayısı 171 değil 173'tür.

Ayet ve hadisler Arapça olarak yazılmış, kimi yerde kırmızı renkte ve harekelenerek kaydedilmiştir. Konu başlıkları, metin içerisinde önemli görülen bazı tabir ve ifadeler, kendilerinden sonra gelen dizelere işaret eden beyit, mesnevi gibi kelimeler de kırmızı renkle yazılmıştır.

Asıl nüshanımüşhanın sonunda kaç varak eksik olduğu hakkında bir tahminde bulunmak oldukça güçtür. Meczûb-i Sâlik başlığının yer aldığı son varağın ardından en az 2-3 varakta bu konunun işleneceği düşünülebilir. Bu tahminimizin doğruluğu veya yanlışlığı ancak ikinci ve tam bir nüshanın keşfiyle kesinlik kazanabilecektir.

4.2. El Yazma Nüshadan Örnek Sayfalar

مجموعه
تاریخ
استمده و بکده

کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ
 هَرَكِهِ وَجْهٌ أَوْ كِنْدَةٌ بُولْدِيَسَهْ فَنَا
 هَرَكِهِ أَوْلْدِي دَرْدِي يَلَهْ دَرْدِمَنْدُ
 كِمِدَهْ دَرْدِي وَارِيسَهْ أَوْلْ سَرَفَرَازُ
 دَرْدِي أَوْلَاكِ كِشِيلِرْدُ بَكْشُ أَوْلُورُ
 كِمِدَهْ دَرْدِي وَارِيسَهْ أَوْلْمَرْدُ أَوْلَهْ
 زَاهِدْسَا لَوْ سَدَهْ كِيمُ أَوْلْمَايَهْ دَرْدُ
 نَا لَهْ وَدَرْدِي يَلَهْ أَوْلَا نَ خُوشَنُوَا
 يَانَسَهْ بَغْرِكُ نِي كِي دِلْسُوزُ أَوْلَهْ
 أَوْلْسِيدِكُ نِي كِي يَارْدَنُ زِي رَاقُ
 نِي كِي بَغْرِكُ ايدِيدِكُ يَارَهْ سَنُ
 يَانَدَايْدِكُ نَا لَهْ وَفَرِيَادَايْلَهْ
 يَانْدُ وَغِيچُونُ عُوْدُ أَوْلْدِي خُوشَنُ نَفْسُ
 أَوْلْدَهْ دُوشَسَهْ عُوْدَا رُتْرُقُو تُوْسُو
 دَرْدُ أَوْلْدِي لَهْ أَوْلْزِي قِيْلِكُنُ فَنَا
 وَجْهَهُ وَصَلْ اِسْتَرَايْسَنُ هَسْتِي مَجْبُو
 أَوْلْ هَلَاكُ أَوْلَا نِيْلَهْ بُولْمَزْ جَزَا
 خَلْقُ اِيچْنِدَهْ قَدْرِي عَالِي سَرْ بَلْدُ
 مَحْرَهْ أَوْلْدِي دَرْدِي نَهْ هَمُ اَهْمَلُ رَا زُ
 دَرْدُ كُونُشُ كِي اَوْلُ مَهُوشُ أَوْلُورُ
 دَرْدِي أَوْلْمَايْنُ كِشِيلِرْسَرْدُ أَوْلَهْ
 يَكْدُرَانْدُنُ كِيمُ أَوْلَهْ بَرَا آهْ سَرْدُ
 نَا لِيْشِي صَنْمَهْ غَلْ بَادِ هَسُوَا
 قَنْدَهْ أَوْلْسَنُ هَرْ قَلْبُكُ بَرِسَارُ أَوْلَهْ
 سُوَيْلِرَايْدِكُ شَرْخُ دَرْدُ اِسْتِيَاقُ
 قِيْلَهْ ايدِيدِكُ سِيْنَهْ كِي صَدُ پَارَهْ سَنُ
 طَوْلَهْ ايدِيدِكُ عَالْمُ اِيچْرَهْ آدَايْلَهْ
 ايشِيْدِيچُنُ جَانُ وُدُلُ ايلِرُ هُوسُ
 نَفْسُ يَانِيچَهْ كِيدُرُ خَارُ وَخَسِي
 آخِرْتَهْ كُورْمِيَهْ رَنْجُ وَعِنَا

۱۷۱

یا الهی عشقیکله همیره ایت قدّه ساوز آنیکله کمره ایت
 اول قولاغوز اوله ساکه وارمغه ایشکوه کیوز سورب یلوارمغه
 نیکرایسه عشقک ایلسون بیره عشقله وارن بقاوز اول یوزده
 عشقیکله اولندورون قارفتا یارین اندن کوزیمم رنج و عینا
 عشقیکله قیل معنبر کولم عشقیکله قیل معطر کولم
 عشقیکله جان خندان ایلکل کسوه کتسون عشقه قربان ایلکل
 هم خراباتینه عشقک سنیتور کلور ازلق هم خراب اولسون بیتور
 درتلو کولم اولد عشقک عاشق کم دیر کم اوله عشقک فاشق
 عشق الندن ایچون می دیلر کم بومیدانی بو کولم کی دیلر
 یا الهی صونسه عشقک برقدح
 ایچوبن مت اولسه جان بولسه فرخ
 سن نصیب ایت بیره عشقکدن شراب موت ایریشوب بیری قلمادین شراب
 باب در بیان مجذوب سالدک

4.3. Günümüz Türkçe Alfabetiyle

Fütüvvetnâme-i Tarsûsî Metni

Ol Kerîmu ol Kadîmu Lâ yezâl
Zâyil olmaz, kimse olsa zevâl

Nitelikten ârî zatıdır ânın
Zikr olan dâyim sıfatıdır ânın

Bilinmeye hiç yoli yok payanına
Aklile kimse irişmez şanına

Çünkü oldi cümle âna perde puş
Cümle ândandır kamu hem toli-boş

Oldi zahir birliğı vasfı ile
Kimse bilmez künhini aslı ile

Hikmetinde kimesne kadir değil
Hiç bu fende kimesne mahir değil

Kuru taştan akıtan âb-ı revan
Haricinde bitüren hem gülistan

Narı gülşen eyledi hem harı gül
Kuli sultan eyler ü sultani kul

Şol kamer kim görünir bu yircedir
Ol felekten bundan beş yüz yilcedir

İttirir ayı işaretle dû şak
Bil hakikatte idendir ânı şak

Toprak içre bitürir eltun gümüş
Ari bal eyler virir şeker kamiŝ

Ebri Nisani göricek hem sadeŝ
Bir iki katreyle bulince şeref [vr.1]

Ka‘r-i deryada olur dürr-i semîn
Kıymet ider hem yesâr u hem yemîn [vr.1]

Hikmeti çoktir Hüda’nın bîŝümar
Haa kullar idemez cümle ŝümar

Hayy-i Bâkî oldir bil ŝeksüzin
Dile alıp söyleme-gil şek sözün

“Küllî şey’in hâlikün illa vechehu” (Kasas,88)
Veche vuslat ister isen hestü mecü

Her ki vechi öginde bulduysa fena
Ol helak olanıla bulmaz ceza

Her ki oldı derdi ile derd-i mend
Halk içinde kadri âli ser bülend

Kimde dirdi var ise ol ser firaz
Mahrem oldi derdine hem ehl-i raz

Derdi olan kişiler dilkeŝ olir
Derd güneş gibi ol mahveŝ olir

Kimde derdi var ise ol merd ole
Derdi olmayan kişiler serd ole

Zahid-i sâlûs'de kim olmaya derd
Yekdir andan kim ola bir âh-ı serd

Nale vü derd ile olan hoş neva
Nalişini sanma-ğıl bad-ı heva

Yansa bağrın ney gibi dilsüz ola
Kande olsan her kılın bir saz ola

Olmaseydin ney gibi yardan ırak
Söyler[miy]idin şerh-i derdi iştiyak

Ney gibi bağrını ideydin yâra sen
Kıla idin sineni sad-pare sen

Yana idin nal'e vü feryad ile
Dola idin âlem içre ad ile [vr:2]

Yandığıçün od oldu hoş nefes
İşidiyecek can-u dil eyler heves

Od'a düşse ud artar kokusi
Nefes yanınca gider haru hasi

Dert odıyle özini kılan fena
Ahirette görmeye rencü ina

Derd odıyle özünü kılan fena,
Görmeye dareynde rencü ina

Özüni kılan fena buldı beka
Özüni kılan fena irdi Hakk'a

Her ki sade siyne kıldı kend'özin
Nakş-ı ğayr oldı vü bildi kend'özin

Sırr-ı Hakk'ı bî-güman mukın-dürir
Mümine çün ayine mü'min-dürir

Varlığa yokluk dürür ayna bilin
Yok olanı şek değil ayna bilin

Nitekim Molla buyurmuş görsene
Mana bilenlerden anı sorsene

MESNEVİ-İ ŞER

Her ki o bînakş sâde sîne şod
Nakşhâ-yi ğaybrâ âyîne şod

Sırr-ı mârâ bîgüman mûkın şeved
Müminân âyîne-i mümin şeved

Nîstî bigizin ger ebleh nîstî
Âyine hestî çe bâşed nîstî ¹⁰⁴

Çünkü sende varlığından zerre var
Piş-i Hak'da kıymetin yok zerre var.

Hak katında kim diler ola aziz
Ğayr-i Hakkı bakuben olsun temiz

Hoş dem olur varlığını yaksa od
Mana kalur kimde yoğise vücud

¹⁰⁴ “Her kişinin gönlüde gaybın suretleri olduğundangönüller nakışsız, suretsiz, sade değildir. Bizim sırrımız şunu telkin eder: İnananlar, inananların aynasıdır.”

Küfür imiş bu yolda varlık hûy-u hây
 Çün tarîk-ı aşka bastın îseri pây [vr:3]

Mesnevi-i Şerîf

Ger buved yek zerre ez hestî becây
 Küfür bâşed ger nihî der aşk pây!

Temâmî Sühan

Derdi mend ol varlığı elden bırak
 Derdi olmayan kişi Hak'tan ırak

Rast-i gönlime bir dem dağ-ı derd
 Yeğdir andan kim ola sad bağ-ı zerd

Merd oldur kim bu söze mahrem ola
 Nuş ide niş-i zahm âna merhem ola

Derd-i Hak'tan her kim ola bînasib
 Bir marazdır kim ilaç itmez tabib

Ya İlahi, derdin iyle aşına
 Eyleyüvir dahi ğayrunı fena

Derd-i aşkındır bize ab-ı hayat
 Aşkınile diridir bu mümkinat

Murğ-ı cana dam-ı aşkın pay-ı bend
 Her ki sevda-yı tu dared ser bülend

Kim ola kim vire aşkından haber
 Bîhaber kıla anı aşkın meğer

Vasfını zikr idicek oldım fena
Kultü bi'l-aczi fe-lâ uhsıy sena [seri]

Ne dilim vardır ânı medh idesi
Bilmadim neyleyu-ben niydesi

Âciz itdi Ahmed'i hamd-i Ehad
İdemedi ol arada vasfı add

Çünkü "Lâ uhsıy senâen" didi ol
Öyle olsa medhine kim bula yol

Ol ki öyle didi çün hayran olub
Kıldı acz-i cani sergerdan olub [vr:4]

KALE'N-NEBİYYÜ SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM
"LÂ UHSİY SENÂEN 'ALEYK, ENTE KEMÂ ESNEYTE 'ALÂ NEFSİK"
SADAKA RASÛLULLAH

Ey Hüdavend-i cihan sensin Kerîm
Lâ yezâlû ve lem yezel Hayy u Alîm

Senden artık yokdurur feryad-res
Ya İlahi lütf idüb feryad-res

Ey senin vafında diller kendü lal
Murğ-ı can döndi hevedan perrü bal

Ey senin aşkında dil hayran-u mest¹⁰⁵
Vay senin şevkînle her nîsti oldı hest¹⁰⁶

¹⁰⁵ Hayran-ı Mest: Hayranlık sarhoşluğu

¹⁰⁶ Nisti oldı hest: Yokluk bolluk oldu.

Ey! ademden âlemi icad iden
Arş-u Kürsî yirtü gök abad iden

Ey anasırdan yaradan Âdem'i
Nefh-ı ruh idüb ana uran demi

Ey mükerrem eyleyen ol Âdem'i
Âdem'e kılan musahhar âlemi

Ey ânın hakkında "Kerremnâ" diyen¹⁰⁷
Hem keremden "alleme'l-esmâ" diyen.¹⁰⁸

Ey mukarreb kullara mescud iden
Sensin âhir bunca lütfu cud iden

Ey keremden has kılan Enbiya
Bazısını eyleyen hem evliya

Ey seven kullara çok kılan cefa
Bir cefa yerine bin kılan vefa

Ey belanın enbiyaya şiddetin
Viren âhir evliyaya mihnetin

Ey belanın balını viren yine
Eylik iden bunca zahmet yirine [vr:5]

Ey karanu yerleri aydın kılan
Zulmet içre kalmışın halin bilen

Ey medet diyenlere eden medet
Vay senin lütfüne hiç yoktur adet

¹⁰⁷ "Ve lekad kerremna: Ademoğullarını şerefli kıldık.." (İsra,70)

¹⁰⁸ "Allah, Âdem'e isimlerin tamamını öğretti..." (Bakara,31)

Ey ki “Kaf”ı “Nun” ile vasl eyleyen¹⁰⁹

Ey asıldan âlemi fasl eyleyen

Ey kelamı canlara nimet viren

Hem şifa vü mü’ mine rahmet viren

Ey kelamı dertlere olan deva

Ol devadan umaram ben bi-neva

Sensin ahir nice ihsan eyleyen

Kimi hayvan kimin insan eyleyen

Hamdulillah bizi insan eyledin

Surete getürdin ihsan eyledin

Sen bilursin anı kim biz bilmeziz

Sen kılursin anı kim biz kılmazız

Biz ne olavuz ki bizden ne ola

Biz ne bilevuz ki bizden ne gele

Bilüriz senden gelen nimetdir

Lîk hep bizden gelen mihnetdir

Dayıma senden gelen lütf u ata

Bilüriz bizden gelen cürm u hata

Bize bizi bildürivir ya ilah

Bilici sensin bizi ey Padişah

Nefs-i şum itdi bizi senden ırağ¹¹⁰

İdemedik varmağa sana yerağ

¹⁰⁹ “..Kün fe-yekun / Ol der Allah, hemen olur” (Yasin,81)

¹¹⁰ Nefs-i Şum: Kötü nefis

Murğ-ı nefes kendi hevasında uçar¹¹¹
Ceht idemezsana varmaktan kaçır

Ya ilahi sen bilürsin halimi
Beni bana koma sen tut elimi. [vr:6]

Rahmetin feleklere erişsin ya ilah
Yohsa derya-yı günah itdi tebah¹¹²

Rahmete layık değılsem n'ola ben?
Kullarına umum kıldın lutfü sen

Fazlın ile yokları var eyledin
Yakın itdin kendüne yar eyledin

Her kula kim lutuf idüb kılsan nazar
Düşmen olsa ana âlemden ne dar

Ger kılursen zulmeti Ruşen ne tak¹¹³
Nitekim her gice olur sonu tak

Ne kadar iraçısem ben tapuden
Hiç ümidim kesmezem ol kapuden

Bilurim ben kim günahım çokdurur
Benden ulu bir günahkâr yokdurur

Tövbe kılın dimedin mi sen bize
Tövbe kılub razı oldık bu söze

---

¹¹¹ Can kuşu

¹¹² Penah: Yıktı, yıkıldı.

¹¹³ Ruşen: Aydın

Tövbe kılan her gūnahtan ıyru giç
Eylər anı tövbe suyi hiç hiç

Kavline cümle inandık sıdk ile
Cürüm kılmaz her kim ol tövbe kıla

Cümle âlem ger ola cürm-u hata
Mahv olur senden ire lutf-u ata ¹¹⁴ [vr:7]

PEYGAMBERLER EFENDİSİ
SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEM
HZ. MUHAMMED İÇİN NA'T-İ ŞERİF:

Çünkü Ahmed'tir bize püşt-u penah ¹¹⁵
Olsa ne ğussa bizeyüz bin günah. ¹¹⁶

Ahmed'in yüzi suyi-çün ey Hüda
İtdüğim ile bana kılma ceza

Ol habibin yüzi suyi hakkı-çün
Dahi anın görkli huyi hakkı-çün

Ol işaret hakkı içün ki eyledi
Ayı şak itdi vü ahu söyledi

Nazil olan ana Kur'an hakkı-çün
Dahi gösterdiği burhan hakkı-çün

Ana virdiğin saadet hakkı-çün
Anda koduğın siyadet hakkı-çün

¹¹⁴ Cürm-ü hata: Günah, Lütf-u ata : İkrām, ihsan

¹¹⁵ Püşt-ü penah: Güvenli sığınak, sığınılan dağ-tepe

¹¹⁶ Ğussa: Gam, keder, sıkıntı.

Dayima tuttuğı savmi hakkı-çün
Çar Yar Eshab u kavmi hakkı-çün

Kıldığı beş vakit namazı hakkı-çün
İtdüği dayim niyazi hakkı-çün

Ol kabul itdüği fakri hakkı-çün
Fakri ile itdüği fahri hakkı-çün.¹¹⁷

Anın ol kıldığı mi' raç hakkı-çün
Hırkasi vü geydüği taç hakkı-çün

Andağı söylenen esrar hakkı-çün
Nuriyle gördüği envar hakkı-çün

Anda sana itdüği naz hakkı-çün
Sen ana hen virdüğin raz hakkı-çün

Anın ol kurb-i visali hakkı-çün
Kendünün görklü hisali hakkı-çün

Ol muraga' hırkası hakkı-çün
Ana uyan fürkası hakkı-çün

Bağrına bastuğı ol taş hakkı için
Gözlerinden akıdan yaş hakkı-çün

Hem anın ol dört yâri hakkı-çün
Mahremi vü ğam-küsari hakkı-çün

Dahi ol görkli cemali hakkı-çün
Her kemal içre kemali hakkı-çün [vr.8]

¹¹⁷ “El fakru fahri: Fakirlik hazinemdir, iftiharımdır” – Hadis/ Hz. Muhammed (s)

“Gabe gavseyn, kurb-i edna”hakkı-çün
Hem “dena” ve “tedella” hakkı-çün

Gördüğü yeçvün cemalin hakkı-çün
Andeği vasf-ı celali hakkı-çün

Ana virdüğün nübüvvet hakkı-çün
Anın itdüği fütüvvet hakkı-çün

Dahi kıldığı risalet hakkı-çün
Bize virdüğü emanet hakkı-çün

Dahi şol bey’at hakkı tahte’ş-şecer
Şol şecer hakkı kim ol virdi semer

Sünnetini tutan eshabın hakkı
Emrin ile tutulan sünnet hakkı

Kavli ve fiilini tutan canlar için
Fiil içinde bulunan kanlar için

Evliya hakkı kim ol tahte’l-kubab
Piş-i Hak yanında buldiler şevab

Yoluna gerçek duran sadık hakkı
Aşkın ile can viren âşık hakkı

Ansızın göç eyleyicek canımız
Yoldaş eyle-gil bizim imanımız

Sen refik et bize tevfik ey Hüda
Yanımızdan kılma imanı cüda

Sen Şefi' et Ahmed'i biz asiye
Mücrimü-vü yüzü gara-vü gasiye

Andan artık hiç ümidim yok durur
Gerçi bi-haddir günahım çok durur

Oldurur Őems-i saadet Mustafa
Asiye kılan Şefaati Mustafa [vr.9]

İtdi tekmiil emanet Mustafa
Kıldı ervaha imamet Mustafa

Âleme Hak virdi rahmet Mustafa
Sözleridir cüvana rahmet Mustafa

Oldurur hakkında "Levlak" okunan
"Hiç yaratmazdım bu eflak" okunan¹¹⁸

Yani senin-çün yaratdım âlemi
Senin-çün tur-itdim Âdem'i

Âdem andandır Veli; Âdem'den ol
Anla bu manayı sen de Âdem ol

Cümle mevcudata andandır vücud
Anın-çün Âdem'e oldi sücud

Cümle andan enbiya vü evliya
Am-u has-u ve kim var ise etkıya

Cümlesi diler ki ümmet olalar
Anın ile Hakka gurbet bulalar

¹¹⁸ El' Acluni, KeŐfu'ül Hafa/Suyuti, El-Leali'l-Masnua

Ana ümmet olan oldi bahtlu
Ay-u güneş gibi oldu Mahru

Vay ana ki ana bunda yitmese
İrmeye maksudına vü gitmeye

Ey Huda! Bildim ki kamu Senden iş
Cümle âlem senden alur perver-iş

Sensin anı sana mahbub eyleyen
Cümle âlem içre merğub eyleyen

Kıldın anı sen “şefiu’l-müznibin”
Didin ana “rahmeten lil âlemin”¹¹⁹

İznin olsa asiye senden diler
Olmadığıne zebani diş biler. [vr.10]

Yine sana yüz tuttum ey Padişah
Afv iden sensin kamu cürm u günah

Ya ilahi bilürim lütfün delim
Sensin ahir hem gafuru hem halim

Biluriz biz kulların kim asiyuz
Hidmetinde aciz-u hem gasiyuz

Rahmetin deryası bi-had ya ilah
Bizi ol deryaya saloldık tebah

Bunca cürm-ile umarız biz halas
Ol zamanda kim ola yevme’l-kısas

---

¹¹⁹ “Günahkârların şefaatchisi/Âlemlere rahmet”

Yükümü sen yenli kıl-ğıl ya ilah
Yohsa arkamda iken ağır günah

Yarasına gönlümün sen merhem it
Sevdiğinden koma mahrum, mahrem it

Ol habibin hürmetine adına
Yakma bizi sen cehennem odına

Gösteri-vir gönlime din-i usul
Kalma isyanıma benim, ya resul

Şol kişi hakkı sana yar oldu ol
Bön güninde munis-i ğar oldu ol

HZ. EBU BEKİR'İN FAZİLETİ

Ol Ebu Bekri mukaddemdir özi
Hem mükerrem hem muazzamdir özi

Dine evvel girdi hem ol sıdk-ile
Dini evvel bildi ol tahkik-ile

Dine girdi bi-riya ihlâs-ile
Halka kurdi sohbet itdi has-ile

Oldi ser mahfili iman ehlinin
Kodi dinin kâfirin [e]bu cehlinin [vr.11]

Çün nübüvvetten ana irdi nesim
Malın isar eyledi geydi kilim

Subh-ı sadık toĝdi çünkü geldi gün
Geldi iman küfr u zulmet gitti dün

Kendi sadıkdı adı “sıddık” idi
Zira iman anın tahkik idi

Evvel imana gelen sıddık idi
Halk imanından anın artık idi

Dahi ol ğarın içinde çıkdı mar
Ökçesini ağzına urdı o yar

Yoline sıdk-ile hoş durmuş idi
Adını “Sıddık”adın urmuş idi

Hem anın hakkında buyurdi resul
Bu hadis-i muteber kim key usul

Ben anı dost tuter idim tutsedim
Hak’tan ayruğın eger dost istedim

Çün fazilet vardır anda ulu
Anın-çün oldurur dinde ulu.

HZ. ÖMER’İN FAZİLETİ (r.a)

Ahmed’in ikinci yâridir Ömer
Kim lâin anı görice-ğiz kaçar

Adı çıkdı adl-ile âlem tolu
Dad iderdi kim ola giçi ulu

Adli nuriy-le münevver oldiler
Kâfir ağlar ehli İslam güldiler

Oldi Faruk-ı mükerrer Umer Ol
İbni Hattab muazzam Umer Ol

Din-i şem'ini uyardı ol zaman
Virmez idi kâfire her kez eman! [vr.12]

Turra ile Kayser'i tahtından yıkar
Askerine "el'cebel" diyu çıkar

Şer-ile tutdi bu âlem yüzini
Zehim ururdi her ki işitmez sözünü

Bazı gice odun getürür idi
Karıcıklar işini görür idi

Gönli alçağ- idi vü gadri yüce
Subha dek nemaz gıladı her gice

Anın-çün didi Ahmed; "Ger nebi;
Gelse gele idi bu Ömer Veli"

Cefa idemezdi zamanında kişi
Şer-ile iderdi zira her işi

Çün fazilet var-durur Umer'de bil
Rafizi'de n'ola olsa kal-u kıyl ?!

HZ. OSMAN'IN FAZİLETİ (r.a)

Yârin üçüncisi bil Osman idi
Sahib-i nureyn ve hem zi-şan idi

Cami-i Kur'an idi ehli hayâ;
San'at olmuşdi seha-vü cud ana

Kande olsa munisi Kur'an idi
Söyledüğü sözleri burhan idi

İlm-i takva idi ana cümle iş
Mustafa'dan bulmuş-idi perver- iş

İşi anın hulk-ıdi hem hilm-ile
Munisi cümle ameldi ilm-ile

Her ki aynıyle görem dirse iman
Nur-i Osman'ı gözetsün heman

Bu söze hucdet dimişdir Mustafa
Kim iman kandeyse andadur hayâ [vr.13]

Anı kim Ahmed kabul itmiş ola
Dahi ol Kur'anı cemi' itmiş ola

Rahatını almayasın ey fodul
Has'a kim dost dutına anı resul

Sevesin anı yâri kamu Osman-ile
Kopasın yarınki gün Kur'an ile

Didiler Osman-ı zin-nureyn ana¹²⁰
Virdüğüy-çün ol Resul, nureyn ana

Gel ki istersen bulasın gevheri
İste Osman denizinde gevheri

Çok fazilet didiler Usman için
Zira kim can virdi ol Kur'an için

¹²⁰ Zi'n-nureyn: İki nur sahibi, Resulullah'ın (s.a.v), damadı Osman (r.a).

HZ. ALİ'NİN FAZİLETİ (r.a)

Ey cihanın serveri şahı Ali
Ey gönül eflakının mahı Ali

Mustafa'nın mahremi yârî Ali
İlmi sırrı gaybin esrarı Ali

Din vücut olsa anın canı Ali
Olsa iman ger tamarkani Ali

Dedi "İlmin şehri ben, babı Ali"
Hem fütüvvet ehli erbabı Ali

Sırrı içinde oldurur esrar-ı Hak
İlmi içinde oldurur envar-ı Hak

Manaya baksan Ali'dir yâr-i ön
Zahirâ, gelse n'ola ol uca son

Şiyr-i Hak didi ana hem Haydari
Oldi anın-çün şark-u garbın serveri

Ahmed-i mürsel anı itdi halil
Evlüyaya hem o olmuşdur delil [vr.14]

İlme ben şehirim didi, sen kapusın
Şehre girmek istersen, bul kapusın

Hem didi lahmün dürir, lahmi benim
Hem didi ismin dürir ismim benim

Beni senden isteyen bulir beni
Bula seni gideren ma-u meni

İlmi anlayan Ali'den anla gel
İlm-i sırda ne deranı dinle gel

Ba-i Bismi'n noktasın şerh eylesem
Yedi yüz bin mana ile söylesem

Hak kelamının dahi her harfine
Yedi yüz bin mana virsem birine

Şöyle Ruşen ola vü hem fehim ola
Hıssasınca herkes andan vehim ala

Hem didi keşif olup açılsa kıta
Nesne irişmez yakına salmaz hata

Zatını vasıf idemez aciz dilim
Hem sıfatın fehim idemez bu bilim

“Kerremallahu vechehu” diyem meğer
Vasıf idemez dile ancak bu değer

Ol dur cümle keramet menbaı
Ol dur cümle fazilet menbaı

Ey Hüda sırrın dananın sen bizi
Kılma mahrum kim göre gönlim gözi. [vr.15]

KİTABIN TELİF TARİHİ

Sekiz yüz seksen oldi hicrete
Geçti sekiz ay dahi andan öte

Bu kitabın yazmasına başladım
Bir gül idi sanki şeker işledim

Kimse bilmezdi “Fütüvvetnâme”yi
Pes ne bilsün hırkayı vü came’yi

Diledim bu ilmi izhar itmeğe
Cem idüb nazm-ile iş’ar itmeğe

Bilmez idi her kişi ilm u edeb
Kılur idi tanb ve tanba pes tarab

KİTABIN TELİF SEBEBİ

Tarsus ehli bu işe itmiş heves
Bazısı Dâ’i’ye itdiler nefes

Bir fütüvvetnâme cem it didiler
Şah-ı merdan yoline git didiler

Zira Hak yolinde oldurur “Feta”
Kimse bilmez Hak yolu andan öte

Hem didi Ol enbiyalar serveri
Bir gazada “La feta illa Ali”

Ehl-i Tarsus’un içinde bir Aziz
Nevcüvan ve aslı hem ari temiz

Ahi kılmış anı bir şehir bir uli
İçi daşı olmuş anig- ile toli

Ehl- Tarsus bir vücud ol can dırur
Halk maden olsa ol bir kan dırur

Şehir halkı bir sadef ol dür dürür
Gör ki nedir sözleri hep dür dürür

Ansız olsa mahfilin hiç dadı yok
Ansız olan sohbetin bünyadı yok

Ger “velime” ola ger davet dürür
Sohbet ansız olsa bir mihnet dürür

Sevmese anı olurlar ger n’ola?
Şimdi münkad oldi has-u aam ana. [vr.16]

Özi yiğit sözleri şeyhanedür
Sorar ol dayim gerek şeyhe nedür?

Himmeti Ali ve çoktur nimeti
Nimetinden dahi artık himmeti

“Hatem-i Tay”dır zamanında bugün
Ehli Tarsus hep emanında bugün

Hem sehavet hem şecaattır işi
Vehim ider hem heybetin gören kişi

Heybetin gören kişi Rüstem sanur
Nimetini gören kişi Hatem sanur

Kadd-i bâlâsı durur serv-i çemen
Hatt-ı reyhanı durur müşk-i hutun

Tak-ı ebrusun gören sanur keman
Çeşm-i Fettanın gören diler eman

Ahsen suret görünür sureti
Suretinden dahi ahsen sireti

Yüz tutup-dir bu yola talib kati
Kim binu-ben bu yola sürer atı

Bir nasihattir çünkü ittiler taleb
“Ahi Yolu”nda nedir ilm-u edeb?

Bildiğimce ben de birkaç söyledim
Gerçi küstahlıktı lakin eyledim

Gerçi toğri söz acı gelir Veli
Yegrek oldir söyleyeyin Hak Yoli

Diyelim bildüğimizi ey Ahi
Lütfedip kulak tutasın sen dahi

Cem-i mal itmek değildir Ahilik
Hırs ile gitmek değildir Ahilik

Dünyaya tapmak değildir Ahilik
Dinini satmak değildir Ahilik! [vr.17]

Subha dek yatmak değildir Ahilik
Kayguye yatmak değildir Ahilik

Her yana akmak değildir Ahilik
Gayriye bakmak değildir Ahilik

Dervişi yakmak değildir Ahilik
Sırrını çakmak değildir Ahilik

Ahi oldur ki malını Hak yoline
Kande olsa sarf ider Hak yoline

Ahi oldur Hak sözini koymaya
Avret oğlan sözine hiç uymaya

Ahi oldur hiç konuksız yatmeye
Am-u has'i hiç yebana atmeye

Hak göziyle göre hep gördüğünü
Hak ile vire haber virdüğünü

Şol güneş gibi ola halk üstine
Bir baka hep düşmenine dostine

Ahi oldir ola anda meskenet
Ahi billahi sen de hilmi mesken et

Hilim ile buldi bulanlar menzili
Hilim ile gördi görenler mahfili

Dahi ahiye gerekdir her gice
Bu kitabı okuya bile nice

Her gice olmazsa Cuma gicesi
Okudub yiğidi vü gocası

Hem fütüvvet bile Ahi
Ehli şed ve başa ve yiğit Ahi

Hem muhabbet hatırına almaya
Caiz öğretse ana kim bilmeye. [vr.18]

Kimse ile imtihan söyleşmeye
Kimse ile hiç cidal idişmeye

İmtihan ile sual olsa haram
İlim içinde böyledir ey niyk-i nam

Şüphesi olsa bilenden sora ol
Kendi bilse bilmeyene vire ol

Biz fütüvvetnâmeysi cem idelim
Pişüva gittiği yola gidelim

Yazayın bazı kütübden gördüğüm
Kimi işidüb kimisini sorduğüm

Bazısı senettir anın ey Aziz
Kankısıdur sen anı eyle temyiz

Bazı ihbar-ı meşayihdir anın
Bazı ef'al-i meşayihdir anın

Bazısın gördi hasen hem evliya
Bazısını işledi hem etkıya

Bildiğimce yazdım anı ben dahi
Ana göre işle-gel sen dahi

Bazısına dirler “tırışname” anın
Hem tırış-u şed işidir Ahinin

Hem “makas-name” dahi dirler ana
Al, gerekdir bu makas-name sana

Zira Ahi evvela alur makas
Hidmet ehlinden iderse kim heves

Biz de ol tasrif halin diyelim
Şeyh mürit halini beyan eyleyelim

Şeyhe uyan kişinin yoli nedür?
Uymeyen kişilerin hali nedür? [vr.19]

Derviş olan nice irer menzile
Neyleyicek layık olur mahfile

Ahiye vü Başe'ye nedir edeb?
Her birisi nicedir bile edeb

Hem nakib olan nice itmek gerek?
Her birinin yoline gitmek gerek

Hizmet ehli yiğit ve ehli makas
Her birisi nicesi gördi nefes

Kimdir olan hem bu yolda muttaki
Muttakiler nice buldiler Hakkı?

Kimisi abdal-u kimi ehl-i sûk
Kim bunlardan almaz nasip, füsûk

Kimine “mezcub u salik” didiler
Kimisine “gayr-i salik” dediler

“Salik-i meczup” dirler kimine
“Gayr-i meczup” dahi dirler kimine

Kimisi suret perestdir göresin
Arif isen suretinden bilesin

“Târik-i dünya” sanur ol kendi özin
Dünya için hırkaya koymış özin

Dünya için olsa tac-ı hırkası
İblis ile ola yarın hırbası [vr.20]

Bilmez ol kim anı evvel terk idüb
Sevgüsin gönlinde anın perk idüb

Dünya ol değil ki elde pul ola
Dünya ol dur ıssı ana kul ola

Sevgisidir dünyanın olan hicab
Yise yidirse n’ola bulur o şevab

Anın ile gönül eyleye taleb
Gönile girmekliğe ol dur sebeb

Bir fakirin gönlüne girbil Hakkı
Yıkma gönlü ansızınolma şaki

“Kâbe-i Mana” gönüldür kıl tavaf
“Kâbe-i Hak” tır anı sanma güzaf

Makbul hac ister isen ey Aziz
Gönüle gir, olası anda temiz [vr.21]

Farisi Mesnevi-i Şerif:

“Kâbe-i merdan ne azap vekil-est
Talib-i dil şu-ki beytullah dil-est.”¹²¹

¹²¹ “İnsanların Kabe’si su ve toprak değildir. Gönlü talep et ki Allah’ın evi, yani Kâbe; gönüldür”

Dervişin gönlidür Hakkın evi
Vardır Ahi bulcak huccet kavi

Sen eğer bünyad-ı Hakk'ı yıkasın
Elin ile kendin od'a yakasın

Dünya vü dinine ola hem ziyan
Key hazer kıl-bu söze itme güman

Farisi Rubai:

“Tavaf-ı Kâbe-i Dil'ken ger veli razı
Dil est Kâbe-i Mana tevekkül çe pendari

Hezar bar payade tavaf Kâbe günü
Kabul-i Hak neşüd ger dili biya-zari.”¹²²

Temami Sühan:

Hak kabul itmeye züht u taatin
Dü-zah ola sana her bir saatin

Ger Hakkı bulmak dilersen ey gönül;
Eyü söyle sen dervişin yüzine gül [vr. 21]

HİKAYET-İ DERViş-İ ÇİLEDAR

Dinle imdi bir fakir-i muteber
Neylemiş işit sana diyeyim haber

¹²² “Gönül kabe'sini tavaf et. Eğer bir gönül kazanmak istersen.
Mana Kâbe'sine dayandırdığın ne var ise gönüldedir.
Bin kez yaya olarak Kabe'yi tavaf etsen de bir gönül incitirsen Allah (ibadetini) kabul etmez.

Halvete girmiş oturmuş çil-çile
Ahir andan yegrek olmuş cül-cüle

Yani kırkar gün oturmuş kırk kez ol
Bulmamış anın ile Hakka toğri yol

Kendi nefsine dimiş kim ya fakir
Kendini açlık ile itme hakir

Çün saadet komamış sende ezel
Koşuşı bisyar ile olmaz hasal

Tab'ına bir zahmet ire ansızın
Dünyadan göç eyleyesin günsüzün

Nice zahmet çekesin açluğ-ile?
Bari dünyada yürü tokluğ-ile

Bari çıkıp nimet-i Hak yiyesin
Yiyü-ben "El'Hamdulillah" diyesin

Açlığ-ıla ömür çün elden gide
Nimet-i Hakk'ı yiyüb şükürin ide

Nimetin şükürin bilene Ol ilah
Yazmaya ana hiç nimetden günah

Halvetinden çıktı ol derviş deni
Uncağızı var idi pes ol uni

Önüne getürdi yimek kastına
Anladın? Hu, dedüğinden kasdı ne? [vr.22]

Şey'ün lillah diyu geldi ol dahi
Çiledar didi kim buyir ey Ahi

Yimeyub saile virdi büs-bütün
Pes pişirdi gözine gitdi dutün

Sail anı kesdi bir lokma yidi
Hamdü şükür ola sana ey Hak didi

Salike çün çiledar buldi ıvaz
Sihhat irdi gitti açlıktan maraz

Çiledar andan didi kim ey Hüda
Hamdu lillah virdin açlığa ceza

Kırk çileden efdal oldi bir fitır
Bir fitır virdi Hakka irdi fakir

HAKİKAT-i SÜHAN

Âdem'i inci bil ki Hakk'ın mezhari
Mazhar-ı Hak'sın dil'i kılsan arî

Sırr-ı ğaybe çün suretindir hicap
Fani ol, Hak kendine kılsun hitap

Gerçi olir zikr u taatten şevab
Mağz-i taat aşktır bis-savab

Mest-i Hakk'ın çün özi divanedir
Aşınadır sanma kim bigânedir

Aşkta olmaz din küfür züht ve fisk
Aşkın pes ancak olir dini aşk

Aşkta didaru ve safa vü zevkü ve şevk
Şahidi şevk oldi ana taht-ı fevk

Suretin besleme kim olur türab!
Ruh, manadır olmaz harab! [vr.23]

Cahid-i fi'llah olan hakke'l-cihad
İktida kıl anı sen kıl ictihad

Cifedir dünya taleb iden kilab
Âdem isen sevmeye [okunamadı]

Sırr-ı Hak'tır evliya, bilmez bu halk
"Evliya taht'el-kubab" buyurdi Hak

Âdemidir Âdemi "Ümm'ül Kitap"
Âdem isen Âdem'e kıl intisap

Ehl-i mana sohbetini terk eyleme
Değme nadanı varu-ben toyleme

Hubb-i dünyadır sana olan hicab
Nitekim şemse hicab olur sehab

Talib-i Hak olmaya şehvet perest
Bala düşüp kalmaya hem-çün mekest

Bülbül-i Tuti güli ve şeker sever
Nitekim karga dema-dem cife yer

Çün buyurdi "men arafe nefsehu" rasul;
"Kad arafe rabbehu" ey ebu'l-fodul

Gizli hazine iken düz etti âlemi
Hakkı bilmek çün getürdi Âdem'i

Mazhar-ı Hak'tır bu âlem ey fakı
Kalb-i âdem'dedir ol Tanrı Hakkı

Âdem isen sen de Hakkı bulasın
Hakkı bildin gel özini bilesin

Bilmez isen özini vir bilene
Canını terk eyle, Hakkı bulene

Hakkı bilenden bilir bilen kişi
Hakkı bulandan bulur bulan kişi [vr.24]

Çün dedi "Lev la'l- murabbi" ulular
"Ma araftü rabbi" didi hem bular

Ger mürebbi olmeſe kim bule-ydi
Ehl-i ma'nadünyada kim ole-ydi

"Lev la el'mürabbi; Ma araftü rabbi"

Çün murabbiyi bulasın ey cüvan
Eteğine pek yapış anın heman

Vir özini ana irşad eylesün
Havan-ı didar ile seni toylesün

Sana bildirsın seni; kimsin nesin?
Sen seni bil dimeyeler sen nesin

Ol erenler yola nice vardiler?
Hem görenler yâri nice gördiler?

Bili-virsün seni irşad eylesün
Bu harab evini abad eylesün

Gösteri-virsin sana toğri yoli
Bil ki kimdir Ahmed-i Mürsel Ali

Yalnız hiç kimse yola varmadi
Yalnız olan yoli başarmadi [vr.25]

Farisi Beyit

Ger küşadiy akdi ora akıl ra
Enbiya ra key fūrseta diy Hüda.¹²³

FÜTÜVVET NAME

Uş Fütüvvetnâme'ye başlayelim
Lanet ile düşmeni taşlayelim

Ol Ali İbni Ebi Talib meğer
Ravidir virdi hakikatten haber

İdelim evvel tıraş-name sözin;
Çün ulular bu işi kıldı güzin

İbni Abbas'tan rivayet oldi hem
Dahi Gaffar'dan hikayet oldi hem

Farisi Selman ve hem İbni Ömer
Hak resulünden bular virdi haber

Uhud gazasından dahi sonra idi
Gaziler hep ol gazalarda idi

¹²³ “Allah; akılların düğümünü çözmek için, nebileri göndermiştir.”

Elli üç oldi meğer ömrü resul;
İki üç gün dahi geçmiş idi füsul

Dayıma Kur'an okumaktı işi
Haktan özge yoğidi hiç teşvişi

Daima gözlerdi Haktan ne gele
Hakkın buyruğu bize nice ola?

Yine bir gün Kur'an okurdu Ol
Gördüğümce diyeyim olma fodul

Okudu "inna fetehna" ayetin
Bulmuş-idi anda fethin gayretin

Ayet halka irişince durdi Ol
"Halk-ı ra's" anlanır andan gördi ol

Saçı kısaltmak veya tüm tıraş ola
Kimi böyle kısıltta kimi de tıraş ola

Bir zaman anda tefekkür eyledi
Gönlü ile manasını söyledi

Nazil oldi anda Cebrail Emin
Hak resulü anda şad oldi hemin

Ya Muhammed, Hak selam itdi sana [vr.26]
"Hatırından geçeni disun bana"

Hak selamına resul virdi cevab
Dedi Hak bilür anı neyse savab

Hak sözinden bir işaret anladım
Halk için başa beşaret anladım

Dilerem kim halk idem ben başımı
Ne ki varsa dahi yol gardaşımı

Dilerem kim saçımı gasr eyleyem
Halimi ashab içinde söyleyem

“Le kad sadeka’llahu rasulehu’r-rü’ya bi’l-hakkı
Le-tedhulunne’l-mescide’l-harame inşaallahu aminiyne
Muhallikiyne ruuseküm ve mukassıriyne la tehafuun.
Fe-alime ma-lem ta’lemuu, fe-ceale min-duuni zelike fethan
Gariyba.” (Fetih, 27)¹²⁴

Var icazet dile Hak’dan ey Ahi
Nice kim hırka vü tacı dahi

Yine vardı Cebrail Ol Hazret’e
Emr-i Hak ne ise anı tute

Ya ilahi sana didi Ol Habib
Cümle derde bilurem oldi tabib

Dilerem kim başımı halk eyleyem
Gasr u halk’ı nicedir fark eyleyem

Terbiyet nice ise disun bana
Emr-i Hak ne ise geldi bana

¹²⁴ “And olsun ki Allah, Rasulünün rüyasının hak olduğunu doğruladı. Ve Allah dilerse siz mutlaka Mescid-i Haram’a emin olarak, başlarınız tıraş edilmiş ve saçlarınız kısaltılmış olarak korkusuzca gireceksiniz. Fakat Allah, sizin bilmediklerinizi bildiği için, bundan başka size yakın bir fetih nasip etti.”

Ana göre ben dahi iş işleyem
Kasr idem başımı halk'e başleyem" [vr.27]

Ne buyurdun nicesi itmek gerek?
Nice emir olsa ana gitmek gerek

Hak Teâlâ didi ana: Ya Emin
Ol Habibin didiği olsun hemin

"Var da gel Rıdvan'a, açsın cenneti
Çün başın halk ide âlem rahmeti"

"Zeyn itsün haznedarı cennetin
Açalum biz kapusını rahmetin"

"Cennetin sekiz kapusın açınız
İçine dürr-ü cevahiri saçınız"

"Huriler cümle müzeyyen olalar
Şad-ü Hürrem; Enbiyalar göreler"

"Bülbül-ü Tuti terennüm eylesün
Durmasın huriler şarkı söylesin"

Ravza-i Rıdvan içinde Huriler
Oynasın ki tuta düşmen Buriler

Selsebil-ü ve dahi havz-ı Kevser'i
Arz edinki göre âlem Serveri"

Cennet-i Adn bezeyin nehirler ile
Taht-ı Firdevs, Uyun-u Ebsar ile"

“Hur-u ğılman hoş hıraman salına
Şah-ı Tuba Serv-ağacı dalına”

Kumri dost adını anıb ağlasun
Andelib, zar bağrın dağlasun

Her melek alsun eline bir tabak
Nağme-saz olsun kamu her bir varak

Dahi enva-ı cevahirden bulalar
Ol tabaklar içine dolduralar [vr.28]

Teh niy-çün ol Habib’in katına
Vardılar görüpyer ve yatağına

Layıksen “daru’s-selam”a varasin
Anda niçin gönderürim bilesin

Vardır içinde anın bir manzare
Ta’n ider her biri yakut-u ahmere

Anda bir hokka gomişem nurdan
Vaz’ı büyüktür anın Tur’dan

Tac-u ve hırka ve sütürre andadur
İste bul anı kim anda kandedur?

Sapıdur la’l-u cevahirden anın
Mıhıdır yakut-u ahmerden anın

Berk-i Ahmer’dır anın kabzası
Şule-i Berk’tir serapa beyzası

Çıkarup ol tığı andan alasin

Tuba ağacı dibine varasin

Tuba nahlından alasin dört varak

Göresin anda nicedür emr-i Hakk

Bir birine anı terküb idesin

Kudret-i Hakk'ı nicedir göresin

Dahi ol tacı Habibin başına

Geydüresin ola meşgul işine

Şedd-i kim kuşandı İbrahim Halil

Ana kuşat kim ola yolda delil

Şol gamis ki havadan indi ol

Ol Halil'in üstine konuldi ol

Ol sebepten anı nemrud'in odi;

Anda İbrahim'i yakmadi kodi

Anda od oldi ana "berden selam"

Kendüye irmişdü-rür iş bu kelam

Ol Habib'e geydüresin gömleği

Oldur-ur hep cümle gömlek yekreği

Başına "tehlil" ile taç urasin

Gudretimiz nedir anı göresin

Mekke'nin garşusına ilet anı

Ululayub anasin anda beni

Başını anda habib'in gıl tıraş;
Ol tahur su ile anı eyle yaş

Alnı nuri şule virsün âleme
Cümle halka cinni vü hem Âdem'e

Çünkü bizimdür ol manade hemin
Pes anın-çün didiler Ahmed Emin

Düzmişem bir dane yakuttan ani
Anda niçün göndürem bil seni [vr.29]

“ Allahu nuru's-semavati ve'l-arzı. Meselü nurihi kemişkatın fiyha misbah. El'misbahu fi zücacetı. Ez'zücacetü ke-enne-ha kevkebün dürriyyün yukadu min şeceratin mübaraketin zeytunetin la-şargıyyetin vela- ğarbiyyetin, yekadü zeytuha yudıy'u ve lev lem temseshu nar. Nur'un ala-nurin. Yehdi'llahu li-nurihi men yeşaa. Ve yadribu'llahü'l-emsale li'n-nasi. Vallahu bi-küllı şey'in aliymun.” (Nur, 35) ¹²⁵

De, beşaret Ol Habibin yolına
Ümmetinden afv idem her kılına

Bir kılına yüz bin bağışlayam
Yarlığayam rahmete sağışlayam

Kim sana olsa muvafık açsa baş
Teşbih idüb başını itse tıraş

Yine anın gılı denlü başına
Rahmet idem ne ki yol gardaşına? [vr.30]

¹²⁵ “Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde lamba bulunan kandil gibidir. Lamba cam sırça içindedir. Sırça, inci gibi parlayan yıldız gibidir. Doğu'da ve Batı'da bulunmayan mübarek bir ağacın yağından yakılır. Onun ışığı ona ateş değmese de kendi kendine ışık verir. Nur üzerine nurdur. Allah, dilediğini, nuruna hidayet eder (kavuşturur). Ve Allah, insanlara örnekler verir. Ve Allah, her şeyi en iyi bilendir.”

Her ki gasır ide saçın anı dahi;
Afv idem hep her kime derse Ahi

Defter-i divanına yüz bin şevab
Virem ve vire özi asan cevab

Ahmed'e her kim teşebbüh eyleye
Kande giderse izini izleye

Yarın ola Mustafa ana şefi'
Olmaya ol saff-ı Ahmed'den beri

Kime benzedirse kişi özini
Göstere Hak yarın ana yüzünü

Nebi Sallallahu aleyhi ve selem buyurdu:
"Men teşebbehe bi-gavmin fehüve minhüm"¹²⁶

Çün icazet virdi ol Halik ana
Nice bin tuhfe dahi layık ana

Oldur-ur çün kâinatın serveri
Halk-ı âlem anın içündür vari

Ol Habib'e idesin bizden selam
Söyleyesin ki var oldi kelam

Geldi Cebrail selamı getirür
Hakkın emri neyse anı yitürür

Hak selamını resul itdi kabul
Didi ol rabbim kerim ben ana kul

¹²⁶ "Kim bir kavme (özüyle) benzerse, o da onlardan olur" (Hadis, Ebu Davud, Taberani, el-Kebir)

Emir anundur her ne varsa Ol bilir
Asi olur her kim ol hucet gılır

Turdi tecdid-i vudu itdi Habib
Derdine çünkim şifa itdi Tabib

Çün harem içre girüb gıldı nemazT
Secdede hakkıle çok itti niyaz [vr.31]

Oruç ayıydı meğer ol ay içi
Saim idi cümleten ulu giçi

Dahi Pencşenbe güninde ol imam
Hem yirmi bir idi aydan tamam.

Ol dem üç saat dahi geçmiş idi
Cebrail önünde diz çökmüş idi

Baş açub Cibril önünde oturir
Anı gören cümle ayağın turir

Açıcak bir nur zahir oldi, tiz;
Değmeden başına usturası tiz

Şulesinden hıyre oldi gözleri
Nura ğark oldi dahi hem özleri

Şulesi “a’la-yı illiyyin” e dek;
İrdi nuri eyleme sen şübhe şek

Çığrışub dirler sana yüz bin salâvat
Olsun ey Ahmed tahiyat zakiyat

Çün salâvat getüre ins u melek
Ümmet isen sen dahi virmek gerek

Ol nisari kim cevahirler idi
Her tabakta ellerinde var idi

Saçtılar nuri göricek gör anı
Can viren ol nur için âşık kani?

Cümle gök ehli görü-ben geldiler
Hep melekler cümle hayran galdiler

Ol cihan fahri cemalin Ahmed'in
Gördiler nur-u kemalin Ahmed'in

Oldi hayran cümlesi ol sureta
Anın için ağladı Yakub Ata [vr.32]

Vech-i Yusuf'da görünen bu idi
Dahi artık bunda hulk-u Hu, idi

Gözü olmuş idi buna Yusuf yüzi
Ahmed'i görürdi her gören gözi

Nuri gördi anda Cibril-i Emin
Şükür idü-ben yüzi yire godi hemin

Secde gıldı Hazreta şükür eyledi
Gudretini Tanrı'nın fikir eyledi

Galdurub başını didi Ya Resul
Vir icazet kim tıraş idem usul

Ol Habibullah işaret eyledi
Gel tıraş eylediyu-ben söyledi

Çün icazet oldi Cibril-i Emin
Sağ ayağın ilerü godi hemin

Bastı payın, Hakkı tenzih eyledi
Mülk senin sübhan, deyu söyledi

“Sübhane zi’l-mülki ve’l-melekuti”¹²⁷

Andan ol su kim adı “ma-i main”
Getürün didi anı Cibril Emin

Dahi ol ma-i tahuri getirin
Cennet içinden bana tiz yitürin

Yüğüşüb getürdi ol suyi melek
Gözedirler ne ola Hakdan dilek

Yudi ol su ile Ahmed başını
Kazıya kurutmadan tiz yaşını

Ol melekler çok salâvat-ı zakiyat
Çığüşüb dirler salâvat-ı tayyibat [vr.33]

Ellerinde var idi nurdan tabak
Cevher idi hem dahi şamdan-ı Hak

Şol gereç kim sapı la’l idi anın
Görse idin mahvolur aklın senin

¹²⁷ “Zahiri mülk ve görmeyen meleküt aleminin sahibi Allah’ı tesbih ederim. Noksan sıfatlardan tenzih ederim” (Çokça teravih’de aralarda okunan dua.

Berk-i Ahmer'den idi tığı anın
Şule-i Berk'den idi tığı anın

Aldı Cebrail sütürre eline
Gördi vü hayran oldi haline

Usturayı başı üstine kodi
Cebrail diliyle "Bismillah" didi

"Hem bi-emri'llah ol ekber-dürür
Şahidim kim andan artık yok-dürür"

Bismillah; El mübteda;
Rabbu'l ahreti Ve'l uula!¹²⁸

Sol taraftan bir elif çekti dahi
Yine götürdi elin Cibril Ahi

Yüreği başının üstünde kodi
Cebrail "Allahu Ekber" hem didi

Allahu Ekber/Allah en büyüktür
Allahu Ekber/Allah en büyüktür

La ilahe illallahu/Allah'tan gayrı tanrı yoktur
Allahu Ekber/Allah en büyüktür

Hem mübarek lafzıyla didi resul
Okudi halk/tıraş ayetin kıldı kabul

"Le kad sadeka'llahu rasulehu'r-ru'ya bi'l-hakkı le tedhulunne'l-mescide'l-harame inşaallahu aminiyne muhallikiyne ruuseküm ve mukassıriyne la tehafune. Fe alime ma lem ta'lemuu fe ceale min duuni zelike fethan gariyba." (Fetih,27)

¹²⁸ Dünya ve ahretin rabbi Allah'ın adı ile başlanır.

Bu sözi Selman rivayet itdi
Didi halka nice sözler söyledi

Didi nurin şulesinden gözimi
Açamedim diremedim özimi

Şöyle hıyre oldi gözüm şuleden
Nesne idrak itmedim her nesneden

Vakt-i halk'da hazır idi Ol Ali
Anın-çün yahşi bilür her yolu

İbni Abbas, İbni Mes'ud bile di
Hazır olanlardan kamu tıraş diledi

Dahi Selman anda idi Hak bilür
Halk olindi bir elif miktarı kalur

Bir kılı düşmedi yire Tanrı-çün
Hiç kimse bilmez bu işini çün?

Hazır olan cümle hayran kaldiler
Sabır idemeyüb resule sordiler

Bu mübarek saçınız kande gider
Bilemeziz anı kim neyler nider?

Ol resulullah didi kim ben dahi
Bilmezem bile meğer Cebrail Ahi

Sordi Cebrail'e Ahmed bu işi
Deyiver kim gide halkın teşvişi

Didi Cebrail bu sırrı Ahmed'e
Yani cümle kişiden şüphe gide

Didi Ya Ahmed kılının sağışı
Diyelim kim bilesiz bu sağ işi

On iki bin üç yüz otuz ikidir
Kapışır anı melekler yükidir

Otuz iki kılını evladına
Kodiler anı teberrük için ana [vr.34]

Geri kalan melaik-i hur-i ıyn
Ol tabaklar içinde koydi yakın

Ol mukarrepler ki vardır kapuda
Hazrete karşı dururlar tapuda

Anda arşı götüren sekiz melek
Biri dahi diyeyin diler dilek

Yani kim cümle hamayıl kılalar
Hürmetini bilmeyenler bileler

Yarlıgaya Hak anı getüreni
Dahi götüren ile oturani

Çün beyan itti anı Cibril emin
İşitenler cümle itti aferin

İşiden hep cümlesi saddak didi
Nice hürmetlü yaratmış Hak didi

Çün tıraş itdi başını, Cebrail
Bu söze hiç kimse etmez kal-u kıl

Hokka içre tacı getürmiş idi
Cebrail yanında Ol turmuş idi

Başına kodi o tacı Ahmed'in
Yani tacım tacına taç ki senin

Tacı oldir geydi Ahmed başına
Veys gibi viridi yolgardaşına [vr.35]

Dervişem deyu niceler geydi taç
Tanrı için bir gün yol yürümez aç

“Taç giymek, yani kestim başımı
Ayrı tuttum cümle halktan işimi”

Derviş isen dünyadan özin kesil
Umum halkı göricek gizle sübül

“Taç işi yani ölmeden ölmektir
Bu değil ki tacı yok bilmektir”

Taç giydin ise sen de kes başın
Derviş isen kimsede yoktur işin

Zira böyle didi bizden ulular
Tac-ı hırka ehli gökçek huylular

Taç işi yani “mutu kable'l- mevt”
Bu değil kim eyleyesin tacı fevt

Tacı geydin ise sen de kes başını
Derviş isen kimsede yoktur için

Zira böyle didi bizden ulular
Tac-ı hırka ehli gökçek huylular

Ger gülahi fagr-i havahi ser bübür
Ravz-i hod cümle cihan yıkser bübür

Gömleği didik didik ki İbrahim Halil
Geydi yakmadı odda ani Celil

Anı geydürdi Habib'in üstine
Gör ki hıl'at virdi dosti dostine

Dahi ol tuba ağacı yaprağın
Eğnine virdi anın göğün ağın

Andan alınan dört yaprağ-idi
Kimi yeşil kimi anın ağ-idi

Dimişidi gudretimiz göresin
Ahmed'in eğnine anı viresin

Saldi Ahmed üstine dört yaprağı
Biri sündüs biri yeşil bir ağı
Biri "istebrak" tir ol yaprağın
Üç renkli rengi yok-durur ağın

Dürdi hırka oldi Ahmed üstine
Tac-u hırka virdi yani dostine

Her ki gördiy-se "tebarek"dir ana
Gördi bu hikmetleri galdi tana

“Fe teberakellahu ahsenü’l-halikiyne”¹²⁹

“İnnehu ala külli şey’in kadir”¹³⁰

Yakasında var “Ya Ferd-u Ehad”

Dahi “Vahid” yazulu “Allah Samed” [vr.37]

YA VACİDÜ YA EHADÜ YA SAMEDÜ YA FERDÜ

Yenine yazılmış Anın “Ya Şekür”

Bir yenine hem yazılmış “Ya Ğafur”

Atkı yazısı: “Settaru’l-uyub”¹³¹

Bir atkıda dahi” “Ğaffaru’z-zünüb”¹³²

Derviş isen gördüğün keşif eyleme

Bir kişiye dahi anı söyleme

Yani sen de olasın Settar sıfat

Ola kim af ide ol Ğaffar sıfat

Derviş isen kes elini ya fakir

Halk içinde kendini itme hakir

Elin ile kimseye urmayasın

Görür iken gözlerin görmeyesin

Gördüğünü eteğin ile örtesin

Görmedin gibi gidesin örtesin

Kes elini kes ayağın kes başın

Derviş isen gördüğün ile yok işin

¹²⁹ “...İşte böyle, Allah mübarektir. En güzel yaratıcıdır.” (Mü’minun,14)

¹³⁰ “..Şüphesiz ki Allah’ın her şeye gücü yeter.” (Fussilet,39)

¹³¹ Ayıpları gizleyen, örten.

¹³² Günahları bağışlayan.

Dilin ile kimseye fuhuş söyleme
Kimse üstine fodulluk eyleme

Kale Rasulullah sallallahu aleyhi ve selem:
“İnnallahe la yuhıbbu'l-fehşa ve't-tevehhüşe”¹³³

Dahi İbrahim kuşağın beline
Bağladı ilk Allah adın diline

Çünkü fariğ oldi Cebrail Emin
Bu şerait yirine geldi hemin

On iki bin üç yüz otuz saçını
Aldı gitti misk u anber saçını [vr.38]

Ol melekler anı alıp gittiler
Hur-u ıyn hep cümle niyet ettiler

Arş ehli cümle istikbal için
Karşı geldiler ana ikbal için

Hep gök ehli cümle i'zaz itdiler
Hur u ıyn anın ile naz itdiler

Hep salâvat getirirler adına
Ahmed'e etbainâ evladına

Arş-ı kürs'e anı tezyin itdiler
Her melek bir yire tayin itdiler

Tuhfe için viridi hem Cibril Emin
Her ki göre ana ider aferin

¹³³ “Allah, kötülüğü, ahlaksızlığı ve araştırıp deşeleiyeni sevmez” (Kaynak bulunamadı)

Hep gök ehli cümle anı gördiler
Öpi-ben hem gözlerine sürdiler

Hırz u heykel eyledi her bir melek
Bu söze taan eyleyen her bir harek

Çünkü halktan fariğ oldi ol resul
Bir iki rekât namaz kıldı usul

Oturur seccadesinde şükür ider
Tanrı'nın kudretlerini fikir ider

Hırkaya bakar dili tahmid ider;
Bakısına baku-ben temcid ider

Çün bu hali cümle eshab gördiler
Bilmeyen gelüb bilene sordiler

Çün buni eshaba Selman söyledi
Tac-u hırka tıraşı da şerh eyledi

Cümle müminler resule geldiler
Hace'nin tıraş olduğuni bildiler

Gelü-ben cümle icazet diledi
Ta ki eshab kavmi cümle biledi [vr.39]

Biz dahi sana teşebbüh idelüm
Kandesin biz de ande gidelim

Ol Resul virdi icazet anlara
Ne ki vardır ande cem olanlara

Bir birinizi kamu eyleyin tıraş
Kim tıraş idüb başın eylese yaş

Çün resulullah bu sözi söyledi
Cümle eshab bir birin "halk" eyledi

Hem resulullah didi kim Ya Ali
Gel sana öğredegim ben bu dili

Ben senin başını eyleyem tıraş
Ol kalan ma-i tahurla eyle yaş

Gel berü başını halk eyleyem
Sana uyan uymayan fark eyleyem

Eyledi AhmedAli başın tıraş
Hem tahir su ile ani kıldı yaş

Bu işe cümle beşaret kıldılar
Kavm-i [e]bu cehl feşaret kıldılar

Ahmed'i cümlesi davet itdiler
Ol ganimet malı kısmet itdiler

Hud gazasından çıkan turur idi
Kim fakir olse resul virür idi

İtdi taksim anı eshaba Habib
Cümlesinin derdine oldur tabib

Kim tıraş itdi kimi gasır eyledi
Halgı godi gasır idüb hasr eyledi

Çün icazet virdi anlara resul
Kimisi kasır ideler şa'ri usul

Cümlesi ona teşebbüh eyledi
Hep “Semi’na ve eta’na” söyledi.¹³⁴ [vr.40]

Anla imdi ey Müslüman sen dahi
Bu tarik ehli isen gel ol Ahi

Ta meşayih yolu nedir bilesin
Ana göre sen de bir iş kılarsın

Tayyib-i Tahir ideler özini
Açalar zahirde batın gözünü

Âlem-i ğayb’e çün mir’at olarsın
Kendi özinden ağlarken gülesin

İlm-i ğayb’e evliya miftah imiş
Ğayr-i Hak zulmettir ol misbah imiş

Her ki Hak ile oturam der ise
Evliya ile otursun [hem] şir ise

Sen ki bunda evliyayı bilesin
Şek getürme sen Hak ile bilesin

Çünkü oldin evliyadan sen cüda
Bil hakikat ayrı oldin ez Hüda

¹³⁴ “İşittik ve itaat ettik.” (Bakara,285)

MESNEVİ ŞERİF

“Ber ki ho bed hem-nişini baa hüda
O neşiynd der huzur-ı evliya

Ez huzur-ı evliya ger bi-küsuli
To helaki zan ki cüz vey-u kül

Yek perest ez cem-i reften yek zeman
Meğer şeytan baaşed an niy ve bidan

Çün şeviy dür ez huzur-ı evliya
Der hakikat geşte-i dur ez-hüda.”¹³⁵ [vr.41]

TAMAM-I SÜHAN

Akil isen dünyada şeyh elini al
Tövbe kıl, kalma yabanda yola gel

Bildire sana yoli, ikram ile
Tac-u hırka nicedür ikram ile

Bilesin ehli hakikat kim dürür?
Yol varan ehl-i tarikat kim dürür?

Tac-u hırka geymez isen ey Ahi
Ehl-i şed ehl-i makas ol sen dahi

Uyma şeytana yürü bir şeyh tutun
Gözüne girmeye tamu'da tütün

¹³⁵ “ Her kim Hüda ile oturmak isterse evliyanın huzuruna otursun. Eğer evliyanın huzurundan ayrı düşersen helak olacaksın. Aynı anda hep birlikte toplu olarak ibadet etmede şeytan etkisiz kalır. Bunu iyi bil! Eğer evliyanın huzurundan uzak olursan Hüda’dan da uzak kalırsın!”

Şeyhe uyan kişinin dini bütün
Halk yanıcakana hiç irmez tütün [vr.42]

BAB-I DER BEYAN-I MAKASNAME

Çün tıraş halini bildin ey Ahi
Öyle idelim makas halin dahi

Kasr-ı muy itmek makastır bil ani
Al makasin kim Ahi tutsa seni

Sünnetidir enbiyanın bu makas
Saçını kasır ide kim ede heves

Çok meşayih böylece gitmişdürür
Talibin saçını kasır itmişdürür

Ravinin biri rivayet eyledi
Bir kitap içinde gördim söyledi

Didi Abdulkadir'i gördim alür
Kasr ider saçını önüne kim gelür

Kutb-ı âlemde özi meşhur idi
Evliya yanında ol makbul idi

Ol kitab içinde kim ravi dimiş
İşiden kişi anı yazmış komiş.

Şeyh bir gün eline aldı makas
Didi yüz virdi bana ider heves

Yüz kişinin kesti şeyh anda saçın
Hak bana bağışladı didi suçın

Münkir olma gel sakın sen bu işe
Bu meşayih işidir dime, niye?

Ahi gerek kim ala, evvel makas
Gel mürid ol, diye itmeye nefes

Kendi özinden kim iradete gele
İde teslim özünü gire yola!

Gelü-ben ol otura sen kesesin
Nefsinin kibir elini sen kesesin

Çün makas ala ahi, sağ eline
Getüre Tanrının adın diline [vr.43]

Bismillahi Ekber Hakdur
Böyle söyleyenler çokdur

Sağ taraftan kese biraz kılını
Bildüre tab-u tarikin yolini

Yahud alnının gılından kese ol
Yiğit olir yine, nefsi batın ol

Saç kesmek yani kestim başını
Hakka yarar eyle gel her işini
Zahira kim yiğidin saçın kese
Batına ol nefsinin başın kese

Öyle olsa ana layık Ahilik
Ol dur manada çünkim Ahilik

Nice saç kese başından yiğidin
Ahi benden sen dahi al öğüdin

Üç ola yedi ola yetmiş ola
Saçını keser kim işi bitmiş ola

Yani yetmişten yukarı olmaya
Sağı-şin kişi ola kim bilmeye

Üçten aşağı dahi hem kesmeye
Bu yolu böyle komişler şaşmaya

Çok nasihat ide Ahi yiğide
Ol yiğit dahi gire bu öğide

Bir nasip de koyalar ani dahi
Kabil olub ger kabul itse Ahi

Hidmet ehli ola ol da kapuda
Kavşurib el dura dayim tabuda

Bir sözine Ahi'nin dimeye "La"
Her ne dirse dayima diye "Bela"¹³⁶ [vr.44]

Gel dise gele, n'idersin dimeye
Yimek olse, halktan öndin yimeye

Ahi'ye karşı katı söylemeye
Bir sözünü hiç iki eylemeye

Ahi'nin ola, ne kim elinde var
Ahi söğse, olmaya hiç gönli dar

---

¹³⁶ La: Hayır / Bela: Evet

Özüni vü malini teslim ide
Gice gündiz Ahi'nin gönlin güde

Öyle olse, ol yiğit olur tamam
Vakit ola kim, nice olir imam

Hidmet iden, hidmete irse gerek
Ol da bir gün hidmeti görse gerek

Kişi hidmetten irişür hidmeta
Oğıl olmasa olur mu kimse ata?

Dervişe hidmeti bil başta gıl
Pir işiğinde duru-ben ağla gıl

Kendi kendine kimse yola varmadı
Yalnız kimse bu yoli başarmadı

Hidmet eyle bir uluya bul yoli
İşiğine yüzünü sür, ol kuli.

ŞEDNAME

Salik olanlar nice itmek gerek
Neyleyüb nice yola gitmek gerek

Neylese seccadeye layık olir
Neleyecek ahilik bayık olir

Bile erkân-ı hakikat ne ise
Vara adab-ı tarikat ne ise [vr.45]

Bu şerayit ne ise bile anı
Şüphen olsa kandıra seni

Hurda-bin ola yolinde key ulu
Gördüğünü bile kim uslu delu.

Kendünün ulu tevellası ola
Gayr-i Hak'tan boş teberrası ola

Salik olub kendi yol varmış ola
Yol bilene özini virmiş ola!

İtikadı muhkem ola her işe
Olmuş ola ehl-i şed yiğit-başe

Pir elinden içmiş ola ol kişi
Bu yol içre yok ola hiç teşvişi

Zira şeddin aslı var, bilmek gerek
Ana göre ol da “şed” virmek gerek

Bu tariki bilme olur haram
Manadan ne bile, bilmez kelam

Niceler pelhenk-i hakikat didiler
Dahi meftul-i tarikat didiler

Hem “Sırr-ı Şit” marifet dirler dahi
Bazı şöyle “şed” dirler ey Ahi

Bazılar dirler buna”hablu'l-metin”
Hem dahi derler “ala vasl'il yakin”

Niceler dirler “sırat-ı müstekim”
Pir elinden kuşanan olmaz sakim

Niceler “hadi süradik” didiler
 Kuşanır Hak yola sadık dediler

Dahi “şed” in yedi şartı var bilin
 Kuşanırken ol yidi şartı, bilin

Bağlaması yedidir hem çözmesi
 Bu yedi gerektir anın cümlesi [vr.46]

Biri gökten biri yıldızdandır
 Biri a’za birisi de yerdendir

Zira yedi göktür yıldız yedi
 Cümle a’za ne ki var düpdüz yedi

Anı bil kim yürüdüğün yer yedi
 İşler işin cümlesi bir bir yedi

Yedi bağlaya ve hem aç a yedi
 Açtığın gele yidi, kaç a yedi

Bağla ef’al-i zemime’den yedi
 Gelsün ef’al-i hamide’den yedi

Buhli evvel bağla rahmet saçıla
 Bu sehavet kapısı ana açıla

Bağla ikincide kahrını anın
 Açıla lütuf kapısı Tanrı’nın

Bağlaya cürüm-ü hava’sından geçe
 Hem kanaat hem rızasından geçe

Tokluk ve hep nefsanîden geçile
Bağla ki açlık riyazeti açıla

Bağlayıb hem cümle halktan geçesin
Halkı koyub “Hak Kapısın” açasın

Bağla “mala-yaniyi” fahiş sözi
Marifet açıla hem “ma‘nî gözi”

Fiil-i şeytani ne kim var bağlaya
O lâinin canın od’a dağlaya

Fiil-i Rahmani’den açasun kapu
Her ki seni göre eyleye tapu

Ehli şedsin zahir oldin sen dahi
Bu yidi şart ile bağlasa ahi [vr. 47]

Yedi “ef’al-i zemime” ne ki var
Bağladı şed ile bile ol kibar

Yedi “ef’al-i hamide” açılur
Ol zemime kim yedidirgeçilir

Bu zemime kim yedi zulmanidir
Ol hamide kim yedi nuranidir

“Kim ki nurani ile ola hem sıfat
Görine ol nur ile hep şeş cihet”

Her kimin zatında bu mevcut ola
Gönül evi “mazhar-ı mabud” ola

Cümle mevcudata o ayna ola
Gayrisi gide gönüle hep Hak dola

Ana Ol dem diyeler “ehl-i tarik”
Hak yoline gidene ola refik

Ana caiz diseler “ehl-i sülük”
Niceler kaldılar anda çok bölük

Ey birader bi-nihayetdir bu yol
İster isen bul yol ehlini, kul ol

Her ne yire varsan anda turma-ğıl
Hak yolundan gayri yoli sorma-ğıl

Kim “meyan beste” demek ola helal
Hak yoline gidene gelmez melal

Bağlayub bil yani çapık olalar
Kalmayub süst Hak yolini bulalar

Zira bir adı “müşemmir”dür Hakkın
Çapık isen ol sıfat senin hakkın

Hak yolunda sana gerek “çüst-ü cü”
Çüst-ü cü'den hâsıl olur “küft-ü kü” [vr.48]

Bu tariki bilesin tahkik ile
İş başa varmaz bilin taklit ile

Sahib-i seccadedür öyle olan
Öyle olmayandür yolda kalan

Yol içinde kim “muhakkık” olasın
Tuttuğun işi “musaddık” olasın

Kimse taklit ile başaramaz işi
Başa varmaz bil mukallid ey kişi

Kim mukallid olmaya bunda beşir
Malum oldu anda “kezzab-ı eşir”

Kimse yalan ile yol başarmadı
Kimse yalan ile doğru varmadı

Çün resulullah bu sözi söyledi
Kimdir kezzab-ı malum eyledi

Oldur kim tuta zahir suretin
Surete benzetmeye ol siretin

Yalan olan ümmetimden olmaya
Doğrular meclisine ol gelmeye

Her ki şed ehli ola ya hırka puuş
Zahiri derviş ola [amma] içi boş

Aldana ol hırkasına sureta
Ceht idü-ben irmeye ol sirete

Kara-kura gördüğün nesne sana
Görmişe benzer mi görsen de sına

Bir uluya virmeye ol özünü;
Göstere Hakkıaça hem gözünü

Her gice ben Tanrım ile bileyin
Anayın tekbana doğri bileyin

Özür ideyin bunca dem gelmedüğin
Rahmet eyle diyeyin gelsün bugün

Kendi özin bir ulu şeyh sanmasun
“Ben’den” artık kimseye söz tanmasun

Gelsün ol tiz banairşad ideyin
Tanrı yanında anı yad ideyin

Göstereyin Tanrı’yı ana dahi
Yüz çevürmez ise bir yana dahi

Ol murad ol kim ana ola mürid;
Bilmez ol kim kendüsi olmuş mürid

Şeyh Naliş öyle şad oldu kati
Çağlayu-ben yügürir nefsi ati

Çün mürid ola bana safi gele
Şark u garb içre benim adım tole

Anı koyup cümle bana geleler
Kimi müridü kimi halifem oleler

On iki bin yüz halife ne ki var
Anı koyub cümle bana geleler

Kendini şimdi anayım Tanrı’ya;
Göreyim kendi dahi var mı diye?

Bu ferah içinde iken geçti gün
Tanrısını görmek için geldi dün

Cennet içinde tahtını kurar idi
Şeyh Naliş Tanrısını görür idi

Geldi yine tahtı kuruldi bahçede;
Gözü şeyhinaltun ile akçede

Altun ile akçe çok virir idi
Her kaçan kim Tanrısını görür idi [vr.49]

Taht kuruldi çıktı oturdu tanrısı
Didiler kim getirin bade tasını

Badeler kuruldi içmek kastına
Anla şimdi Şeyh Naliş'in kastı ne?

Çünkü nimetler çekildi önüne
Durmayub yer hiç bakmaz sonu ne?

Sohbet içinde didi yâd ideyin
Sohbetin sonuci bünyad ideyin

Çevresini nar u nuri kapladı
Secde kıldı tanrısını tapladı

Elini kavşuru-ben kıldı tapu
Safi'yi anmaklığa açtı kapu

Didi kim bir dileğim var ya ilah
Safi kulundan n'ola af it günah

Safi lafzını anınca mahv olur
Tanrısı mahvoldi pes kendi kalur

Mürşid adını anıcak şeytan kaçar
Durmaz ol yakında kaf dağın geçer

Görmemiş şeyh Naliş neyledi
Tanrısı yanında “Safi” söyledi

Tanrı sanurdi anı şeytan idi;
Başı önünde anın ğaltan idi

Tanrısı gitti vü ol açtı gözin
Ters içinde oturir gördi özin

Gübre idi hep ‘lot’ deyu yediği;
Mana deyu “herze” idi didüğü

Bevl-i har virürdi ana mey deyu
Cild-i hınzırı virürdi “gey” deyu [vr.50]

“Hulle” deyu geydurirdi ol anı
Bu mekirden saklasun Tanrı seni

Mekr-i şeytandan bizi Hak saklasun
Sonucu imanımızı beklesün

Tanrıymder gösterir yüzün sana
Bilmeyen görür anıkalır tana

O kişi kim şeyh izine gidemez
Hak ve batıl arasın fark idemez

Şeyhi olmayan kişi bilmez Hakkı
Şek değildir bu sözün Tanrı hakkı

Şeyhe vir özünü seni bildüre
Kılıç ile nefsi şum'ı öldüre

Bilesin Ahi, tariki nice dir
İşleyesin gündüz eğer gicedir

Seyfini kudret virir şeyh eline
Öldürür nefsi gider Hak yoline

“Nefsinin cellâdı şeyhi bilesi
Düşmanı cellât eline viresin”

“Bildüre pirin olub “fakri” sana
Kıldıra hem fakr ile “fahri” sana”

Özüni virub yoline sadık ol
Terbiye ile Hak yoline layık ol

Derviş oldir yoline sadık ola
“Fakri fahir” ide yola layık ola

Fakr ile fahr itdi âlem serveri
Kendü elin çekdi dünyadan beri. [vr.51]

***

BABU DER BEYAN-I HAZRETİ RESULULLAH SALLALLAHU
TEÂLÂ ALEYHİ VE ALİHİ VE SAHBİHİ VE SELLEM

Dinle şimdi ey aziz-i muteber
Nakl idelim bir hadis-i muteber

Bir kitapta gördim bir haber
Ol kitaba bir zaman kıldım nazar

Bir haber ki canına can olsun ol
Gönlün içinde bir maden olsun ol

Ki eğer sen olursan ehl-i tarik;
Tut bu sözi kim olsun sana refik

Cümle sözün cevheridür bu kelim
Sanma bu sözi, kelim-ı der avam

Bilesin seccadeyi kimden kime
Kim kime virdi bu gün değdi kime?

Şeddi kimdir kuşanan kim kuşatan?
Anlasun başayığit her kuşatan

İdivirem gördüğimce ben dahi
Can kuşunu bir beri tut sen dahi

Ol resul kime vasiyet eyledi
Et vasiyet diye kime söyledi?

Tut kulağın sen dahi benden yana
Bildüreyin bu sözi ben de sana

Ol resulullah meğer yolda idi
Şehrin içinde değil, ilde idi

Bir gün oturmuş idi تنها özi
Geldi Cebrail, ani gördi gözi

Didi Ya Ahmed vasiyet eyle gel
Ne der isen hem Ali'ye söyle gel

Didi Ahmed, Ya Ahi minber gerek
De bana kim nicedir Hak'tan dilek? [vr.52]

Didi kim üstür palanın minber it
Hak ne dirse sen dahi ol yola git

Ol resulullah işaret eyledi
Getürin havutleri emir eyledi

Tiz getirib bir araya yıgdılar
Oturup hep çevresine sıgdılar

Çıktı üstüne palanın Ol resul
Söyledi ashaba çok vaaz-ı usul

O arada okudu hutbe beliğ
Hazır olmayan dedi kim vadi riyğ

Hutbeden sonra Ali'ye; gel, didi
Söyleyeyim de gel, vasiyyet al, didi

Tutti elin çıkardı minber üstine
Gösterirdi düşmenine dostine

Gömleğim içine gir, gel ya Ali
Bir dürür bil, ben nebi, sen veli

Anda didi, bu hadisi Mustafa
İsmi ismidir, ey ehli vefa!

Hem didi lahmindür lahmim benim
Hem didi cismindür cismim benim

Ruhuna ruhum virem Ben ey Ali
Göstereyim hem sana toğri yolu

Sen Ben'im, Ben sensin ey sahibi kerem
Göreceğiz, Ben seni, Ben'de görem

Beni görmek dilesen, gör sen seni
Sen seni bilsen, seni gör, sen seni! [vr.53]

MEN RA'E RUHAYNİ
AŞAA Fİ'L-BEDENİ¹³⁷

Bunu işidüb çok taaccüb itdiler
Kimi ikrar vü kimi inkâr itdiler

Çıkarın gömleğinizi didi kimi
Görelim kim bir misiniz ya iki mi?

Yenini çıkardı dökü üstüne
Göstere hep düşmenine dostine

Gördüler iki değilmiş bir imiş
Görünen Ahmedv elâkin "şir" imiş

¹³⁷ Kim iki ruhu bir bedende yaşar görürse.

İki görür anları geç-bin olan
Resti bir görür, ol rest-bin olan

Biri âşıkdır biri maşuk imiş
Manada maşuk ve âşık bir imiş

Manada âşık ve maşuk bir bilin
Ceht idü-ben, siz dahi âşık olun

Âşık gönlüdür mir'at-ı Hakk
Hakkı görmek dilesen mir'ata bak

Müminin kalbidir Allah'ın evi
Vardır bu söze burhanım kavi

Suret-i zahir görinen ayırır
Gayrı gören anı Hak'tan ayırır

İki değil birdir manada ol
Anla bu manayı sen manada bul

Nitekim Mecnun ki Leyla gördü ol
Leyla'nın yüzünde Mevla gördü ol

Leyla didüğü anun, Mevla idi
Pes, Arada vasıta, Leyla idi

Kande olsa yoldaşı, Leyla idi
İçi Leyla vü dışı Leyla idi [vr.54]

Yürüyicek zikri hep Leyla idi
Oturicek fikri hep Leyla idi

Kimi görse der idi Leyla ana
Leyla deyu baksa idi dört yana

Gözin açsa gördüğü Leyla idi
Yumsa idi gördüğü Leyla idi

Söyleseydi Leyla idi söz ana
Görse idi Leyla idi göz ana

Kulağından işiten Leyla idi
Hem elinden “iş” iden Leyla idi

İçi anın hem dışı hem Leyla idi
Gövdesi vü hem başı Leyla idi

Fark idemezdi özünü Leyla’dan
Hiç ıramazdı gözünü Leyla’dan

Leyla ben isem, hani Mecnun der idi
Can-ı gönülden kıldı, meftun der idi

Ben Mecnun isem, Leyla kani
Kim idüğim bilemedim ben beni?

Dağ-u daş, ova vü sahra komadi
Yer mi var kim anda Leyla dimedi?

Cümle hayvan-ı vuhuş vü ins u cin;
Kaçmayub yanına gelürdi hemin

Hep canavarlardan ol kaçmaz idi
Leyla’dan gayriye göz açmaz idi

Cümleten hep kavmi dirlerdi ana
Gel ilaç eyleyelim Mecnun sana

Eyleyen Mecnun seni sevdadır
Yohsa başında bu ne ğavğadır? [vr.55]

Yahu, kan mı tuttu seni ey deli
Deli olup usluden aldın eli?

Eline yapışiverip getürdiler
Anı cerrah yanına yitürdiler

Bağladı cerrah tasma koline
Komadılar kim varaydı yoline

Neşteri aldı eline kan almağa
Kastı Mecnun'un kolına kılmağa

Neşteri gördi kaçırđi kolini
Kaçmak için gözedirdi yolini

Didi cerrah ey deli n'oldu sana?
Hikmeti ne baku-ben kaldım tana

Dağda yürürsün canavarlar ile
Kurd-u kaplan, ayı-aslanlar ile

Yürüyesin anlar ile korkmadan
Aralarında gezesin ürkmeden

N'ola neştere kim andan korkasın?
Kaçırasın kolunu tiz ürkesin?

Ağlayarak didi Mecnun, ey cüvan
Neşterinden gorkmazam, sen bil ayan

Korkarım ki irer neşter Leyla'ya;
Neşterin gelmeye hoş, ter-u Leyla'ya

Görü-ben Leyla'yı Mecnun sanma-ğıl
Git geru, Leyla'ya neşter vurma-ğıl

Kalmadı Mecnun kalan Leyla'dır
Her ki Mecnun sana, yalan; Leyla'dır

Kalır Baki ve Mecnun fanidir
Gövdedür Mecnun vü Leyla canıdır [vr.56]

Dediler kim delusin çok söyleme
Tek otur sen hiç delilik eyleme

Biz biliriz sana sevdadur iden
Leyla değil belki kan'dır giden

Kan gidicek başta sevda def olur
Uslanırsın da başına aklın gelur

Yalvarib kavm-i kabile durdiler
Neşteri [v]urdeyu-ben emir itdiler

Urđi cerrah, niş-u Mecnun koline
Yani Mecnun'un damarı çaline

Kolini deldi saçıldı kan yire;
Gördi Mecnun kim, saçılmış can yire

Ne yire düşdi ise kanyazılır
Leyla Leyladeyu beni dizilür

Yazılır yeryüzi Leyla dop-dolu
Gördiler hep cümleten kişi ulu

Bu işe hayli taaccüp itdiler
Kodiler Mecnun'ı anda gittiler

Bildiler kim Leyla- Mecnun bir imiş
Leyla- Mecnun lafzını dil dir imiş

Mana ile her kim bakar bir görür
Gömleğinden başı çıka bir görür

Gömlek içre hem Nebi vü hem Veli
İki değil birdir anların yoli

İkisinin cismi bir olmuş idi
Anda çokları anı görmüş idi

Niceler zahir göziyle gördiler
Niceleri göremeyib sordiler [vr.57]

Niceler manasın aldı bu sözün
Kangisini alırsan aslen de özin

Kimi didi manadır bundan murad
Baş çıkarmak gömlek içinden bir ad

Yani Ahmed sözidir Haydar sözi
Niceler budur didi mana yüzi

Evliyanın yolu, yol-i enbiya
Enbiyanın yolu yol-i evliya

İkisinin yolu bir gayri değil
Manada birdir bu[n]lar ayrı değil

İkisini iki gören göz değil
Bunları iki demeklik söz değil

Yani Ahmed'le anı bir göresin
Hırkadan baş çıkarıb bir diyesin

Nitekim biz ikimiz biriz heman
Öyle bilin siz dahi itmen güman

Hem Ali'nin aldı elin eline
Didigiresiniz Ali'nin yoline

Kodi ayak parmağın yer üstine
Kendisü bilür ki yine kastı ne

Okudu hem anda bey'at ayetin
Bilur idi kendi bey'at ğayetin [vr.58]

Kur'an- Kerim'den Bey'at ayeti:

“İnne'llezine yübayiuneke inne ma yübayiunellah.
Yedu'llahi fevka eydiyhim. Fe men nekese fe inne
ma yekküsü ala nefsih. Ve men evfaa bima aahede
alyhu'llahe fe seyü'tiyhi ecran azıyma.” (Fetih/10)

NAZIM

Çün tamam oldi okudi resul
Şartı ahdi ne ise itdi usul

Dahi anda dört hadis-i muteber
Ol arada Haydar'a virdi haber

Eyle tazim-i li-emrillah için
Didi eyleyin dayima Allah için

Yani tazim-i li-emrillah didi
Hem dahi şefkat li-halkıllah dedi

Enbiyanın izine siz gidesiz
Dahi halkullah'a şefkat idesiz

Dünya için idesiz müsamehat
Kim şefaata bulasız der ahiret

“Ed'dünya el'müsamehatü
Ve'l ahiretü eş'sefaatu”¹³⁸

Deyu buyurdi. [vr.59]

“Allahumme inni es'eluke'l-emne ve'l-emanete ve adihi men adahu ve'n-sur
men nasarahu ve'h-zül men hazelehu bi rahmetike ya er-hame'r-rahımiyn”¹³⁹

Çün resul anda duayı okudı
Haydar'ı seccade üstine kodı

¹³⁸ Dünyada müsamaha, hoşgörü, ahrette şefaata.

¹³⁹ “Rabbim, senden emniyet, emanete riayet, dinine, (Ali'ye) yardım edene yardım etmeni, ona eziyet edene ceza vermeni dilerim. Ey, merhametlilerin en merhametlisi.

Tiz getürdi Haydar, ol seccadeyi
Hem edeb bilür idi hem adabi

İzni ile anda yire düşdi
Çevre oturdiler eshab koşdı

Kıbleden yana bırakdı anı ol
Cümle eshab gözedirdi sağ-ı sol

Anda Ahmed geri durdı üç kadem
Üç ad ile yani kim üç kez Âdem

Bir adımını attı Allah adı ile
Ki işit kim anlayasın dad ile

Bir de Cebrail adı ile attı ol
Gözler idi anı cümle sağ-ı sol

Attı öz adı ile seccadeye
Gözler idi anı her kim ne diye?

Pes iki rekât namaz kıldı resul
Bir dua okudı anda ki usul.

“ DUA “

“Allahümme inni es’elüke sıhhate ve’l-ıffete ve’l-afiyete ve’l-muafati-d’-daiyetifi’d-
diyni ve’d-dünya ve’l-ahirate. Teveffeni müslimen ve elhıkni bi’s-salihıyn. Ve
sallallahu ala Muhammedin ve alihi ve sahbihi ecmaiıyn.”¹⁴⁰

¹⁴⁰ Rabbim, senden; sağlık, namus, afiyet, dünya ve ahret sıkıntılarına deva,dilerim. Beni Müslim olarak öldür ve Salih kulların içine dahil et. Resulüne salat-u selam olsun. Ehl-i Beyti, Ashabı ve Yolunda gidenlere de.

Kuşadu-ben ayağın seccadenin
Kodı Haydarşüphen olmasun senin

Kendünün kodı ridasın Mustafa
Şekli elinden kodı ey pür-u safa

Eline yapışdı çekdi Haydar’i
Üstine seccadenin, din serveri

Didi, seccade senindir ya Ali
Tanrı’nın izni ile göster yolu

Okudı anda dahi yine resul
Bu duayı hoş belağatla usul

“DUA”

Çün duayı hatim kıldı Mustafa
Şah-ı Merdan canına irdi vefa

Biri anda didi “feccen” ya Ali
Yine tekrar itdii “feccen” ya Ali

Tiz ridasın aldı ol seccadeden
Deyuvirdi aslını neden neden?

Kim getürdi anıkim virdi kime?
Deyiverdi şimdi uş yine kime?

Didi, Hazretten getürdi Cebrail
Belime kuşattı anı öyle bil

Ben de sana kuşatayın ya Ali
Kim “fetasın” sen bilürsin bu yolu

Döndi evveldü kim, İsmullah ile
Döndi ikinciye Cebrail ile

Döndi üçünciyi kendi adı ile
Şeddi kuşatdı kati bünyad ile

Bir ucın saldı yemininden yana
Bir ucın saldı yesarinden yana [vr.60]

Ortasında kodi Mühr-i Tevhid'i
Hem "Muhammedün Resulullah" didi

Bitti anda işleri oldı tamam
Yol erine Haydar'i dikdi imam

Yol erinin mürşidi Haydar'dir
Cümle salıklere Ol rehberdir

Talip isen gel beriey yol eri
Sen dahi rehber idin ol Haydar'i

Hak Teâlâ çün ana Haydar didi
Hem resulullah da "rehber" didi

Sen dahi rehber id anı ey ahi
Hak yoli toğrı varasın sen dahi

Haydari ol, Haydari ol, Haydari
Haydari olan bulir Peygamberi

Kim tarik içre anı kılssa imam
Halk içinde ol dahi olir hümmam

Anın ile varasın ol Hazrete
Kimse yoli varamaz andan öte

Ya ilahi biz kulini anlara
Yoldaş eyle bizi yol varanlara

Biz dahi anlar ile yol varavuz
Yol varana varavuz yalvaravuz

Anların yüzi suyine ey Hüda
Yol varanlardan bizi kılma cüda. [vr.61]

BABU DER BEYAN
UHUVVETNAME

Gel beri gel ey birader şöyle gil
Bu uhuvvet nameyi şerh eyle gil

Bu uhuvvet gülşeni açıldı çün
Şeddü seccade sözi geçildi çün

Şöyle gel ey Andelib, hoş neva
Sanma-ğıl bu gülşeni, bad-ı heva

Bu uhuvvet gülşeninde öte-gör
Gül gülistanından anı öte-gör

Öte gör bu bağçede “bülbul” sıfat
Görünür bu bakçe içre şeş cihet

Öte gör ey bülbul-ü şuudide-i dil
Pes değildir, Âdem ancak ab-ı kil

Andelib nağme- saz ol ey gönül
Öte gör çünkim görindi söz değül

Söyle gel ey Tuti-şirin nefes
Kim sözine can-u dil eyler heves

Söyle sözin vaktidir, olma hamuş
Bu kafes bir gün ola kim kala buş

Fursatın elinde iken öte gör
Bu kafesten “öz” yirini öte gör

Çün düşibsün kendü vir giden irak
Çak idibdir bağrını bu iştiyak

Öte gör Tuti, zebansın sen dahi
Kimini pir eyledin kimini ahi

Hem çü bülbül nağmeler saz ideyin
Tuti'yem şeker söz ağaz ideyin

Ahmed-u Haydar nice itdi söyledim
Şeddile seccadeyi şerh eyledim

Diyelim yolda uhuvvet nicedür?
Yol eri isen bu sana hoş hicedir

Haydar'ı seccadeye geçirdi çün
Halka i'lam itdi anı büsbütün [vr.62]

Didi gardaş oliniz her ikiniz
Yeyni ola arkanızda yükünüz

Her ikisi bir bire gardaş olur
Hali neyse her işe yoldaş olur

“Kessiruu ihvaneküm” didi,¹⁴¹
Hasta olsa can olir gardaş tabib

Dünya için olmasa gardaşlığı
Ahiret çün olsa ger yoldaşlığı

Bir birine bön deminde bulunur
Dünya için olsa yârin tul-i nur

Görme misin, ol resulullah didi
Bön deminde ümmetin kaydın yedi

Çün kıyamet günü mizan kurula
Her kişinin hayrı şerri sorula

Bir kişinin zerre miktarı şevab
Eksik olsa müstahak olur azab

Hayır ile şerri beraber olıcak
Ağmayub mizan bir yana durıcak

Ol Habibullah diye kim ey Hüda
Ümmetimi itme cennetten cüda

Ben buna nice dahi yol gomişem
Kıl nevafil işle sünnet dimişem

Anı dahi koyun, terazi başına
Cennet içre vara tiz yoldaşına

---

¹⁴¹ Kardeşlerinizi çoğaltınız.

Ne kadar sünnet nevafile var ise
Tartarlar hep Mustafa ne der ise. [vr.63]

Çün günahından şevap ağır gele
Ağlar iken ol kişi, yüzü güle

Çün şefaati Ahmed neylesün?
Kimse ana ne disün ne söylesün?

Bula rahmet vara cennetten yana
Niceler hasret gider anda, ana

Hem sıratı geçe asan ol kişi
Haşir içinde kalmaya hiç teşvişi

Kıl ferayiz hem nevafilede bile
Kim seni görünce Peygamber bile

Ne kadar bilse seni Ol Mustafa
Bildüğince yakın olursun Ana

Ger günahın ağır olsa soralar
Ol zebaniler seni çok uralar

Hayrın artık olsa rahmet bulasın
Cennet içre hurilerle olasın

Ger eğer zerre kadar eksik ola
Ol resulullah şefaatlara kıla

Diyeler kim “var talep kıl, ey kişi”
Belki şayet bulasın yol kardeşi

Vara toğduğı ataya, evvela
Diye kim “Va veyleta, geldi bela!”

Beni dñnyada severdin ey ata
Razı mısın Hak beni od’a ata?

Zerre miktarı bana vir hayrın sen
Cennet içre benden olma ayrı sen

Yohsa tamuya atarlar uşş! Beni!
Ayırırlar, dir dimez benden seni. [vr.64]

Diye atası ki “oğul söyleme”
Git beni de sencileyin eyleme!

Ne senin kaygın, bana gerek şevap
Ben çekince, yürü var sen çek azap

Gördi andan fayide yok ağlayu
Anasına vardı bağrın dağlayu

Anasına diye kim canım ana
Razı mısın kim oğul od’a yana?

Ger bana bir zerre hayrın viresin
Cennet içre oğlını hoş göresin

Dñnyada çok zahmetim çektin benim
Nice eylüğine irişdi canım

Üstime toz konıcak ağlar idin
Gün dokunsa yüreğin tağlar idin

Kurd u kuştan saklar idin sen beni
Kande gitti, ana sevdiğin kani?

Üstüme ditrer idin, oğul deyu
Ağlama dünyada yavrim, gül deyu

Gece uykusun göremezdi gözin
Emzirirken ohşamak idi sözün

Şimdi n'oldi sana ey canım ana?
Yüzime bakmazsın ey canım ana?

N'ola bir zerre bana virsen şevab
Anın ile çekmesem ben de azab

Oğluni göre yüzine bakmaya
Zerre denlü gönli ana akmaya

Diye kim senin kaygı değil bana
Bana gerek hayır virmezim sana. [vr.65]

Can benim canımdır ey oğul yüri
Bulasın var bildüğüne yüz süri

Gezdi kavmile kamu gardaşlerin
Oğli- gızı ne ki var yoldaşlerin

Kimseden hiç çare bulmadı yürür
Ağlar iken yolda bir kardeş görür

Dünyada anın ile gardaş idi
Her işinde bilece yoldaş idi

Ahret çün dünyada gardaş oldiler
Hak yoline bile yoldaş oldiler

Hem muradı dünya değil anların
Hak tariki içre yol varanların

Gördi ağlar dünyadaki gardaşı
Ol idi hod, hak yolinde yoldaşı

Didi kim gardaş, ne için ağlamak
Neden ötri bunca yürek tağlamak?

Ağlayarak didi, ey canim canı
Hamdu lillah kim, bugün buldim seni

Zerre denlü hayır lazımdur bana
Nice idersin it de bulışdik sana

Bu gün için olmiş idi ahdimiz
Bunde bulışmağidi hem kasmimiz

Ne biyurdin tiz bana vir-gil cevab
Gel kerem kıl, zerrece vir-gil şevab

Didi kim ey sevgili kardeşciğim;
Bu yol içre sen idin yoldaşciğim!

Bunun için anda biz gardaşıdık!
Hak yola gitmekliğe yoldaşıdık! [vr.66]

Ben gideyin tamu'ya gider isem
Ben yudayın ağuyı yudar isem

Ey birader, hayır mı benim sana
Tamu içre, yirini sen ki bana

Sana ne layık cehennem ey ahi
Cennete giden ile git sen dahi

Tamu dağı yirüne ben varayın
Tek seni cennet içinde göreyin

Hak Teâlâ işidüb gör neyleye?
Ey meleklerim işidin [ne] söyleye?

Ol benim iki kulim ne di[e]r görin?
Tiz varın ol ikinin halin sorin

Biri gezdi zerre hayrı bulmedi
Ata –ana zerre hayrın virmedi

Vermediler gavmi ile gardaşları
Vermediler dünyada yoldaşları

Bu gün için dünyada gardaşımız
Buna bir mümin kulim yoldaşımız

Bir birine bulişu-ben ağlaşur
Arz-ı hal idüb yüreğin dağlaşur

Bir birisi bana cömertlik gösterür
Birisine kendünün hayrın virür

İzzetim hakkı bağışladım suçın
Anlari siz yaziniz cennet için

İkisini dahi sürin cennete
Yiye içe güle oynaya yate

Bir birinden ayru gerekmez bular
Çün bulardan görinen ahsen hüner

Hak Teâlâ af ide yazıkların
Cennete koyi vire azin kimlerin

Anladın mi iş nicedür ey ahi?
Ahiret kardeşin idin sen dahi

Ol erenler bir biriyle oldiler
Kardaş için bir birini buldiler

Sen de bu dünyada kardeş tutun
Nim-tarik olma yüriol gel bütün

Dünya için olma kardaş sen hele
Bir kişiyle ol kim, ol gele yole

Bu zamanda kardaş olan 'nan' için
Dünya içindür bilün dünya için

Dünya virürse bular kardaş olur
Güler oynar yer içer yoldaş olur

Kardaş ol dur bön güninde buline
Bu değil kim yimek için tolene

Yimek için bunda kardaş çoğ olur
Bön güninde hiç görünmez yoğ olur

Ol erenler nice itdi öyle it
Ger tarik ehli isen ol yolce git

Cümle eshab bir birin gardaşlığa
Her biri kıldı kabul yoldaşlığa

Ol resulullah öninde oldiler
Bir birini istediler buldiler

Ol Ali ol demde didi ya resul
Ben kimi kardaşlığa idem kabul?

Ol resulullah didi ki kıl beni
Ben seninim ya Ali, sen bil beni! [vr.67]

Ben yiterem ya Ali kardaş sana
Kardaşım bil ben sana vü sen bana

Nitekim Musa vü Harun bir idi
İkisi kardaş idi hem şir idi

Sen dahi benim ile çak öylesin
N'ola yanlış söyleyenler söylesin

Ya Ali dur sen dahi bel bağla gel
Hem halifen kimdir anı dinlegel

Üç kişinin bağladı belin Ali
Üçine dahi didi toğri yoli

Biri Selman'ın belini bağladı
Nice kişinin yüreğini tağladı

Anladın mı bu ne şeddür ey refik?

Şedd-i fevkani okur ehli tarik

Bağladı anda Amr'ın belin dahi

Ol Amr'dır ki Ümeyye ey ahi

Şedd-i tahtani didiler buna bil

Bu tarik içinde çoktur kal u kıyl

Bağla evvel düğim üstad adıyla

Anlayasın bu işi bünyad ile

Bağla Ahmed adıyla ikinciyi

Hem Ali adıyla üçünciyi

Bağladı yine Bilal'in belini

Yahşi bildirdi tarikin yolini

Anı Allah adı ile bağladı

Bağlayınca anı şeytan ağladı

Didi kim Hak yoline kuşandılar

Bizi ayak altına döşettiler

Çün kuşanıb girdiler Hak yoline

Kolu aldık biz buların koline. [vr.68]

Hem icazet verdi Selman'a Ali

Dur yukarı sen dahi bağla beli

On yedi kişi belin Selman dahi

Bağladı anlar ile oldi ahi

Biri Hannan birisi Diynar idi

Biri Ebubekir biri Ömer idi

Biri Cerrah dahi Şahmeydi biri

Biri Malik hem dahi Davud biri

Kanber u Müslim, onunci Sa'd idi

Hem Semaku onbirinci Sa'd idi

Hem Ebu'd-Derda, Ebu'l- Mu'ciz biri

Dahi Cumer'dür, biri Cabir biri

Şimdiki bu şed Selman şed dürür

Kimi elf ve kimisi hod sad dürür

Şah-ı Merdan bağlamıştır bu uci

Bu tarik ehli bilir ulu kişi

Sen dahi kuşandın ise ey ahi

Toğri var Hakkın yolinde sen dahi

Bu kuşaktan mana budur ey aziz

Hak ve batıl ne ise eyle temyiz

Kuşanır kuşak kişi olsa işi

Ol değil bu kim kuşana her kişi

Her kişi ki Pir elinden kuşana

Ol gerek kim ne ide ne üşene

Pir elinden her ki kuşana kuşak

Bilin anı kimseden olmaz uşak

Her kişinin kuşığı Pir olmaya
Her kuşığı kuşatan bir olmaya. [vr.69]

İtse telkini meşayih dil ile
Ya müridi tevbe verse el ile

Halk dilinde tevbe gibi olmaya
Pir telkini ile öyle bilmeye

Ol mümeyyiz, anın ile buni sen
Kim, diyeyim bunların aslını ben

Cümle halkın terkisinde ok olur
Kimi otuz kimi dahi çok olur

Padişahın bir oku kurtardığın
Kurtaramaz neylerim okun çoğın

Anla imdi bu işi ey yol eri
Yol erinden olma sen dahi beri

Ya ilahi sen bizi yol erine
Sen kavuştur bizi cümle yârine

Anlar ile bizi yoldaş eyle-gil
Yol içinde bizi haldaş eyle-gil

Anların yüzi suyi çün ey Hüda
Bizi dahi kılma anlardan cüda! [vr.70]

BABU DER BEYAN-I HALVA

Gel beru gel yol eri isen ey kişi
Dinle gel kim ideyim ben bu işi

Dadile söyleyeyin ben bu sözi
Sohbet içre telh kılmaya sizi

Aslile söylense söz tatlu olur
Söylenicek tatlu söz kutlu olur

Söyleyen değil sözi halvacıdur
Bu sözin yanında halva acıdur

Yimek için sufiler halva diler
Bu mübarek giceyi ihya diler

Çün bu söz halvasını sen yiyessin
Dünyada halva bu imiş diyessin

Bu nice helvadır kim tuzi var
Anın için bunda Ahmed sözi var

Bil ki bu helvada halvet hoş olur
Yiyileyen buni hırka-puuş olur

Biz de helva pişirelim söz ile
Kim yer ise yiye hoşça tuz ile

Yiyeler helva bu imiş diyeler
Hazır olmayan kişiye [de] koyalar

Peksimad u hurma vu helva bişur
Yimeyani gel ura ura düşür

Ol resul önünde öyle itdiler
Kimi yerdi kimi alub gıtdiler

Aslı ile bildüreyim ben sana
Sen de bir dem müstemi ol gel bana

İdeyin kim dahi Ahmed n'eyledi?
Şah-ı Merdan beline şed bağladı

Hem Ali bağladı üç kişi tamam
Bu tarikda anlara oldi imam

Dahi Selman bağladı nice kişi
Hep tamam oldi ve bitti şed işi

Bir birini kardeş edindi bu[n]lar
Hod idenler cümle gökçek huylular

Hem Ali'yi kardaş itdi Mustafa
Bir birine eyledi hayli vefa. [vr.71]

Dahi yarenler kamu dirildiler
Bu işe şükran için verdiler

Peksimad u hurmadan cem oldi bağ
Kim bu halvayı yidiyse oldi sağ

Bişürüb helvayı çengel itdiler
Hazır olmayanlara gel itdiler

Bahşiş kıldı kendi eliyle Ali
Zira bilürdi Ali cümle yoli

Her kişi kim diye İmamım Ali
Ana virdiler iki avucu doli

Hazır olan kişiye hep virdiler
Ol arada her kimi kim gördiler

Kaldı anda helva bir pare dahi
İşit imdi n'ittiler anı [ey] ahi

Var Medine şehri içre niceler
Didiler Selman'a kim gel anda var

Andadur şah-ı Hüseyin ile Hasen
Ana göndermeyi gördiler Hasen

Dahi andadur bilin Hayrunnisa
Önine varınca tut, her ne dise

Ne ki varsa bir kutiye koydiler
O kutiyi destimale sardiler

Virdiler Selman-ı Farisi eline
Didiler kim, git Medine yoline

Aldı gitti anı hoş tazim ile
Götürürdi ulbeyi kerem ile

İzziyle ilette helvayı tamam
Gördi oturmuş bir yere iki imam. [vr.72]

Önlerinde koydu izzet eyledi
Şan ile Ahmed selamını söyledi

Şah Hasan çün açdı Ahmed adıyla
Allah adını andı Cedd-i yadiyle

Yidiler helvayı anda üç kişi
Şad olub gider diler hep teşvişi

Şimdi kim bişureler ehl-i tarik
Gözleyeler kim ise yolda refik

Komayub mahrum külli vireler
Yol eri midir, kimine soreler

N'ola bir şehre dahi gönderseler
Andağı kardaşlarına virseler

Yahu bir yirden de helva gelse
Cümle tertibini anın kim bile

Allah adın anu-ben açasınız
Çok tekellüf itmeyu-ben giçesiz

Dahi anasız resulullah adını
Bilesiz andandur bünyadını

On ikidür bil imam yâd idesiz
Bu tarik ehli yoline gidesiz

Ahi vü şeyh u meşayih ne ki var
Anasız açar iken külli kibar

İdesiz tekbir hem tehliil ile
Her kişiye söyleyesiz yol ile

Cümle şeyhin ulisidir Mustafa
Küllisine eyleyen ol dur vefa

Hem Ali İbni Ebi Talib nakib
Cümlesine eylemiş anı Habib. [vr.73]

Sorsalar sana resulün belini;
Bağlayan kim gösteren kim yolini?

Bağladı üç kişi belini Cebrail
Âdem ve Ahmed'dir İbrahim Halil

Mustafa'dur bağlayan Haydar belin
Mustafa'dur gösteren Tanrı yolın

Üç kişinin bağladı belini Ali
Farisi, Amr ve Bilal bilür yolu

Dahi Selman, onyedeki kişi bilin
Bağladı hem anlara didi yolu

Her birini bir halife virdiler
Bir yere gönderdiler ne virdiler

Kaldı Selman ol Medine'de bilin
Didiler Zinnun'a kim Mısır'a varın

Hem Yemen halkını Seyf'e virdiler
Her biri yirlü yirine vardiler

Şimdi bu şed, şeddi Selmani dürür
Hanedanın belki ğılmanı dürür

Şeddi Selmani elifdür didiler
Bazılar bu şeddi med'dür didiler

Layık medde bir elif lazım gelur
Lam elif'dür her kişi kim med kılur

Şeddi lam'dur didiler mısriilerin
Gavs gibi olmalıdır onların

Şeddi anlar Gavs'a teşbih itdiler
Mısır ehli ol tarıka gittiler

Gizlu bağıldur bilin ehl-i Yemen
Bu meşayih sözüdür sanmayı "men"! [vr.74]

Bağlar iken kimse görmeye anı
Ne için mahfi dürür bilen kani?

Şed iki dürlüdür bil ey ahi
Ana göre bağla-ğıl hem sen dahi

Biri Tahtani biri fevkani'dür
Ol ki Fevkani'dür Selmani'dür

Ol ki Tahtani'dürür bağladuğun
Bağla üstad adını ana bugün

Kendi adını ana ikinci düğün[m]
Olmaya ol ukde iken de yoğun

Tersine döndüreler ol ukdeyi
Bağlayalar iki düğün[m] arayı

Yani gele üstüne evvel düğün[m]
Şeddi tekmi didiler bula bugün

Şeddi fevkani nedir anlayasın
Yani üstad adıyla bağlayasın

Hem ikinciye bağla kendi adına
Sığınasın himmeti üstadına

Hatmi şeddi Şah-ı Merdan adına
Bağla işin kıl nazar bünyadına

Sağ yana bağlamasın gördi Hasen
Hep meşayih anıla anda hasen

Sol yana şah-ı Hüseyin'i anasın
Hatırına alasın her yanasın

Ol üçüncü ukde kim üstindedir
Ana tekmi didiler kim gör nedir*

Mührini şeddin koya Allah ile
Hem Muhammed hem veliyyullah ile. [vr.75]

Gördiler oturan adaş mahfile
Ol gerek ne ki sorseler bile

Ahd u şeddin kaidesin sorasın
Çıgın düğim kim bilur mi göresin

Hem uhuvvet nicedür helva nedür?
Bilmeyicek itdüğü gavga nedür?

Her ne veçhile sorseniz bile
Gel diyesiz mahfile andan gele

Ger eğer bilmez ise oturmeye
Baş-ı göze kargaşa getürmeye

Yol eriyem deyu küstah çoğ olur
Her ki küstah ola bunda yoğ olur

Her ki küstah ola mahrum kala ol
Na bedid olub kala bulmaya yol

Yol eri önünde küstah olma-ğıl
Menzile var sen de yolda kalma-ğıl

Ya ilahi bizi küstah eyleme
Bizi küstah huni ile toyleme. [vr.76]

DER BEYAN
ŞEDD-İ ŞEYH

Gel beri ey şeyh-i âlim gel berü
Kim ise seccade ehlin al berü

Kim dürür seccadeye layık olan?
Kim dürürdi şeyhliği bayık olan?

Kimdir seccade ehli diyesin
Ehli ise anı anda koyasın

Şeddin ehliyse kuşattı beline
Tanrı kuvvet vire gide yoline

Ger eğer ehli değil ise nidesin?
Sen de ol varduğı yire gidesin

Gel bu işten gafil olma sen dahi
Ki sakın yanılmayasın ey ahi

Pir elinden içti ise ol kişi
Hakkıdır ısmarla ana ol işi

Bu tarikin şartını bilür ise
Hem işidüb işi hoş kılur ise

Bu iş anın işidir vir-gil ana
Kendini teslim ider ol de sana

Hem nakip olan kişi bilmek gerek
Nicesine seccadeyi virmek gerek

Şeyhinin seccadesini bıraka
Bırakıcak kendi vara ırağa

Üç adım geri dura şeyhi dahi
Ne için durur anı bil ey ahi

Sağ ayağın ata Allah adı ile
Dinledin çün yukarı bünyad ile

Sol ayağın ata Cibril adı ile
Ki işittiğim idivirem dadile

Koya üçüncü kadem seccadeye
Ol Muhammed'dür Resulullah, diye

Andan iki rekâti şükürü vüdu
Kıl namazı Hak yanında yahşi “Hu”

Okurise anda çok kıla dua
Ola kim anda dua göğe ağa

Bu duayı okuya anda dahi
Nitekim Ahmed okudı ey ahi. [vr.77]

“DUA”

“Allahümme’ğfir lena ve li-valideyyeve li-cemiy’ı’l-mü’miniyn. Ve’l-mü’minat.
El’ehyau minhüm ve’l-emvat. Bi-rahmetike ya erhame’r-rahımiyn.”¹⁴²

Otura seccade de adam ide
Neylediyse Ol resul ol da ide

Dahi erkân-ı tarikat yirine
Getüreler ne ise bir bir yine

Bir birin kardaş idüb kıla kabul
Ol resulden çünkim öyle kaldı yol

Ba’de ezan meşgul ola şedde ahi
Bıraka seccade yine bir dahi

Nice ittiyse Muhammed, Haydar’a
Kuşata ol dahi hem öyle vara

Ol nakib olan kişi şeddi ala
Bıraka seccade üstine sala

¹⁴² “Rabbimiz, bizi, anne babalarımızı, mü’min erkek ve mü’min kadınları, diri ve ölü olanları mağfiret et, başışla. Ey merhametlilerin en merhametlisi.”

Şekl-i elif' den bıraka şedd-i nakib
Böyle koduler anı bil ol edib

Eteğine bıraka seccadenin
Hem yanında ola şeyh-i sade'nin

Altına tuta nakib sol elini
Yahşi bile bu tarikin yolini

Bırağıcak şeddi Bismillah diye
Sağ elini şeddin üstine koye

Evvela Ahmed adını yâd ide
Şeyhini ana dahi üstadı ya. [vr.78]

On ikisini de imamın zikir ide
Muhammed Mehdi'ye dek fikir ide

Anabildüğü meşayih ne ki var
Zikir ide hep ne ki var ise kibar

Ana hem tekbir u hem tehlil ile
Hazır olanlar kamu cümle bile

Getüre ferrindi kuşansa gerek
Yüzini yol eri düşünse gerek

Yol atası kim ise elin tuta
Ahd u bey'at eyleyüb kıla dua

Yite üstadı tarikat kim ise
Elin alub hoşdurur okut, diye

Ahi ala şeddi bismillah ile
Sağ tarafından kuşata Allah ile

Ger eğer tahtani ya fevkani'dir
Ya Ömer Seyfi vü ya Selmani'dir

Ya elif, ya seyf vü ya meddi'dür
Ger bilürse şed anın haddidür

Kuşada şöyle mükemmel şeddi ol
Ger elif ya Gavs yahud meddi ol

Cümlesi ola pesen-dide, anin
Bu tarik üzre ola işin senin

Sana kardaş ola hep ehl-i tarik
Kan-çerü varır isen ola refik

Bi-tarik olan ile oturma-ğıl
Bi-edeptir yükini götürme-gil

Bi-edep kişiye olmaz lutf u rab
İlerü gelmez, ana çekme teab. [vr.79]

Görmemiş kavm-i Musa gör neyledi?
Hak kelimında hod anı söyledi

Maide nimetleri gelir idi
Yerler idi nicesi kalur idi

Her kaçan ol kavim kim aç a idi
Yetişür gündüz eger gice idi

Benzemezdi dünyadaki nimete
Aş-u ve etmek bundağı hep rahata

Açıcak gelir idi günden güne
Yerler idi komayub günden düne

Dinle imdi neyledi bir bi-edeb
Zelle götürmekliğı kıldı taleb

Yine Hak'dan geldi nimet yimeye
Yiyu-ben el-Hamdulillah, dimeye

Zelle götürdi biraz bir bi-edeb
Anın-çün halk hep çekdi teab

Gelmez oldi maide çün ba'de ezin
Niceler zahmet çeker kış ve yazın

Gelmez oldi kendine vü ğayriye
Şerri irdi kendüsinden ayriye

Bi-edeb kendüye itmez yalnız
Varın imdi, maidesiz kalınız

Gayriye irdi anın şerri dahi
Bi-edeb olma sakın, sen dahi!

FARŞÇA BEYİT

“Ez, Hüda ho, ibiyim-i tevfik edeb
Bi-edeb mahrum keşt ez lutf-i rab

Bi-edeb تنها نه hod ra ve daašt bed
Belki ateş-i der heme ab-ı biy-zed.”¹⁴³

“Allah’tan edebte muvaffak olmak dileriz.
Edebsiz, Allah’ın lütfundan mahrum kalır.

Edebsiz, sadece kendini kötü etmez;
Belki, her yanan ocağa, su döküp söndürdü!”

Ya ilahi! bi-edeb kılma bizi
Gizle bizi, görmesün anın gözi

Lutf-i Hak’dan bi-edeb görmez nasib
Görmemiş, öyle buyurdi Habib

Bi-edep kılma bizi sen ey Hüda
Bi-edeb olanı kıl bizden cüda

Ya ilahi, sen edeb öğret bize
Anların ile ceza, kılma bize! [vr.80]

BABU DER BEYAN-I TENNURE

Gel berü, ey dem vuran tennure’dan
Sorarım sana bunun aslı neden?

Her işin aslını hoş, bilmek gerek
Ana göre kimseye virmek gerek

Aslı ile bilinen iş, hoş olur
Bilmez aslın, nice Tennur boş olur

¹⁴³ “Allah’tan edebde muvaffak kılmasını dileriz. Edebi olmayan Allah’ın lütfundan mahrum kalır. Edebi olmayan sadece kendine kötülük etmedi. Nice tüten ocakları da söndürdü!”

Külli ilmi öğrenin didi resul
Sihir ise de öğren anı ki usul

Kâle Resulullah sallallahu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem:

“Utlubu’l-‘ilme ve lev bi’s-Sihri”¹⁴⁴

Gel berü bil aslını tennurenin
Niredendir, nice ehli var anın?

Niredendir, niceler bilmez her iş
Pes, hemin ancak yar olubtub haşış

Bu haşışın bilmez ol, aslını
Neredendir, pes! faslı nedir? [vr.81]

Ot yimek, hayvan işidir ey fakir
Özini hayvan gibi kılma hakir

Bir yimek ki aklı noksan eyleye
Akil olan anı yiyub neyleye?

Hassa kim, Ahmed didi; müskir haram
Sem’ne irişmedi mi bu kelam?

Kale Nebi, sallahu Teâlâ aleyhi ve selem:

“Küllü müsiratin haramun”

“Nebi dedi: Yüce Allah’ın salât-u selamı olsun:

“Sarhoşluk veren her şey haramdır.

Hakka yarar iş nedir ani gözet

Derviş isen evliya yolın gözet

Evliya hayvan değil, Âdem-dürür
Gel berü, Âdem demi bu dem-dürür

¹⁴⁴ “İlim öğreniniz velev ki sihir bile olsa (korunmak için)!” (Kaynak bulunamadı)

Gel berü derviş isen tennure-puş
Suratın üryan olma içi boş

İdeyin tennure nedir bilesin
Sorseler bu işte agah olesin

Âdem ol demde ki cennette idi
Yer-içerdi türlü nimetlerde idi

Emrini Hakkın sıdı buğday yidi
Çok peşiman idi sonra vay yidi

Hulle ile taç gitti kendüden
Kaldı anda ceb, yalın-üryan beden

Avreti keşif oldi Âdem neylesün
Bilmez kim ne disün ne söylesün?

Ağaca didi virin yaprak bana
Didiler kim, virmeziz yaprak sana

Asi oldunTanrı'dan biz korkarız
Yanımıza gelme, senden ürkeriz

Vardı incir ağacına ağladı
N'ittiğini bildi bağrın dağladı

Didi kim, vir yaprağın setr ideyim
Asiyim çün yanınızdan gideyim

Âdem'e üç virdi, Havva'ya beşin
Dileğin virdi vü bitirdi işin

Er'e, üç-dürür kefen, anın için
Avrata beştir, işit canın için

Setr idendi Âdem anı beline
Yanlarından gitti vardı yoline

Bağladı bir ip beline Cebrail
“Şeddi-ra'si” dirler anı öyle bil

Tirbend dirler ana payende hem
Pes, sor çuyende ve payende hem

Dahi Nuh'un ayağına, Cebrail
Bağladı payendeyi sen öyle bil

Dahi İsmail ayağına Halil
Bağladı oldi âşıklara delil

Şeddin aslı nirdendir bilesin
Kar itmekse isteyessin bulasın

Bu durur maksadımız “Tennure” den
Ol varaklar dürür kim örttüler beden

Hak Teâlâ itti incir'e hitab
Bu hitabı sanmayız ana itab

Hiç bir ağaç virmedi yaprak ana
Sen niçin virdin ana de! Gel bana

Didi incir ya ilahi sensin kerim
Cümle işide bilürim sensin âlim. [vr.82]

Bir adını bilürim “Settar” dür
 Bir adını bilirim “Ğaffar” dür

Bir sıfatta hem-sıfat oldim sana
 Anın için n’ideceksin iyt bana

Bir kulunun avretin setr eyledim
 Eksişim budir ki sana söyledim

Bir adın cömerttir hem ey Hüda
 Muttasıf oldim ana, nedir ceza?

Bilürem, Ğaffarsın kan-i kerem
 Suçimi sen afv idesin dilerem

Gönlüme geldi benim bu üç sıfat
 Yaprğımdan virdüğim iş bu cihet

Çünkü adın oldi “settar’ul uyub”;
 Bir adın hem dahi “keşşaf’ül kürub”

Setr idesin sen de ayıbın kimsenin
 Göresin pes, kendi ayıbın senin

Bir adı dahi cömerttir ey ahi
 O adıyla hem-sıfat ol sen dahi!

Bir adı “Ğaffar” bağışlar günah
 Sen dahi afv, idu-ben eyle penah

Kimsenin ayıbın gözetme, seni gör
 Külli ayıbı setr iden “Sultan”ı gör

Kendi ayıbın keşif ola, dayim sana
Kendini gör! Gözleme-gel dört yana

Keşf-i a'zam ister isen ey civan
Kendi ayıbını gözet-gel sen heman

Kimse ayıbını gözleyenden olma-gel
Kimsenin ayıbını görü-ben gülme-gel. [vr.83]

Hak tarafından pake aç-gel gözüni
Kande isen Hak ile söyle sözünü

Ya ilahi, açıver-gel gözümüz
Senin ile olsun daim sözümüz

Açı-vir gel gözümü senden yana
Yohsa bildim nesne yok benden bana

Bildiğime koma beni ya ilah
Bildiğim ile olurem ben tebah

Ya ilahi, bize ihsan eyle-gil;
Kendi ilmin ile bizi toyla-ğil

DER BEYAN-I PEYMANÇE

Dinle imdi bu yola sadık olan
Kim dürür peymançeye layık olan?

İdivirem aslını anlar isen
Can kulağıyla beni dinler isen

Gel berü bu davayı iden kişi
Kimdir, kimdendir bil bu işi

Sana asmak boynuna nedir ra-yeşt
Ehl-i insaf olu-ben sen de iş it

Yol içinde kimdir bunu iden
Bu işe uğrar ise yolın giden

Kimdir bunu iden bil ey aziz
İden olur Tayyip ve Tahir temiz

Ol zaman kim kavmi Musa var idi
Ğaybetinden nice herkes dir idi

Musa peygamber tenini kimseye
Açmaz idi bedenini kimseye. [vr.84]

Ne için nedir kimse bilmezdi anı
Kimseye göstermeyüb gizler beni

Dirler idi kim meğer ma'yub ola
Ya niçün gizleye çün merğub ola?

Gusül vacip oldu çün bir gün ana
Cay-ı tenha gözetirdi dört yana

Vardı bir tenha yere çıkardı don
Kimse olmasun deyu dinlerdi ön

Kodu bir taş üstüne pes gömleğin
Suya girdi ele aldı bardağın

Su dökünüb guslünü kıldı tamam
Gömleğin yanına geldi ol imam

Diledi kim gömleğini giye ol
Aldı kaçdı, gömleğini tutti yol

Taş kaçdı, kovdi Musa yitmedi
Şehre gitti gayri yire gitmedi

Ne kadar ko[ş]dı ise yitemedi
Ceht idü-ben ol taşı tutemedi

Bir arada oturib nice kişi
Gıybet itmek idi Musa'yı işi

Aldı gitti önlerinden anların
Teni çirkin deyu tan idenlerin

Gördiler kim pak u tahirmiş özi
Ana yanlış bakanın çıksın gözi

Geçti Musa anları yitdi taşā;
Kakıdı ve çok azap itdi taşā

On iki kez urdi ol Musa ani
Delik oldi hep asanın yerleri. [vr.85]

Dile geldi taş anda söyledi
Ne için itdüğini şerh eyledi

Sen niçin urdin didi miskin taşā?
Hakkın emri ile kıldım bu işi

Anın için eyledim ey muhterem
Kavmin arasında tanıklık virem

Ne revadur sen beni çok dövesin?
Döğdüğünden gayri dahi söğesin?

Didi Musa bilmez idim ya hacer
Bu sözün hayli bana kıldı eser

Anda Musa hayli insaf eyledi
Ol taşa alçak yüzünden söyledi

Söyledi Musa ana derviş var
Pes gazabla, dervişin ne işi var?

Taş ana didi ki ya Musa kelim
Bunda bir hikmet komişidir Ol Kerim

Delığüme ip geçür boynuna tak
Bulunam ben dahi kaarın olıcak

Taktı bir ip astı Musa boynine
Bön güninde göresin kim oynene

Boynuna taş asdı itdi tercüman
Kaldı taş asmak bize andan heman

Her kaçan kim yol eri yoldan çıka
Yolini gözlemeye gayre baka

Getürü-ben pır önünde soreler
Ol fakirin hali nedir göreler

Suçi ağır olse nesne asalar
Eyledüğü işten anı ayıralar. [vr.86]

Bir kişi Şeyh olsa ve yahut ahi
Kendüye göre olir yoli dahi

Şeyh olanın yoli bin akçe tamam
Böyle komiŐdir anı nice hümam

Ehli Şedden bil nakibin çok dürür
Üçyüz otuzdur dahi sülüs akçedir

Ehli Şeddü ve yol eri ehli makas
Dahi Şol kim bu yola kıldı heves

Yüz on akçe sülüsün hem sülüsü var
Tercümandan sonra vir anı ey yar

Suçi soran kişiler hayf itmeye
Toğri yoli koyub eğri gitmeye

Adil ola, suçü toğri sora, Ol
Hayf itmeye ve hali göre, Ol

Yahşi bile ne ise Şart-ı tarik
Ehli Şed, ehli makastır hem tarik

Suçine göre görilür tercüman
Tercümanın ide itmeye güman

Boynına taş aslı ile asalar
Derviş isen yetlü işten keseler

Boyuna taş asmak andan kaldı bil
Evvela ol işi Musa kıldı bil

Ol zaman Musa nebi yol az didi
Tih sahrasında kırk yıl gezdiydi

Gezdi ol sahrada üçyüz bin eriyle
Yürüdi kırk yıl bu denli car ile

Her kaçan kim acığalar anlara
Menn-u Selva gönderür Hak bunlara.¹⁴⁵ [vr.87]

Yirler idi bunlar ol kuşlar etin
Maidedir sanma alalar satın

Susayıcak susadık dirler idi
Kızdırıu-ben kuş etin yirler idi

Kor idi ol taşı ortalarına
Suyi aku-ben yiterdi varına

On iki delikten akardı suyi
Dir-idi kim gördi taşdan bu huyi

Kandırirdi cümle leşker ne ki var
Cümlesi kalmazdı susiz gönli dar

Her kaçan kim su içe kana çeri
Hamdu lillah dir idi cümle vari

Koynına kor idi Musa ol taşı
Kudreti Hakk'dür görün taşın işi

Anla imdi ey Müslüman hikmeti
Akil isen tanla gel (!) bu kudreti!

¹⁴⁵ Menn-ü selva: Hz. Musa (a.s) zamanında İsrailoğulları'na, ilahi bir lutuf olarak semadan indirilen bildircin eti ve kudret helvası.

Hak Teâlâ bir taşı gör neyledi
Viridi dil Musa nebiye söyledi

Ol şahadet itdi Musa tenine
Paklığın bildirdi hep düşmenine

Gördiler cümlesi pak imiş teni
Gel berü gel anla bundan sen seni

Sen Müslüman ve Muvahhid olasın
Birliğini Tanrı'nın sen bilesin

Bir beşaret anlayıb bundan bilin
Siz dahi anlayu-ben ana[r] olin

Ol şahadet itdiği Musa idi
Varduğı Musa taşı kese idi. [vr.88]

Didi kim ben şahidi-nem ey kişi
Ne reva şahide, urasın taşı?

O sebepten koynına kodı anı
Pak imiş bildirdi çün kendi teni

Sen şahadet idesin birliğine
Küllü şirkten pak olan varlığına

Ol resulun Hak idiğın bilesin
Can u dilden ana şahit olasın

Hak azap itmeye umaram sana
Şahit olan varmaya od'dan yana

Ol ki mahlûktur ana kıldı nazar
Şahit olsan sen ona sana ne dar?

Toğri tanıklık virene kaygı yok
Eğri olan kişilerde kaygı çok

Ya ilahi sen şaşirtma dilimizi
Birlemiştir seni akıl ve bilgimiz

Ğar-ğara vaktinde sen dilümüzü
Şahit eyle sen şaşirtma-ğıl bizi

Şaşmayub toğri tanıklık virevüz
Varu-ben görklü cemalin görevüz

BAB-I DER BEYAN-I
AHD-İ AN'İL-MEŞAYİH

Söyle gel ey bülbül u şudide dil
Perde olmasın sana bu ab u kil

Gülşen-i vahdette çün açıldı gül
Ol gülistan içre çok saçıldı gül

Güle karşı söyle ey canımın bülbülü
Mest-u Şeyda ölçün sen gördün güli. [vr.89]

Sözünü hep işiden hayran ola
Tura karşı mest u ser-gerdan ola

Çün ezelde ahd u peyman eyledin
Karşu turdin anda cevelan eyledin

Ol “elestü” didi, sen didin “bela”
 “Gülşen-i Vahdet”te hem gördin “Gülü”

Sen de ol ahd-i elest’de Tur’i gör
 Kıl münacat sendeki ten duvarı gör

Anda olan ahdine gel kıl vefa;
 Eylemesün Ol dahi sana cefa

Ol “Elestü demi”nde sen ahid eyledin;
 Ahid edu-ben “beli” deyu söyledin.

Sen ger, ol ahde kılmase vefa;
 Eyleye yarın çok çok cefa!

Dünyaya geldiğinde kim ahid eyledi?
 Kim kime virdi ve kime söyledi?

Ahdi viren kimdir, alan kim dürür?
 Kim vefa kıldı vü yalan kim dürür?

İdivürem ben anı, bir bin birin
 Ola kim sen dahi tutasın birin

Evvel Âdem atamız ahit eyledi
 Kendi evladıyla ahdi söyledi

Didi kim emrime ferman olasız
 Her ne dirsem benim ile gelesiz

Kimisi ol ahde oldiler muti
 Kimisi ahdi sıyub oldi bedi’

Ahdi sıyandan eyleme ya Rab bizi
Cennet içre görevüz yarın sizi

Ahit idenin biri İbrahim Halil
Kâbe'yi yap, deyu emir itdi Celil. [vr.90]

Kâbe'yi yapdı Halil, oldi tamam
Arkasın divara virdi Ol imam

Didi şükür olsun sana Bar-i Hüda
Lütuf idib bu zahmete ver-gel ceza

Nazil oldi ol zamanda Cebrail
Neyledin şükür eyleyesin Ey Halil

Kâbe yaptım didi kılsunlar tavaf
Ben bu zahmetleri sanmazam güzaf

Cebrail ana didi kim ey Halil
Aç doyurmak yeğdir andan öyle bil

Aç doyur-gel yahu yalınca tuunet
Hazrete açmaklığa oldur kanet

Didi İbrahim ana kim ya ahi
Bu ikisi yeğ mi bu evden dahi?

Ceht idü-ben ben buni yapdim kavi
Bu tavaf için ola Tanrı evi

Didi kim Âdem dürür bünyad-ı Hak
Sen ana bak kendi bünyadına bak

Buni sen yaptın bilürsin ya Halil
Âdem'in hod urdi bünyadın Celil

Çün bilürsin Tanrı halk itdi seni
Tanrı bünyadı kani senin kani?

Aç toyurib gönül ele alesin
Yohsa bu zahmet içinde kalesin

“Hacc-ı ekber”dir gönül, eyle tavaf
Âdemi'yi sanma, ey Halil, güzaf! [vr.91]

FARİSİ BEYİT

“Dil bedest aver ki haccı ekber est
Ez bezara ne kabe yek dil beter est

Ka'be bünyad-ı Halili azer est
Dil nazargah-ı Celili ekber est!”¹⁴⁶

Didi İbrahim ana kim, ey ahi
Tanrı ile ahit ideyim, ben dahi:

Ahdim olsun kim, konuksiz yatmeyem
Kim gelür ise yabane atmeyem !

Ta olince ahdini tutdi Halil
Ahi isen ol-durur sana delil

Ol-durur bil ahilerin ulusi
Hak yanında görklü gökçek hulusi

¹⁴⁶ “Hacc-ı Ekber için gelenin eksik bildiği bir hakikat var!
Gönül, binlerce Kâbe'den yeğdir.
Kabe, Azer oğlu Halil'in yaptığı binadır.
Gönül ise Allah'ın nazargahıdır.”

Biri de Eyyub ahid idenlerin
Tanrı ile ahdini güdenlerin

Bil üçüncü ahdi kimdir eyleyen
Ümmetiyle ahdi hakkın söyleyen?

Ol-durur kim enbiyalar serveri
Eyledi bir yerde palan minberi

Ol günü bil kim, mükerrerrem gün idi
Gündüz idi sanma-giz kim dün idi

Minber üzere Haydar'a ahid eyledi
Sen halifem ol, deyu-ben söyledi

Sen halifem ol tarik içre didi
Anda bu yol ehlinin kaydın idi

Ol kişiye dahi virdi ahdi ol
Ol kelimullah içinde oku bil

Ahdi virdi anlara "tahte'ş-şecer"
Kur'an içre Hak bize virdi haber. [vr.92]

Razı oldim didi anlardan Hüda;
Yol eriy isen olma anlardan cüda!

KALE ALLAHU TEBARAKE VE TEÂLÂ:

"İnne'lleziyne yubayiune-ke inne ma yubayiunellahe
Yedullahi fevga eydiyhim, femen-nekese fe inne ma yenküsi
Ala nefsih. Ve men evfa bima ahede aleyhullahe feseyü'tiyhi

Ecran aziyma.”¹⁴⁷

-Sadeka'llahu'l aziym-

Ahdi bildin ne ise sen ey kişi

Nicedir bil ideyim şeddin işi

Şedd; Âdem şeddidir ki Cebrail

Evvela kuşattı ana öyle bil

Dahi İbrahim Halil'e bağladı

Kuşatınca anı bele ağladı

Kuşanu-ben ev yapıyser-dür Halil

Afv ide hep ana geleni Celil

Bil ki şedden bu-dürür maksudimiz

Kim kuşandı anı, ol mahbubimiz

Ol ridadur kim kuşattı Cebrail

Anı miraç gicesinde öyle bil

Ol-dürür şedd-i mükemmel söylenen

Bil ki andan dem urur giru kalan

Bu üçüncü şeddi bağlandı Habib

Yol erinin derdine oldır tabib

Bil ki dördüncü dürür şedd-i Ali

Mustafa bağladı bildirdi yolu

Hem Ali üç kişi belin bağladı

Zikir olundi kim işitti anladı

¹⁴⁷ “ Şüphesin, sana boyun eğerek el verip biat edenler; Allah'a biat etmiş, söz vermiş olurlar. Allah'ın (kudret) eli, onların ellerinin üstündedir. Kim sözünden, biatinden dönerse zararı kendinedir. Kim de sözünde durursa o kendi kazanır ki Allah büyük ecir (cennet) verecektir.” (Fetih,10), Şüphesizdir ki Allah doğru söyledi.

Bilki şeyhin şeddi, selmani-dürür
On yedinin oldi dermanı dürür

Bağladi on yedi kişi ol dahi
Zikir olindi andın ise sen dahi. [vr.93]

Pes bu şeddin şimdi aslı nedir-ür?
Yol içinde bunca tartışma nedir-ür?

Sorseler idiviresin ey ahi
Salik-i kâmil olasin sen dahi

Diyessin kim biz teşebbüh eyleriz
Ol uluların soyini soylariz

Her ki bir kavme teşebbüh eyleye
Kande giderse izini izleye

Anların saffında kopar ol dahi
İzle saffında kopasin sen dahi.

KALE NEBİ MUHAMMED SALLALLAHU
TEÂLÂ ALEYHİ VE SELLEM:

“Men teşebbehe bikavmin fehüve minhüm”
Sadeka resulullah sallallahu aleyhi ve selem. (SERİ)

Biri dahi ol-dur anı ki işit
Yol eriy-sen ana göre iş it

Yani şeytandan yana ol perdedir
Kuşanicak anı şeytan murdedir

Dir resule ittiba ettim, bu[n]lar
Kaygılanır, hor olir, benzi solar

Bir de bu ki muhtesip olir bize
Komaz ol şed anı her yerde geze

Sorsalar kardeşliğin aslı nedir?
Niredendir pes anın fazlı nedir?

Evvel Âdem tuttı Cebrail ahi
Tuttı andan yine İbrahim dahi

Hem ahi didi Muhammed Mustafa
Bir birine kardeş itdi ba-vefa. [vr.94]

Haydar idi bilin Ahmed kardaşı
Bir idi hep anların içi-dışı

Yol içinde dahi itseler sual
Vir cevabın olmasın gönlün melül

Diseler kim tike ve helva nedir
Bunların içinde bu sevda nedir?

Dillerinde cefne vü helva nedür?
Yise yimase işi ğavğa dürür

İdeyim bunların aslı neydüğün
Kim getirüb bişirüb hem yidüğün

Ol zaman kim Âdem uçmak'da idi
Nice nimet türlü helvalar yidi

Dünya içinde anı bilmez idi
Kim nice beşer anı bilmez idi

Arzu eylerdi anı yimeğe
Bulmaz idi kimseyi bişürmeye

Hakkın izniyle getürdi Cebrail
Önine koyu-ben didi yi, gel!

Yidi ol helvayı Âdem anda çok
Neylesün hayli dürtür yidüğü yok

Bazı helva kaldı anda yimedi
Cebrail'e gel götür hem dimedi

Bir tike aldı eline ol Emin
Ol melekler aşkına yidi hemin

Cüfne tike mesnedi andandır
Cümlesini bildin uşş, kandendir?

Yol erine cümlesin bilmek gerek
Kim sual olsa cevap virmek gerek. [vr.95]

Hususan kim ol ahi ola ya, paşa
Bu cevabı bile ol, baştan başa

Kim sual iderse; bir bir içira
Dimeye kimse ana çün u çera?

Yohsa küstah ise bilmez bu işi
Yol içinde ana sen dime kişi

Her ki küstah ise mahrum oli-ser
İrmeyu-ben menzile ol kali-ser

Ya ilahi, lutfun ile sen bizi
Dilimize kolay eyle-gil sözi
Kim sual itse virevüz biz cevab
Kim senin yanında ola ol sevab

Hem bize münker nekir, itse sual
Kim cevabın virmeye olsun mecal

Dilimize sen cevabı kolay iyt
Ol melek kullarına di; yüri-giyt!

Ya ilahi, savıvir bizden kaza
Gör içindeki ola çevre feda!

HAŞR İÇİNDE GÖSTERİVER AHMED'İ
KOLAY EYLE DİLİMİZE İSM-İ AHMED'İ

Hem sırat üzre şaşırtma ayağım
Giçer iken zikrin ola tayağım

Cennet içre Ahmed ile hem civar
Eyleyiver cümle bayar-u diyar

Toyla didarın ile anda bizi
Ya ilahi sen kabul iyt bu sözi

Biz de didarın ile şad olavuz
Dostlarınla oynayavuz gülevuz. [vr.96]

BAB-I DER BAYAN-I
TAFSIYL-İ FÜTÜVVETNAME

Söyle gil ey tuti sükker ğıda
İşitenler can-ı dil itsün feda

Söyle gel ey tuti sükker nefes
Kim sözüne can u dil eyler heves

Söyle gil ey tuti şeker şiken
Sanatındır çün yine şeker şiken

Söyle gil ey tuti vahy-i ilah
N'ola sana bu kafes olsa penah

Söyle gel ey Andelib hoş neva
Çün sözindir dertlü canuma deva

Söyle gel gülzara karşı söyle gel
Bu firakın halini şerh eyle gil

Çün senin halini bilen güldür'ür
Nağme-saz olsan bilür bülbüldürür

Söyle gel ey bülbül-ü İsa nefes
Gülşen içre eyle-gil ayş'e heves

Perdeden çün kim görindi ğonca ter
Mest olu-ben bülbül-i Şeyda öter

İşit imdi vireyim gülden haber
Kim ne vakittir bülbüle kıldı eser

Çünkü İbrahim'i nemrud-i lâin
Mancınık ile od'e atti hemin

Anın ile gitti bülbülü bile
Anın için geldi bülbülü dile

Hak Teâlâ bülbüle dir ey zaif
Kullarım içinde yok senden nahif. [vr.97]

Düşmenim şerrine uğradı Halil
Sen niçün geldin bile didi Celil

Didi bülbül ya ilahi, yalnız
Dostini koyamedim ben, toğri söz

Ol ne olse ben de olurem didim
Od'e girse ben de girurem didim

Tanrı'ya hoş geldi ol dem bu kelam
Od'i kıldı ana da "Berden Selam"

Dileğin ne ise benden dile "dir"
Çünkü dostum ile geldin bile "dir"

Didi bülbül, ya ilahi ya kerim
Bin bir adın ne ise olem kelim

Bin bir adın bana öğret ey Hüda
Zikir idü-ben olmeyem gülden cüda

Güle karşı dayıma zikir eylesem
Âşık olu-ben seni fikir eylesem

Sen özini anda göster-gil bana
Zari kılub ağlayam karşı sana

Bin bir adın “vird” edinem her seher
Firkatimden on bir ay virem haber

Hak kabul eyledi anın sözüni
Bülbüle gösterdi gül de özünü

Bin bir adın ana talim eyledi
Ol güle karşı ötü-ben söyledi

Şimdi göricek güli, bülbül öter
Sanasın kim canını od’e ater

Anın-çündür hezar destan ana
Oni işiten kişi kalır ta’na ! [vr.98]

Tanrı adın, gül göricek zikir ider
Çün güli görür, cemalin fikir ider

Geldin imdi bu “fütüvvet” sözine
Ötelim biz de fena, gül yüzine

Bu fütüvvetir bizim gülzarımız
Ötelim biz dahi dinle zarımız

Ben bu ilmi cümle tafsil ideyim
Cabeca kimini te’vil ideyim

Mücmel olmasun mufassal olsun ol
Ne var ise cümle dile gelsin ol

Bu fütüvvet ilmidir ilm-i temyiz
Her ki amel olsa, ol olur aziz

Bu fütüvvet ilmidir, ilm-i şerif
Dini olmaz, amel olanın zaif

Bu fütüvvet ilmidir, ilmi kadim
Bilmez anın kıymetin, her leiyim

Bu fütüvvet ilmidir, ilmi ilah
Anlayamaz anı her ehli günah!

Bu fütüvvet ilmimi her kim bile
Amel olub anın ile iş kıla

Niceler bilmedi anın kadrini
Her yirin amma gözedir sadrini

Niceler buna riyalar kattiler
Sallaşu-ben dini arda attiler

Niceler dal oldi bunda hem mudil
Niceler ğavgalar ile kal u kıl

Niceler batıl iş için yildiler
Niceler Hak söyleyene güldiler! [vr.99]

Faniye “dil” virdiler koyub Hakkı
Nicesi Hakkı koyub oldi şaki

Hile vü fitneye dizdiler yoli
Öyle mi gerekdir ey Tanrı kuli?

Meskenetten bildiler bu yoli, bil
Yola varmaz kimde vardır kal u kıl

Bu Hüda sofrasıdır bil ey ahi
Hem Ali sofrası hem cömert dahi

Gel kerem kıl, sen buna katma haram
Bu nasihat sana yiter vesselam

Dürlü dürlü şöhreti kosan gerek
Hakkı tutup şöhreti kosan gerek

Bu fütüvvet ilmidir ilmi hayâ
Anı kimi tuta vü kimi koya

Vardır bu ilm-i nef'i bi-kıyas
Bi-nihayettir idemezler kıyas

Oturub turması vü hem yimesi
Söyleyicek sözi nice dimesi;

Terbiyet ide ahi hem bildüre
Sakin ide nefsinini hem öldüre

Kime uğrarsa vire evvel selam
Söyleye kim ola lütuf ile kelam

Ahi bekler kapusuna varmaya
Ceht ide zalim yüzünü görmeye

Eğer zaruret olur ise varalar
Toğri söyleyib nasihat vireler

Hem ahi bu ilme çok izzet kıla
Hem bu ilmi bilene hürmet kıla! [vr.100]

Ben bu ilmi Türkçe nazım eyledim
Bu fütüvvetten nice söz söyledim

Anlaması vazı' olsun deyu ben
Türkî yazdım çok ibare koyu ben

Yazayım şimden giru bir nice fasıl
Cümlesine hâsıl olan nedir asıl?

Anı bir bir yine tafsil ideyin
Anlasınlar deyu te'vil ideyin

Yazayım bu bab içinde yidi bab;
Her birisi babın olsun bir kitab

Zira gördim cümle eşyadır yidi
İdeyim bir bir beyan nedir yidi

Anlar isen yürüdüğün yer, yidi
Yedi azadır kamusun bezedi

Başın üzere yedi devvare yedi
İşin üzre anda seyyare yedi

Yedidir Mushaf mekânıdır yedi
Andaki "seb'ul mesani" dir yedi

Hefte içre gün yedidir dün yedi
Kâbe'yi eyle tavaf her gün yedi

Secdeye emir olunan a'za yedi
Secde kılmayan işi ğavğa yedi

Oruç ayında Resulullah didi
Kadri istek olsa yiğirmi yedi

Öyle olsa biz de yazdık yedi bab
Eyleye Hak, umaram kim feth-i bab

Ya ilahi eyle asan sen bize
Yazu-ben ta başlayalım bu söze: [vr.101]

BAB-U EVVEL, DER BEYAN-I
AHI VE YİĞİT VE ŞEYH VE HERSE
YİĞİT Bİ-MA'Nİ "FETA"

Bab-ı evvel'de yazalım ey ahi
Dinlesin şeyh ve yiğit-paşa dahi

Üçünün çün yoli birdür ey feta
Gitmesün bir kimse üç yoldan öte

Yiğit ol dur bu yola ide heves
Kim ne dirse tuta sıymaya nefes

Biri mani demek olur, şeyh bilin
Şeyh olanda isteyüb mani bulin

Ahi ol dir evliyanın yolini
Gizleye ve batıl işten tolini

Ahi yolidir tarikat bilesin
Ahi ile hem-tarikat olesin

Hem hakikattir bilin, şeyh yolini
Şeyh olandan sor hakikat ilini

Hem yiğitlik yola niyet eylemek
Nirede olursa yoli söylemek

Yol içinde ahiler salık olur
Yola girmeyen kişi helak olur

Şeyh oldur menzile varmış ola
Menzil ehlini kamu görmüş ola

Hem yiğitlik şimdi toğdı anadan
Geldi ol bir haneye bir haneden

Ahilik dünyada dirilmektir
Bilge şeyh imanı ile ölmektir

Bu üçin manası birdir bilesin
Yiğidim, ahi isen şeyh olesin. [vr.102]

Hem resulullah dimişdür ey feta
Söyledi bir yirde kim “Benim feta”

Hem benim didi fetanın kardaşı
Her ne yirde olsa benim yoldaşı

Hem fetanın atası benim, didi
Cümlesinin yani kim, kaydın yidi

KALE RESULULLAH:

(Sallallahu Teâlâ Aleyhi Ve Sellem)

“Ene'l-feta ve ene ehu'l-feta
ve ene ebu'l-feta” (sadeka)¹⁴⁸

Çün Ali olmiş idi evvel feta
Kim fetadur bu yoli andan tuta

Ba'd ezin oldi ahi bil ol veli
Dahi sonra şeyh oldi hem Ali

Her kaçan bir yerde üç bulune
Başını top eyle anın yoline

Her kişiye vacip oldi kim tuta
Şeyh ve ahi tutına ola feta

Bize öyle didi bizden ulular
Bu yoli bilenler eyü hu[y]lular

Her kimin kim şeyhi yoktur dini yok
Şeyhi olan kişilerin dini çok

Ey feta, gel sen dahi bir şeyh tutun
Dünya vü ahiret ola dinin bütün.

KALE NEBİYYÜ:

Sallallahu Teala Aleyhi Ve Sellem

¹⁴⁸ “Ben Allah'ın Yiğidi'yim. Ve ben Feta'nın, yiğidin kardeşiyim. Ve ben yiğidin babasıyım.”
Hadis;Radavi-Gaybi'de de mevcuttur.

“Men la şeyhe lehu la dine lehu”¹⁴⁹ [vr103]

Cüneyd-i Bağdadi dedi

“Men lem yekün lehu şeyhun yürabbiyehu
fe-şeyhuhu eş-şeytanu”¹⁵⁰

Her kim ki şeyhi olmadan girse yola
Aparır şeytan anı girmez ele

Şeyh tutunmak belki vacibtir sana
Şeyhi bulmak istesen de dört yana;

Söz içinde gör ki Musa neyledi
“A’lemu’n-nas” şimdi benim ol söyledi [1]

Hak Teâlâ kıldı Musa’ya hitab
Senden a’lam bir kulum söyler savab

Hak Teâlâ didi ana sen varasın
Mecme’ul Bahreyn yanında göresin

Öğrenesin bildiği ilmi anın
Ona göre azdır ilmin senin

Yu’şa İbni Nun’u uydurdi bile
Ben Hakk’a sığımb girdiler yole

Kıssa uzun cümlesini söylemem
Şimdi ani, külliyen şerh eylemem

¹⁴⁹ Şeyhi olmayanın dini yoktur/Hadis (Kaynak bulunamadı)

¹⁵⁰ Kimin eğitici şeyhi olmazsa onun şeyhi şeytan olur. / Cüneyd-i Bağdadi. (Eşrefoğlu Rumi, Müzekkin Nüfus); Şemsüddin Nuri, Miftahu’l-Kulub.)

Bir mahalde dahi zikir etsem gerek
 Sonra bir başka söze girsem gerek

Hele varub Hızır'ı anda buldiler
 Bir mehabetli kişiymiş ki gördiler

Dünücek vakit didiğim ki ey kişi
 Anlarım kim cümle bilmişsiz işi! [vr.105]

Bu senin ilmini öğrenemedim
 Her ne kılsan ana katlanemedim

Bari talim ytt edeb ilmini bana
 Neyleyem varınca Haktan yana

Hızır didi nice varırsın ana
 Varıcağız anda, Hak ne dir sana?

Didi varıb taş üstüne çıkarım
 Söyle rabbim deyu, bakarım

Hızır ana didi, küstah olma-ğıl
 Tanrı dergâhına öyle varma-ğıl

Çünkü edebdir cümle işin evlası
 Öyle didi çün âlem enbiyası

Eğer edeb ile varır isen
 Yakın olir efdal olursin sen

Tur dibinde iki rik'ât kıl nemaz!
 Yüz yire ko! Hazrete eyle niyaz!

Anda ko, na'leynlerini, yalın ayak!
Yüz sürüyi varasın ol taşa çık!

Elleri kavşurib secde kıl
Dediğimi işidib iyi anla kıl

Hak'tan avaz gelmeyince söyleme
Sen sen ol, yerde küstahlık iytme!

Söz orada ne ise söyle işit
Dönme arkanı ardın ardın yürü git

Ardın ardın nalinine varasın
Anda dahi yine secde kılasın

Geyu-ben na'leynleri gidesin
Ben ne dirsem anı öyle idesin

Hıdır çün Musa'ya talim eyledi
Bu edeb babında hayli söyledi

Vardı Musa yine Tur'a, Hazreta!
Şeyh idindi Hıdır'ı, ol oldi "feta"! [vr.106]

Hızır ne didi ise anı eyledi
Hak Teâlâ söyleyicek söyledi

Hazrete hoş geldi Musa'nın işi
Gör edeb öğretti sana hoş kişi

Gör bizim dergâhımız âlidir
Cümle dergâhtan yüce ve âlidir

İlm-i âli'dir biliniz ilm-i edeb
Bilmeyen kişilere gelir aceb

Ahmed'e geldi fütüvvet evvela
Gördi buni didi ki layık kim ola?

Ki meğer buna layık olir Ali
Göstereyim ana bu toğri yolu

Otururken mecliste didi: Haydar sana
Biri yavuzluk kılsa neylerdin ana?

Didi, ana yahşilik kılar idim
Kim idiğini ben anın bilseydim

Pes, ol kişi tekrar yavuzluk iderse?
Ne söylesen ne iytsen sana karşı tursa?

Didi ki ben ana iyilik iderim
Dertli ise derdine derman eylerim

Didi kim, bağrını al kan eylese
Sen n'edersin sana katı söylese?

Ya Ali sen ne söyleseydin anlara
Seni görüb sana hışmı olanlara?

Didi kim hatırcığın yıkmaz idim
Yüzine hiç hışımla bakmaz idim

Yine didi: "La feta illa Ali"
Yahşi bilürsin toğri yolu, Ali! [vr.107]

Dahası didi: "La Seyfe illa Zülfikar"

Bu söz ile ideriz biz iftihar

Hem Ali dirhem tasadduk eyledi

Hak anı Kur'an içinde söyledi

Birini gündüz, birini virdi gice

Aşikâre virdi hem de gizlice

Hak anı Kur'an içinde medh ider

Ne işlerse işini fetih ider.

KALE ALLAHU TEBERAKE VE TEALA:

"Ellezine yünfikune emvalebüm bi'l-leyli ve'n-nehari
Sirran ve alaniyeten"¹⁵¹

"O iman edip gece-gündüz
Aşikâre-gizlice infak edenler..."

Resul efendimiz dedi ana "feta"

Cümle menzile sensin ata!

Ol Ali hem fetadır hem Ahi

Mürşid-i ekmel ve şeyh dahi

Kim Ali ile yol tutarsa ol dur "feta"

Hak yolunda hep anınla yol tuta

Hak yoline varmayan Ahi değil

Ki tamam olmayan dahi değil!

¹⁵¹ "Mallarını gizli-açık; gece-gündüz infak edenler, hayra harcayanlar ki onların mükâfatları, Rableri katındadır. Onlar, (dünya ve ukbada) ne bir korku duyarlar ve ne de mahzun olurlar. (Asla üzülmezler). (Bakara,274)

Hak yoline varmayana şeyh dime
Sen mürid olub, ana emek yeme

Ya ilahi, Hak yolinden ırma-ğıl
Yol varandan sen bizi ayırma-ğıl
Toğri yolce varavuz biz de sana
Biz dahi bakışmayavuz dört yana

Ya ilahi, toğri eyle yolimiz
Hal-i ya bildürivir-gil halimiz! [vr.108]

BAB-U DÜÜVEM
DER BEYAN-I HİKAYET-İ
ÂDEM ALEYHİ'S-SELAM
[2.BAB]

İkinci babı dinle şimdi ey aziz
Hangi babın “ba”sıdır eyle temyiz

Dinle şimdi atan Âdem neylemiş
Hazret ile ne dîmiş ne söylemiş?

Âdem ata Tanrı'nın emrini sıdı
Uydi şeytan sözine buğday yidi

Sordiler uçmak içinden gitdi ol
Dünyaya geliceğiz gör, nitdi ol?

Ağladı ol, üç yüz yıl bunda tamam
Zulüm iytdim nefsimde der ol hüمام

Bazileri der dört yüz yıl ağladı
Öyle ağladı ki bağrın tağladı

Nice yüz yıl ağledi etdi bir günah
Sen nice yüz eylesen gelmez bir ah!

Bir günah işledi dört yüz yıl ağledi
Toğri oldi gönlünü Hakka bağledi

Sen nice yüz bin günah eyleyasın
Gün ola kim, bin hata söyleyasın

Gözlerinden gelmez bir katre yaş
Salmeyasın Tanrı için ya hu baş?

N'ole sen de varsen atan yoline
Bön deminde atan olub buline

Bir zaman anın eyle mescud idin
Anın ile sen dahi mevcud idin

Bilür isen sen halife-zadesin
Mertebeni bilür-isen azadesin. [vr.109]

Farisi Beyit:

“Ey halife zade-i bi- marifet
Ba- peder der marifet şu-hem sıfet!”¹⁵²

Ata yurdunu kıl talep ey bi-neva
Yoksa başında yok mu senin neva?

Mevlana Celal’ul milleti ve’d din dedi:

“Ez puşti ve çabi mescudi Cebrail
Milk-i peder nev’bi ey bi-neva çe başi”¹⁵³

¹⁵² Ey marifetsiz, Halife çocuğu! Baban gibi marifet sahibi ol!

Nice yüz yıl ağladı Âdem ata
Hak yolunu daima tutmakta ola.

Nice yıllar sonrası Hak lütuf itdi
Ağlama ey Âdem diye söyledi

Öyleydi ezelde çünkü takdirimiz
Dünyaya gelmekte sen tedbirimiz

Gelince dünyaya evladın da senin
Toldi âlem içre adın senin

Didi Âdem, nefsimi zulüm eyledim
Ben bilirim şunu ki pek günah işledim

Kendi kendime zulüm ettim, işledim günah
Rahmetinden umarım afv, ey yüce padişah!

Ben bilürem beni, yüzüm karadır
Neyleyem şimden-kirü, na-çaredir!

Bilirim rahman sensin hem rahim
Rahmet eyle, ya ğafur-u ya kerim

Ya ilahi, bilürem benden hata!
Umaram kim iyrişe senden ata!

Nefsime uyu-beni emrin sıydım;
Yime buğdayı, didin idi; yidim! [vr.110]

Hakk'a hoş geldi anın bu sözleri
Yaş akıtduğı için hem gözleri

Mademki gūnahtan beni tenzih ettin
Nefsine neylersen de tembih ettin

Ben de senin her suçini bağışledim
Ne ki varse rahmetime sağışledim

Yarlığadım seni hem evladını
Sana uyan ne ki var etbainı

Bir günah iytdiydiy lakin bir lâin
Ol lâin olmadı Tanrı'ya yakın

Âdem'e kıl secde didi çün Hüda
Sıdiy emrini Hakk'ın, oldı cüda!

Hak didi kim emrimi niçin sı[y]din?
Secd itmezem deyu niçün didin?

Didi mel'un; sensin bana ittirmeyen (!)
Bu melekler yoline gittirmeyen?

Aşikâre emir edersin, secde kıl
Gizlice dersin; kılma budur ab-u kıl

Ben değılem ana secde kılmayan
Beni sanur liyk, seni bilmeyen?

Senlüdür iş, bilürem iş senlüdür;
Öldüren sen; yine dirsın, kanlüdür.

Çün bilürsin secde kılmazem ana
Emir idersin "üscuduu" deyu bana.¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ "üscuduu; secde ediniz!"

Hak didi kim çün bana virdin suçi
Lanet eylesin seni ulu kişi!

Lanet eyledi ana Hak, sürdiler
Ol melekler anı cümle gördiler

Didi iblis, sen ya ilahi sen beni
Lanet itdin ise, pes ahdin kani? [vr.111]

Dimedim mi kimsenin eyulüğünü
Bunda anda zayi' itmazem ani

Kani ecri, bunca ihsan eyledim?
Çok namazlar kılı-ben vaaz söyledim

Zayi' itmezem dir idin anları;
Ben kulunun kani ol ihsanları?

KALE ALLAHU VE TEÂLÂ:

“İnne'llahe la yudıy'u ecra'l-muhsiniyn”¹⁵⁵

Hak Tela, ana didi, ey laiyn
Dileğün dünyada virürem hemin

Ne dilersen dile benden vireyim
Ol cehennem içre kaydın göreyim

Didi, mühlet isterim senden ya ilah
Kullarına ettireyim bir nice günah

Dilerim bana uyanı ideyin ben dahi
Tuzağıma düşüreyim, izin vir sen dahi

¹⁵⁵ Yüce Allah buyurdu:

“Şüphesiz Allah, iyi kullarının mükafatını zay'i etmez” (Hud,115)

Hak Teâlâ didi, öyle olsun ey lâin
 Senin olsun bil-cümle kâfirler hemin

Günahkâr kullarıma şefaâtçi ol ey resul
 Mahrum kalasın sen de mel'un fodul

Dileğini Hak kabul itdi anin
 Uzun olsun dünyada sonin. [vr.112]

Sana virdim, sana uyub azanı
 Tamu'ya ilet senin ile kazanı!

Anla imdi, ey aziz-i muteber
 Dinledin hod! Nice oldi bu haber?

Bir günah iytdi amma Âdem ağladı
 Hem öyle ağladı, bağrını tağladı

Tanrı'ya bu hoş geldi rahmet eyledi
 Kendi rızası ile anı memnun eyledi.

Gör Azazil'i hele, ol da itdi günah,
 Anı Hak'tan bildi oldi tebah!

Suçladı Teâlâ'yı oldi merdud-u Hak
 Âdem isen sen de al bundan sebak!

Âdem isen sen de var Âdem yoline
 Âlem-i Vahdet'te iresin maksudine!

Diva isen, iyi yüri iblis katına
 Kendi hizbinden ol, bin atına!

Âdem isen meskenet babını tut
Oynar ise nefs-i lu'be bazi öt!

Diva isen oldi Azazil yoldaşın
Dü-zah içre bil ki ol dür eşin!

Âdem isen koy bu hayvan işini
Sür gönlünden dünya teşvişini!

Âdem isen mani içre Âdem ol
Kimde mani varsa bil ki Âdem ol!

Manisi olmayene Âdem diyme!
Emeklemezsena, emek yime!

Ya ilahi, mana vir gönüllerimize
Akıp gelsin hep manalar dilimize

Dilimizle biz seni yâd idevüz
Toğri Âdem'ler yoline gidevüz.

Eyleyesin tövbemizi sen kabul
Hem şefaata yde bize ol rasul!

Ya ilahi umarız lutfin hemin
Düzah içre kala ol mahrum lâin!

BAB-U SİVÜM [3. Bab]

DER BEYAN-I HİKÂYE-İ ŞİYT NEBİ
ALEYHİ'S-SELAM

[vr.114]

Bab-ı üçünciyi dahi dinle-gil
N'eylemiş ol Şit nebi anla-ğıl!

Dinle-gil kim, dünyada ol n'eylemiş
Dünyada ol kangî san'at işlemiş?

Dünyada çün evvel ol "Çullah" imiş
Cümleten çullahlere ol şah imiş
Anladın hod, Hak Teâlâ n'eyledi
Uçmak içre su[n]di panbuk eyledi

Anda incir viriceğiz yaprağı
Oldığı yirde hakı Âdem yağı.

Anda panbuk eyledi Sudi kodi
Dünyaya çağırdığın al, gel, didi.

Anı Cibril aldı geldi dünyaya,
Eğile panbuk ola, Âdem yiye!

Eğilüb yayıldı cümle dünyade
Dünyade yayıldı, bilişe yaade.

Çün eğirdi anı Havva anamız
Bilüriz kim anamızdıru yanımız!

Dokıdı "biz" eyledi, Şit Nebi
Didi Âdem ataya: gey ya ebiy!

Virdi bir tennurelik Âdem'e
Beline bağledi irdi hoş deme.

Sofra yaydi Şit, Âdem önine
Sünnet oldi, sofra yaymak sonine.

Ger soralar evvela kimdir konuk?
Şit'e Âdem kondi bil, Tanrı tanık.

Kesti etmek evvela, Şit Nebi
Hoş toyurdi etmek ile Âdem'i

Şit'e Âdem çok dualar eyledi
Rahmet itsin Tanrı diye söyledi

Futa tutınmak bile andan dűrűr
Anladın tennure, kanden dűrűr?

Dűnyade tennurenin aslı budur
Anladın hod, yaprağın aslı nedir?

Kardeşinden yanına kim geldiyse
Lazım idi etmek için kesmeğe.

Dokıduğından virirdi bir futa
Avretini setr iderdi kim, tuta!

Kim dilerse anlar ile buline
Vire gűmlek dűnyada Hak kuline.

Her ki űryan tonade bunde Ahi
Onların safına karıŐır ol dahi. [vr.115]

Her ki konık űnine sofra yaya
Etmeğinden yiyu-ben konık toya.

Konığın hatırcığın hoş eyleye
YahŐi sűz ile konıđı toyleye.

Őit ile bile gopa, yarınki gűn
Ola haŐır içinde anın ile dűn-ű gűn.

Ola, hulle virdiği toni ana;
Giydüriviri hulle, gerekse sana.

Cennet içre anlar ile bile
Yiyub içub gezesin gömlek ile.

Tanrı'nın didarını hem göresin
Anlar ile Hak yanına varasin

Şit gibi sen de etmek kese gör
Katicak koymak için kâse gör.

Şit gibi sen dahi yalın tonat
Hak sözi, uçar isen ola kanat.

Ger eğer çülha isen Pir'indir ol
Sen de ana gidesin, nitekim gitti yol.

Bezi kişi satıcak olmaz asel;
Satar iken öğme! Olursın değal!

Yetlü olsa eyü dime bizine
Hak yanında od getirür yüzine!

Alur iken hem yirma-yesin!
Akçesini eksicek virma-yesin! [vr.116]

HİKAYET-İ MÜNASİB

Bir hikâye geldi dile, dinle-gil
Bu hikayetten işini anla-ğıl.

Var idi bir şeyh-i ulu ve kâmil kişi
Âlem içre seyir idi hep anın işi

Adı İbrahim hem Havvas idi
Kamil idi Hak yanında Has idi

Dayıma işi anın seyeran idi
Âlem içre âdeti cevelan idi.

Seyir iderken vardı bir şehre ulu
Öyle mamur içi tışı, dop-dolu

Gezdi o şehrin içini serte ser
Gördi kimi biçer kimisi keser

Didi kim, tüccar içine varayın
Suk-ı tüccar nice yirdir göreyin.

Vardı bir bir suk-ı tüccarı gezer
Gördi bir pir, başına sarmış miyzer.

Didi, bir dem garşusunda turayın
Fi'li kendüye uyar mı göreyin!

Şeyh oturub gözler anın n'ittüğün
Göre yani, nice alub satduğın.

Bir elinde tesbih var, çavurur
Şeyh bildüğim öter hem kavurur.

Geldi bir kimse elinde bezi var
İde bazar, yani gide tezi var.

Koydu pirin önüne tiz, bezini
Alu-ben sakladı, tesbih yüzini. [vr.117]

Bir eline aldı bezi temizledi
Tespîhi sanduk içinde gizledi

Didi, bizin insiz ancak ey kişi
Hem kısacık işleme, sen bu işi.

Seyrek işlersin işini ey fûlan
Kendini de çülha sanırsın heman

Çürük iplik ile dokuma gel bezi
Gör şuni görmez mi alanın gözi.

Nice ayıp urdi bizine miskin
Didi, bundan pekcek yeğdir, eskinin

Çülha miskin sözünü gerçek sanur
Koydu gitti öz bezinden usanır

Didi kim mah! Birkaç akçecik hele!
Alasın tek, önüne iplik gele.

Dükkânıma geldin alub gitme-gil
Sen bizim ile bu işi, itme-gil.

Şimdi pazar içinde bilgili kişi çok
Şehir içinde bu çuldan ucuzu yok.

Biri senin gibi bıraktı bezini
Gitti gayrı göremedim yüzünü.

Sen dahi öyle idü-ben gidesin
Akçeyi almayacak pes, n'idesin? [vr.118]

Çulha bakar pire, bu tehlil ile
Çavururdi tesbihi tehlil ile.

Korkar, ol bezi alıp gitmekliğe
Başed uğrayam diyu dahi yene!

Arif ile ola gör sen aşına?
Aldatmasun zerk-u tesbiyh-u riya!

Arif olmayan ne bilsün her işi
Tac-u hırka, görü-ben der, ey kişi

Zerk-u tezvîr-i riyadan ki sakın!
Bilmez isen arif'e ol gel yakın.

Hırkası, tacı, putıdur anın
Ana tapan nefsi itidür anın

Öldürürsen hırkayı çıkarmaz ol
Kaba geyub bazarına varmaz ol!

Kendi itmek bazarı sünnet dürür
Sorar isen ana, ol minnet dürür.

Arif oldur bir zeman geye gaba
Bir zemandan çıkarub geye aba.

Nefsi munis olmiş iken hırkaye
Terk idib de yahşi tonların geye.
Öldürsen bile hırkayı çıkarmaz ol
Kaba giyip pazara asla varmaz ol.

Munis ola bir zeman anın ile
Geyub ana otura sanın ile.

Sonra anı çıkarub geye aba,
Arif ol dur put idinmeye kaba!

Arif odur ki bir zaman giyer kaba
Bir zaman da çıkarır giyer aba

Halk içinde halk ile olub kişi
Halvetinde Hak ile ola işi!

Kimse anı, zerk-u salus bilmeye
Halvetinde ağlayu vü gülmeğe. [vr.119]

Munisi terk itmedir işi anın
Nesnesin sezmeğe her kişi anın!

Munis-i Hak ola anın dayıma
Kande varsa diymeye kim cay-ı ma.

Şol ki tesbih anın putı ola
Okıya lahuti nasuti ola.

Şol ki tesbihi ide boynuna tak
Bil ki şeytanidir andağı şavk

Şol ki tespahi putu olan, helak ola
Kâinat tesbih ider mana açıla

Şol ki tespahi boynunda olan tak
Bil ki şeytanidir ondaki şavk

Her kim tespah ile halkı aldata
Tanı boynundaki benzer haltaya

Hırka giyen yol varamaz baver it
Pes, eşek dahi giyer çul-u çapıt!

Her kişiyi suret aldamasün!!
Dil-gülenüb dünyasın irdemesün!

Kim ne bilsün elde tesbihi uzun
İşidirler dilde tatlu çok sözün.

Pes anın elinde tesbihin görür
Aldan-u ben her kişi ana varür.

Çülha miskin gördi tesbihi uzun
Bezceğizin satmağa dikdi gözün.

Pir o denli yerdi çülhanın bezin
Hayrete varmış gören, vurur dizin!

Yetlü bezdir hele gel, meh! Akçecik!
Bu beze çoktir bu denlü akçecik

Eyü-yetlü getir hele de alalım
Şunda yatsun, sandık içre salalım

Birkaç akçe virdi eline anın
Bu da değmez bilesin bezin senin. [vr.120]

Çülha aldı akçesini girdi yola
Gönlü yavuz, akçesi döndi pula!

Bir zaman da geldi bir miskin ana
Didi ki bir eyice biz vir bana.

Eyüce bizin var ise viresin
Bizüm için yahşicesün göresin.

Didi ki bir eyüce biz almışam
Senin için akçesini vermişem

Bizi çıkardı bu kez inlü gelür
İki evvel olduğincaya gelür.

Ölçü-ben arşun ile gelür uzun!
Avlayu-ben gösterir bezin yüzün!

Sıkça iplikten dokumış bir kişi
Çulhalarda eyüdüür anun işi

Tahtaya benzer dokumış gör sana!
Yahşi bezdir, al oğul! Layık sana!

Satın alırken çok ayıp takmış idi
Çulhacı miskinini içini yakmış idi

Sandık içine koyuverince gitti ol
Bilmezem kim, neyleyu-ben şimdi ol?!

Öve öve bezi sattı yipkide;
Bir miskin gele ki öğüde!

Şeyh anı gözler idi görmedin
Utanu-ben oldi, kimse urmedin!

Vardı pirin yanına şeyh-i aziz
Didi kim, bu şübhemî eyle temyiz! [vr.121]

Ben de varam sandık içinde yatam,
Ne revadır yürüyem ayıba bakam!

Sandık içinde yatam ayıbım gide
Bir kaç akçe ile pir'im lütuf ide (!)

Pir ona didi kim, ey şeyh-i kebir
İşimizden benzer olmuşsin habir

Sandık içindeki aceb ayıb, gide mi?
Ya bu işi hiç kimesne ide mi?

Didi kim şeyh, gitdi gördim, biz tiyzin,
Söyledi bezin kamu ayıbını tezin (!)

Tövbe kıldı pir bildi suçünü!
Tövbe suyu yudı piyrin içini

Tar u Mar iytdi dükkânın rahtını
Şeyhe uydı yıkdı nefis tahtını!

Pir irdi bir mübarek saate!
Başledi günden güne ol, taate!

Kıl, hazer bi'llahi ey edna satan
Hakka varamaz dinini ardına atan!

Alır iken hiç yalan söyleme!
Satar iken de medh eyleme!

Haddi ile olsa işin tadı var
Toğruluk ile işin bünyadı var!

Doğru yoldan iyledi virsin sana
Azmayub gaygımıya-vuz dört yana!

Kılavuz sen ol bize bari Hüda
Dünya sevmekten bizi sen kıl cüda! [vr.122]

Ya ilahi toğru sözden ırma-đıl
Toğrulardan sen bizi ayırma-đıl!

BAB-U ÇEHAR'UM
DER BEYAN-I HİKAYET-İ
HAZRETİ İBRAHİM SALEVAT'ULLAHİ
ALA NEBİYYİNA VE ALEYHİ
[4.BAB]

Söyle gel ey Tuti şirin zeban
Sözin işiden olur hayran-ı can

Can damağını kıl muattar söz ile
Od gibi kendini yak söz ile

Ab-u kilden bilmezem ben sözini
Can-nu dilden bilirim ben sözünü

Sözin işiden melek Tahsin ide.
Aferin sözini "hur-i ıyn ide".

Saklama-đıl cevherciden cevheri
Zhre yüzin a, göresin müşteri!

Gösteri gr, gl; glden ayine
"Tuti dil" söyleye bu ayine.

“Tuti dil” aynayı görse, öter
Şad olu-ben can ilin öte öter.

“Tutiy-i Dilsin” bu gün söyle kelam
Sözüne müştak gönül, sübh u şam!

Çar-ı aşk’a budurur dördinci bab;
Söyle-gil sözüne ki ola feth-i bab.

N’eylemiş dünyada İbrahim Halil?
Anın ile n’eylemiş n’itmiş Celil?

Ol zemanda var idi Nemrud lâin
Tanrılık davası eylerdi hemin (!) [vr.123]

Çevre yanında müneccim çoğidi
Nesne var mı kim yanında yoğidi.

Didiler bir gün ona ki ey ulu
Âlem içinde bu gün hükmün tolu

Ol müneccimler kamusi geldiler
Bu sözün üzerine cem oldiler.

Didiler kim bir veled gelse gerek
Şer’i âlemde anın tolsa gerek

Doğsa gerek o veled dahi bu yıl
Büyümedin sen anın kaydın yi-gil

Putlarını sıybani oş! ide!
Hüküm anın hükmü ola her köşede.

Hem duasıyla seni kıla helak
Leşkerinle hem helak ola simak

Didi ol mel'un ki bana bildirin
Kande oğlan toğar ise öldürin!

O yıl içinde toğanı hep kırdılar
Köşe köşe sordiler yürüdiler!

Anasından toğdıy İbrahim Halil
Sakladı Nemrud'dan anı, ol Celil.

Bir mağara var idi anda yakın
Azer'e derdi anası ki sakın!

İletelim gel mağara içine
Neyledi ki öldire, bunun suçi ne?

Ol mağara içre iletüb kodiler
Günde bir kez görinelim didiler. [vr.124]

Günde bir kez emzirirdi anası
Ohşayu-ben, derdi, ey dür danesi

Nice idüb ben seni saklayeyin!
Korkarım seni nice beklayeyin!

Anası gelmese Cebrail gelür
Oğlinin bermağın ağzına virür!

Emer idi bermağın toyar idi
Cebrail ne dirse uyar idi

Bir yaşına vardı kimse görmedi
Kani oğlun deyu-ben kimse sormadı

On yaşarca oldi İbrahim Halil
Neylesün kim terbiyet iytdi Celil

Taşra çıkdı gice yıldızlar görür
Tanrı büyüği deyu hayran kalır.

Yıldıza bakar iken gördi kamer
Bu büyüğidir Tanrı bu ola meğer?

Ol dahi battığını gördi hemin
Yine didi: "La uhıbbu'l afilin"¹⁵⁶

Gördi gün[eş]i büyük anlardan ulu
Âlem içre nuriy anın top-tolu.

Ol dahi tolandığın gördi hemin
Yine didi "..batanları ben sevmem" [s,a]

Yani nesne kim toluna sevmezin
Tanrı deyu anın ardın kovmezin!

Bu uzundur her ki buna uzanur
Yazıcağız buni, söz çok uzanur. [vr.125]

Yine biz maksudimize gelelim
Söz uzundur bu arada galalım!

Yani İbrahim'e dedi Hak Teâlâ "feta"
Yiğit oldu besledi Azer Ata!

¹⁵⁶ "Ben öyle batanları sevmem" (En'am,76)

KALE ALLAHU TEBARAKE
VE TEÂLÂ:

Yani İbrahim “Ahiler Ulusi”
Cümlesinin dahi gökçek Hulusi

Ol idi Ahi konuksız yatmedi
At-u deve virdi her kiz satmedi
Kondi Cibril, evine nice melek
Sofra saldı didi kim yimek gerek

Yimediler ol melekler etmeği
Ol Halil’in sandın kitdi ödi

Anların yİmediğini tanıladı
Yımamekten bir yamanlık tanıladı

Sara Ana didi niçün korkasın?
Bunların gibi kişiden ürkesin?

Sor ne için yimeye siz yimeği?
Söyleye siz nicedür söz dimeği?

Didiler kim şimdi nesne dimeziz
Biz bir bahasın virmeyince yimeziz

Didi İbrahim behayı çok virin
Önünüzdeki taamı yeyin görün

Didiler nedir behası söyle-gil
Virelim çok baha, şerh eyle-gil. [vr.126]

Başlayasın buna “Bismillah” ile
Hatim idesin dahi “Hamdullah” ile

Didi Cebrail ana kim ya Ahi
Bilüriz kim dünyada sensin sahi

Ey Halilullah aceb bunca melek
Sen bilürsin kim bu[n]lar yimez yimek

Bu taamı sen bilürsin biz yimeziz
Müştiyuz sana yetlü dimeziz!

Hak Teâlâ sana bir oğlan vire
Emrine münkad ola daim tura

Viresin adını İsmail anin
Ol ola hem munis-i yârin senin.

Bir rivayette didiler ol zeman
Cebrail kuşattı ol “şeddi” heman

Geydi bir şalvar bezden ol Halil
Yapdi andan sonra ol beyt-i Celil.

Kimse “tuman” giymez idi ana dek
Ol zemandan geydiler ta bana dek.

Bir rivayette bu İsmail’den ön
Mekke yapıldı toğdı İsmail son.

Dahi dirler “Şedd-i İbrahim Halil”
Ahmed’e getürmiş idi Cebrail.

Ahmed’in biline kuşatmış idi
Çoklar anda rahmete batmış idi.

Hırka kim, giymiş idi hem ol Resul
Kendüye hoş yaraşirdi ki usul. [vr.127]

Bir nice kişi didi kim Ya Habib
Şimdi gördin bir aceb nesne ğarib

Bir eri bir avret ile tutdık, uşş!
Getürelim anları, bir kişi koş!

Didi kim var ya Ali gerçek mi gör
Nerede ne eylediler ki iyi sor

Şir-i Hak yumdi gözini girdi eve
Varmış idi ol eve ive ive.

Yumdi gözini biriniz gitsin didi
İkiyseniz biriniz yatsın didi

Biri gitti kaldı avret yalnız
Birisi gidince hemen açtı göz!

Kimse yokdur evde bir avret durur
Ol evin içinde yalnız götür

Geldi bir avret var anda didi pes
Ya Ali senin dediğindir, sözi kes

Ol münafıklar dedi, yalan Ali
Biz varalım biliriz toğri yoli.

Ol resulullah didi çok söylemeyin
Şeyh Ali üstine kavga eylemeyin!

Ben Ali sözine inandım heman
Sözü gerçektir anın itmen güman!

Tiz çıkardı hırkayı virdi ana
Bu münafıklar görüb kaldı tana!

Bu sözi böyle didiler ba'ziler
Şeddi dahi anda virdi didiler. [vr.128]

Baziler kıldı rivayet bu sözi
Şübheye bırakmasun bu söz sizi.

Galiba yukarıdadır kavlı-i sahih
Buni dahi görme-gil iken kabih

Anda bildirdi tarik-i fakri ana
Anın çün mürşid oldi ol sana

Bu tariki yahşi anla ey Ahi
Ol nice etdi ise iyt sen dahi

Yol erinin serveridir çün Ali
Yol erinden ol ki göstere yoli

Yol erinin görevüz gördüğünü
Yol erinin bilevüz bildüğünü.

BABU PENCEM
 DER BEYAN-I
 HİKAYET-İ HAZRET-İ YUSUF NEBİ
 ALEYHİ'S-SELAM
 [5.BAB]

Söyleyelim beşinci babdan haber
 Ol haberden canına ire eser

Ol yidinin beşi budur bilesin
 Kıssa-ı Yusuf'tur ki agâh olasın

Ol ki buyurdi ana "Ahsen Kasas"
 Dinlersen kalmaz gönlünde bir pas

En güzelidir didi kıssaların Hak
 Çok iyi işid de sıkıntılarını ateşte yak

Kıssayı ki Hak Teâlâ söyledi
 Ol Habibullah anı dinledi

Pes, niçün dinlemeyesin sen dahi?
 Kıssayı ki Tanrı didi ey Ahi! [vr.129]

Gel işid bu hisseden sen hisse al
 Yusuf'un bu kıssasından kıssa al

Hak Teâlâ kıssa bunyad eyledi
 Her kişiye hisse bünyad eyledi

Kıssa içre Yusuf'a didi "Feta"
 Ahi'ye gerek ki bu sözi tuta

Görmeden ana feta didiğini Hak?

Anı işid ki ola sana geçit-tak

Öyle olsan sen de olursun feta

Yiğide vü Başa'ya oldın ata

Dinle Yusuf ile Züleyha halini

Şerh idelim anların ahvalini

Kıssadan bazılarını söyleyelim

Bu feta babını beyan eyleyelim

Çün, değil maksat anı söylemek

Ne varsa tüm kıssayı şerh eylemek

Bazı yirden ca-beca söyleyelim

Ne ise hali beyan eyleyelim

Bir zamanda Malik adlı bir kişi

Daima anın ticaret itmektir işi

Yusuf'u sattı ana kardeşleri

Seyre varmışken ol yoldeşleri. [vr.130]

Malik'e sattılar onu köle deyu

Gitti Yusuf neylesin çeker gayu

Alır almaz anı, Mısır'a vardiler

Mısır halkı Yusuf'i çün gördiler

Arpa buğday o zaman tatlu idi

Mısır'ın hali o ana dek yetlü idi

Mısır'a Yusuf giricek oldi ucuz
Mısır halkı cümle ana tutdı yüz.

Didiler ne bahtlı bir kuldur bu kul
Hem ucuzluk oldi dahi akçe pul.

Nil taşı o gün içinde heman
Geldi eyilik ne ki var gitti yaman!

Mısır hâkimi zulüm iderdi ana dek
Zulüm iderdi daima durmazdı dek

Hak hidayet viridi ol günde ana
Adli yayıldı anın, heb dört ana

Adli nuriyle münevver oldiler
Ehl-i Mısır ağlar iken güldiler

Bu kulun dirler ayağı kutludur
Yüzünü bir kez gören umutludur

Bir gören bir daha görsem dirdi
Yüzümü ayağına sürsem der idi

Çün değil maksat olmasın diraz
Kısaltalım ve kılalım sözü biraz

Çünkü Malik viridi anı satmağa
Akçesini cümlesine gatmağa.

Kordiler bir kürsi eltun altına
Yaturu-ben dürr-ü cevher altuna. [vr.131]

Didiler kim bir melek inmiş yere
Kim yüzünü gören bin altın vire

Ehl-i Mısır'ın külli oldi müşteri
Ne ki varsa virdiler elde vari.

Ağarlığınca kimi eltun kimi gümüş
Kimi incü kimisi cevher dimiş

Çün, Zeliha işidir bu sözleri
Oldi âşık, yaşı toldi gözleri

Yusuf'u işitmek ile sevdi ol
Diledi kim, ala; ola kula kul!

Çünkü yüzün gördi kılmadı karar
Virdi çok altın, cevahir, mal-davar

Aldı hatun Yusuf'i, çok virdi mal
Mal gitti dahi can-u akli vebal!

Aldı aşkı hatunu, günden güne
İşi ah-u zar idi, günden güne

Nice mekr-u hile iytdi ise bol
Yusuf'i sayd idemedi bir kez ol!

Tuydi Mısır ehli kamu hatun için
Kaaniy aariy kim, kula koşdi başın!

Avreti Mısır'ın kamu ta'n iytdiler
Bir kulu sevmiş deyu işiytdiler.

İşidub hatun ani oldi melul
Didi kim gel ki göresiz nice kul!

Bir yire çağırdı hatun anları
Nice ise ana ta'n idenleri!

Anlara ulu ziyafet eyledi
Nice ni'metle bu[n]ları toyledi. [vr.132]

Didi hatun bunlara, ba'de't-taam;
Göstüreyim Yusuf'i, size tamam.

Ellerine bir bıçak turunç ile
Verdi, bunlar aldılar sevinç ile

Yusuf'u koymuş idi perde ardine
Kimse bilmezdi "Zeliha derdi" ne!

Didi ey can, aç kerem kıl yüzini
Göreler işideler hem sözünü.

Çün yüzünden perdeyi giderdiler
Yüzünü bu ta'n iydenler gördiler!

Didi hatun kim turunci kesesiz!
Gördüğümü göresiz, söz; kesesiz!

Keser iken ellerin toğradiler
Bilmediler kim neye uğradiler!

Didiler kim bu beşer değil, melek!
Hey! bunin yoline can virmek gerek!

Didiğimiz sözi ma'zur tutesiz
Ceht idu-ben avlayasız ötesiz!

Hep didikleri söze, utandiler
Yusuf'in yüzini görüb kandiler!

Aşk halini anlamayan ta'n ider
Aşka uğrayan bilir neyler n'ider

Âşık olmayan ne bilsin bu işi?
Bu işi bilen kişidir âşık kişi

Bilmez idi kim Zeliha ne kîle?
N'eyleyecek Yusuf'i ala ele? [vr.133]

Ne kadar ki tonana düze özin
Yusuf anı göricek yumar gözin!

Başını kaldıru-ben bakamaz idi
Meyl idüb gönlü ana akmaz idi!

Hiç, Zeliha yüzüne açmaz gözünü
Ol yanına gelse çevürirdi yüzünü!

O sebebden yapıdı, bir kubbe ulu
Gözü kıldı kubbenin için tolu!

İç divarın cümle gözü eyledi
Yusuf'a gel didi halini söyledi.

Yusuf'a yani ki arz ide yüzün
Gözüye bakıcağız, göre yüzün!

Gel deyu-ben Yusuf'i koydi eve
Geldi şeytan-ı lâin, ive ive!

Şad olu-ben dir idi iblis lain
Kim, Yusuf olub-durur bana yakin!

Şimdi Yusuf, avrete gönül vire!
Enbiyalar defterinden Hak, yire!

Bundan ulu, ola mı bana dahi
Ol nebi iken ola bana ahi (!)

Ol anda Yusuf girdi hatun üstine
Yusuf anladı ki hatun kastı ne?

Her taraftan gördü hatunun yüzün
Kanceru bakarse ıramaz gözün!

Yusuf'un hatuna meyli olmedi
Görü-ben, ağladı iblis, gülmedi! [vr.134]

Oldi şeytan anda çok hor-u hacil
Hak fata, didiğine budur delil!

Kaçtı Yusuf, eteği yırtıldı çün
Sen bu işin aslını, bildin idi çün!

Pak idi Yusuf, zina kılmaz idi!
Hem zina iden ile olmaz idi!

Ahi gerek kim, zinadan pak ola!
Haşr içinde yürüye, heb pak ola!

Kim, feta lafzıyla olde anile!
Olmeye kim! Ahi yolın yanıla!

Eli pak ola vü dili pak ola!
İşi pak ola vü yoli pak ola!

Yürümeye yol eri, na-pak ile
Sohbeti her demde ol pak ile!

Cehd idü-ben dünyada pak ola gör
Pak olan ayağına, haak ola gör!
Pakler saffında ko-par ey Hüda!
Bizleri na-pak'den eyle cüda!

Bizi pak eyle vü pak ile ko-per!
Toğri yolden bilürim na-pak sapar!

Ya ilahi, toğri yolden kullere;
Yoldaş eyle toğriye can virenlere! [vr.135]

BABU ŞEŞÜM
DER BEYAN-I HİKAYET-İ MUSA
NEBİ MEA YUŞA' NEBİ
ALEYHİMA'S-SALATÜ
VE'S-SELAM
[6. BAB]

Dinler isen ideyim “el’Feth-i Bab”
Kime gelmiştir işit Hak’tan hitab

Didiler, Musa’ya kim “a’lem” dürür?
Hak yanında ilmiyle ekrem dürür?

Didi Musa kim, benem “a’lem” bu gün
Hak yanında ilim ile ekrem bu gün!

Hak Teâlâ didi, Musa varesin
Bir arada bir kulim var, göresin

Bilesin kim senden ol, a’lem dürür
Yanımızda senden ol, Ekrem dürür.

Öğrenesin sen de ilmini anın;
Göresin kim, nicedür ilmin senin!

Yuşa’ ı bile, alasin didi Hak;
Varu-ben andan alasin sen sebak.

Aldı Musa Yuşa’ı, Hızır’a gider
Yuşa, anın hadimi hizmet ider.

Aldı bir zenbil Yuşa’ eline
İkisi giderdi Hızır’ın yoline

Bu mahalde kıssayı zikr itmeziz;
Hızır ve Musa kıssasına gitmeziz.

KALE ALLAHU VE

TEBERAKE VE TEÂLÂ:

“Ve iz kale Musa li-feta-hu la-ebrahü..”¹⁵⁷

Yu’şa bin Nun hizmet eyledi
Hak Teâlâ, lafzıyla ana didi.

¹⁵⁷ “Ve hatırla ol demi ki Musa genç refiki, arkadaşı (Yu’şa) na demiş idi: Ben, iki denizin cem olduğu yere kadar durmayacağım...” (Kehf,60)

Hidmet içinde olan olur feta
Ne ki hizmet var ise yiğit, tuta! [vr.136]

Hadim-i Musa idi Yuşa' Nebi
Ne buyursa der idi Lebbeyk Ebi

Ne buyursa emrine munkad idi
Ne dise yilerdi sanki bad idi!

Bili anın anda yoğ-idi
Dili varken sanki dili yoğ- idi!

Görmek anındı özi görmez idi
Bilmek anındı özi bilmez idi.

Bir sözine hiç anın dimezdi "La"
Ne dirse dirdi daima "bela"

Sözi olsa der idi: ferman senin!
Derdi olsa der idi: derman senin!

Çün, resulullah didi: hizmet edin
Hizmet ehli gittiği yole gidin!

Her ki hizmet ide hizmet buliy-ser
Ana dahi sonra hizmet oliy-ser!

KALE SALLALLAHU ALEYHİ
VE SELLEM:

"Men hademe hudime"¹⁵⁸

¹⁵⁸ "Kim hizmet ederse hizmet edilir." Kaynak?

Bu sahih sözdür buni tut ey Ahi
Hadim ol, mahdum olasin sen dahi!

Bu hikâyetden işit söz anla gel
Bu meşayih sözüdür ki anla gel

Kim meğer hammama girmiş Bayezid
Rahmetullah olsun meziyd.

Kimse bilmezdi anı ne kişidir?
Bilmez idi kimse, kimin eşidir? [vr.137]

Fariğ olub oturur bir köşede
Kimse bilmez ki peştamal kuşada!

Kim kimi yur, kimine futa tutar
Kimi suda yıkanur kimi batar.

Yırlü isen bir güzel futa senin
Hem yerin baş kurnadan öte senin.

Eğer garip isen senin futan delik
Vireler yırtık olur bulük bulük.

İli suda bir durur ol kişi
Kim meğerkim ola başında saçı.

Ger ulu, hurmet ider “Dellak” ana
Ger saçın yoğ-ise ne hürmeti sana?

Yıykanacak yer dahi bulmayasın
Bu harabe meğer sen gelmeyecek!

Yerlü isen isen dürlü dürlü ovalar
Gör nereye varsa garibi kovarlar!

Ger çıkarsan vireler bir pis futa
Pislik içre olmaya andan öte!

Böyle gelmiş cümle âlem n'idesin?
Yıykanasın tizce çıkub gidesin!

Her ki hammama girer olur kıçak!
Kim ki göre bilür anı bakıcak!

Gülhan içinden ki gülhancı çıka!
Bilür anı, yüzine her kim baka!

Biri takva evine benzer, biri
Görünir görenlere gülhane kiri! [vr.138]

Ruşen olur takva evi ey aziz
Takva ile şehveti eyle temyi

Gelelim yine bu şeyhin sözine
Otururken ne göründi gözine?

Kimi yunur kimisi de ovunur
Kimisi de kaşınarak dövünür

Gördü bir pir yalnızca kaşınır
Bir bucakta halktan ayrı yıkanır

Bayezid esirgedi anı görüb
Ovmak için yanına vardı durub.

Başına su dökdi yıkar şeyh ani
 Didi kim esirgedim pirim seni.
 Bayezid ovar anı eli ile
 Ovarken söyleşir dili ile

Didi ey pir yiğit iken ne idin
 Bir nice kişiyi sen de oveydin?

Yiğit iken hidmet itsen sen dahi
 Şimdi iderlerdi sana dahi

Çün resulullah dimişdir bu sözi
 Eylemiştir hadim anın için bizi

Sen işitmemiş miydin bu sözi?
 Şimdi mahdum ideydi ol sizi.

Didi pir; işitmeseydim ey aziz
 Bayezid ider miydi beni temyiz?

Yiğit iken ben de hidmet itmesem
 Hidmet ehline bilü-ben yitmesem! [vr.139]

Şimdi hadim olmazdı Bayezid
 Sana erişir şükür ömr-ü mezid.

Tanrı dostlarından idi pir meğer
 Hidmet için andalarmış meğer.

Yiğit iken nice hidmet eylemiş
 Ahi olmuş nice yimiş yidirmiş!

Şeyh bildi ol velayet nuriyle
 Bayezid bilmedi anı zür ile.

Bayezid ceht idü-ben anı bilemedi
Evliya içre anı buliymedi!

Didi Hakka, ben buni biliyemedim
Bunlar içinde anı buliymedim!

Bana bildir ya ilahi buni sen
Dahi bildir bilmedim anı neden?

Hak Teâlâ didi ya şeyh-i kebir
Beni sevenden olursin sen habir

Kimi ben sevsem anı bildirmezem!
Size dahi anı oldur, dimezem!

Bir kişi mahubini kime çakar?
Kimseye göstermez, ol kendi bakar!

Siz beni sevin ben anı severim
Kim bileyim dirse, ben anı savarım

Yahşi devlet kim, anı Tanrı seve!
Kendüden gayriyi yanından kove!

Tanrı, sevdiği kişidir bahtlu
Evliya içinde oldıru bahtlu! [vr.140]

Hidmet ile irdi kim iriştise
Yiğit olan hidmet ider dervişe

Hidmet ile irdi iren Tanrı'ya
Tanrı yüzünü gördi bi-riya

Hem işit ki resulullah ne didi?
 “Hadimidir dedi kavmin seyyidi”

Seyyidü’l-kavm oldi hadim bilesin
 Cehd idü-ben kavme hadim olesin!

Ya ilahi bizi hidmet kâr iyle
 Yoldaş eyle bizi koma, ar iyle!

Hidmet idüb biz dahi yole varavuz;
 işiğinde turu-ben yalvaravuz!

BAB-I HEFTÜM
 DER BEYAN-I
 HİKAYET-İ ALİ
 KERREME’LLAHU
 VECHEHU,
 NAMI O:
 FETA HAVANEND
 [7.BAB]

EyAli’den dem uranlar gelesiz
 İşte bu bab içinde ne var, alasz.

Ol Ali n’eyledi n’itti göriniz!
 Yol içinde siz de öyle oliniz!

Yol eri, bilmek gerekdir yol işin
 Gönlinin sürmek gerekdir teşvişin!

Ol yidinin bu yidincisi tamam
 Bu yidi bab, hatim oldi v’esselam!

Çün hilafette Ali, bil son idi
Mani yüzinden ağırçe son idi!

Bu yididen sonra kesem, tanleme!
Sen bu işten hiç nesne ekleme! [vr.141]

Bilesin dahi mukaddemdir Nebi
Hem Nebi'den bil muahhardır veli

Tanrı birdür bilürim Ahmed, Nebi!
İderem kim, hem veliyullah Ali!

Ol ğaza kim, Ahmed ile ğaziler
İtmek için bindi yüğrük taziler.

Bindi Ahmed, ğaziler ile atlenur
Öyle sankim taziler kanetlenur.

Bir yol üzre bir karıcık oturur
Daima dili salâvat getirür.

Uğrar idi daima Ahmed, ona
Dir idi kim, bir sualım var sana!

İlk dirdi sıyamiyuz kâfiri
Yum, tutub sana soraram ey kari

Kari, sır; siz, dir idi, sırlar idi
Karucuğa nesne virürler idi.

Yine Ahmed sordi, ana; ey karı!
Sıya mı ki bizi ol kâfir leşkeri?

Karı didi kim, sıya kâfir sizi;
Sonra yine döne, tiz kâfir yüzi.

Vardı mü'min kâfir ile kır'leşir!
Kimi kaçır kimi giru dönüşir!

Öyle imiş Tanrı'dan hükm-i kaza;
Mümine kâfir idisermiş ceza!

Bir mübarek dişi çıkdı Ahmed'in
Ol Resulullah Muhammed emced'in! [vr.142]

Sındı mü'min leşkeri; kaçdı gider
"Mate Ahmed" dir lâin, feryad ider!

Gider iken bir çukur buldi, resul;
Gizledi kendiyü anla ki: usul!

Haydar; Anı, çevre bakı-ben arar
Turmayub ol leşkeri gezüb turar!

Bir çukurda buldi, Haydar Ahmed'i
Eline yapışdı vü çık-gel didi!

At çekti, bindi Ahmed atına;
Kim durur kim, vardı Haydar katına.

Na'ra çekdi kırdı kâfir leşkeri
Sandık kim, kırdı heb leşkeriyn!

DiDi ANDA:

NEBİ ALEYHİ'S-SELAM

“La Feta İlla Ali”¹⁵⁹

“Neye kim sunar ise, irsin eli”

Didi hem;

“La Seyfe illa Zülfikar”¹⁶⁰

Yire düşer kâfiri eyler ğubar!

Ğalib olub kâfiri hep kırdılar

Sıybani üstlerinden irdiler!

Sünniler tağılmış idi her biri

Gezü-ben aradiler her bir yeri

Her biri dirile-ben cem oldiler

Her taraftan yüğrişü-ben geldiler.

Bildiler kim, Ahmed’i; diri imiş!

Na’ra uran ğazinin biri imiş! [vr.143]

Bildiler kim, ol azazil çağıran

“Mate Ahmed” deyu-beni bağıran!

Şad olu-ben la’net iytdiler ana

Ey azazil didiler, lanet sana!

Çok münafık gördi bu hali hemin

Didiler kim, şehir içi bundan emin.

At başını çavurub tiz kaçtiler

Göre iydin sana idin uçtiler.

¹⁵⁹ “Ali gibi Allah Yiğidi yoktur” Hadis

¹⁶⁰ “Zülfikar gibi kılıç yoktur” Hadis

Varu-ben öldü Muhammed didiler
Çok münafık göğe hırlar idiler!

Mü'minler cümle melül olmuş idi
Çok münafık şad olub gülmiş idi

Muştici saldılar andan tiz varın,
Neye vardı şehir içi, halin görün!

Anda yine kâfir oldi münhezim,
Sandın kim, külli oldi mün'adım!

Çün, Resulullah yine döndi eve
Leşkeriyle vardiler ive ive.

Muşticiler var çağırır, şad oldiler
Külli mü'min şad olu-ben geldiler

Şehir halkı karşı çıkdı cümlesi
Sevmeyanın kalmadı hiç hamlesi!

Şadlığıla gelu-ben bulışdiler
Bir biriyle mü'minler görüşdiler. [vr.144]

Asker ile cümle şehre girdiler
Er-u avret, ol resulü gördiler

Eylediler sünniler hamd-u sena
Hamdü lillah gitti bu renc-u ma!

Ol karıcık dimişdi, kâfir "sır" sizi!
Ana düş geldi resulullah gözi.

Didi ana, ey karıcık sen niçün?
Sizi kâfir “sır” didin bizim için?

Sen neden bildin bizi kâfir “sıya”?
Kaçar iken bizi kuyuya koya?

Ağlayarak didi karıcık ya resul
Bilirem kim her sözün gelir usul.

Sen beni fal tutu-bani söyledin (!)
Kâfiri mü'mine takdim eyledin.

İlk, dir idin, bunce den mü'mini “sır”
Sonra dir idin yine kâfiri “sır”

Bunda takdim eyledin sen kâfiri
Fal sensin (!) pes, ne bilsün bir kari?

Pes, senin ağzından aldım falı (!) ben!
Ne bileydim yohsa iş bu hali ben?

Pes didi, Ahmed ki Allah söylerdir
Her ne iş kim işlene, ol eyledir!

İş, Anındır bilürem kim, iş Anın
Kâfiru, mü'min, ğani derviş Anın!

Kâh kâfir leşkerin üstümize
Ğalib eyler, gülüşir, kâfir bize.

Kâh bizi ğalib eyler anlara
Ğalib eyler cümleyi imanlara.

Kâh yukarı çıkarır kâh indirir
Kâh kuyuya indirir kâh bindirir. [vr.145]

Kâh yire urub, çıkarır dişimizi
Kâh yine döner bitirir işimizi.

Bilirim ne kim var ise iş Anın!
Neyler ise eylesin dil-riyş Anın!

Çün bilürem “Eyne ma küntüm” didin
Her ne yir-deysem benim kaydım yi’ din!

Pes ne gam bana, çün sensin penah
Bir diş içün ne içün eyleyem “Ah”!

Ben seninim, diş; senindir, baş; Senin
Gözlerimden akar ise yaş Senin!

Anda Ahmed çok münacaat eyledi
Yâri ile yar sırrını söyledi!

Biz yine maksadımıza gelelim
Bu “feta” babını ele alalım.

Bu yedi babı ki yazdım söyledim
Her birini bir türlü tafsil eyledim.

Kimi sofrâ idi ve kimi feta
Kimi bile tutmağa virdi futa

Çün resulullah dedi, benim “feta”
Hem feta’ya ahiyim ben, hem “Ata”

Hem feta dinen dahi kimdir bilin
Ben diyeyim siz biraz agâh olun!

Birisidir anın İbrahim Halil
Ana dahi hem “feta” didi Celil

Evvel oldi ol “Feta” sonra “Ahi”
Ahilik eyledi ani şeyh dahi. [vr.146]

Sen de hem feta olasin hem yiğit
Bu sözümden alırsan sen öğit

Sonra ahilik seni şeyh eyleye
Halk toyurmaz Tanrı seni toyura

Birisi Yusuf’dir anın ey ata
Anın adını okıdı Hak feta

Kimseye meyletmedi ol pak idi
Hak yolinde Zehra’sı hem çak idi.

Pak olir isen olirsın sen de feta
Hak yolinde olasin kaddin tuta

Hak yoline idesın malını feda
Bu vücudın milkine sultan ida

Pak olirsın sen de sultan olesin!
Haak olursın derde derman olesin!

Kul olusen seni sultan eyleye
Can verirsın canı canan eyleye.

Hem fetadır Yuşa ibni Nun dahi
Hizmet ile buldi yolu ey Ahi!

Hidmet idersen feta dirler sana
Tanrı için yiler isen dört yana.

Bir uluye sen tabi kıl özini
Ayağına toprak eyle yüzünü!

Anlar ile sen de anılasın
Olmaya kim, yolun yanılasın

Bir dinildi “La feta illa Ali”
Ol Ali kim, açıvirdi bu yolu. [vr.147]

Ger varısen Ali yoline sen dahi
Halk içinde olasın sen de Ahi

Hak yoline malını virur idi
Ne buyurse anı kılur idi.

İşit andan bir hikâyet ey ulu
Olmuş idi Hak nur-iyle tolu.

“Ezhereyn” e bir gün irişmiş maraz
Bu sözünden anla gel nedir garaz

Hasta oldi ikisi evladının
Ki safası hiç kalmadı şadının

Geldi Ahmed ikisini görmeye
Oturub hatırlarını sormeye

Sordi cecdi, hatırını anların
İkisi de hastaca olanların.

Biri Hasen hem Hüseyin idi biri
“Ata Ana”ohşar idi bir biri.

Didi Ahmed, ya Ali gel nezir eyle!
Kuvvetin neye yiterse gel söyle

Üç gün oruç nezrim olsun dir Ali
Sihhat irsin tek bunlara, dir veli!

Didiler ya Fatıma sen dahi iyt
Bu Ali'nin gittiği yole sen de giyt!

Fatıma dir, üç gün oruç da bana
Nezir gerek didi, Fidda! sana da

Fidda dahi cariye'ydi anlara;
Hadime idi eve varanlara. [vr.148]

Oruca nezir iytdiler üçer üçer
Bu nezirden sanma ki anlar kaçır

Ahşam oldi niyet iytdi nezir için
Dinle imdi neyledi anın için?

Üçiy dahi nezrini kıldı eda
Ki umarlar hastaların sağ ida!

Yiyecek yok, ahşam oldi çün yakın
Nefislerine vireler oruç hakkın!

Komşılıktan bir çanak un aldılar
Yoğuru-ben bir araya kodiler.

Üçü için üç çörek eylediler
İşit anı kim pişirib neylediler?

Ahşam oldi önlerine aldılar
Yimek için bir araya geldiler

Kapudan “bir şey’in lillah” geldi un;
Didiler miskinleriz açız bu gün!

Tabii Ali işitdi miskinlerin ünini
Miskine virdi önünde, çöreği!

Fatıma dirsən vericek ben dahi
Bu arada yenmesun, ancak Ahi?

Fidda, dir miskine ben de virurem
Çıkaram miskinleri hem görürem.

Etmeğini üçü dahi virdiler,
Kapuda çün bunca miskin gördiler.

Savm’e niyet iytdiler yine üçü
Virdiler miskinlere yanub içi. [vr.149]

Yine ahşam oldi üç çörek dahi
Pişiru-ben virdiler anı Ahi

Kapuya gelub yetimiz didiler
Üçünü de ol yetimler yidiler

Yine niyet ettiler savme visal
Kimde vardır gel iyd iş bu hisal.

Üçi dahi virdi üçinci gice
Hak yanında yerleri oldi yüce!

İrte sıhhat virdi Tanrı, sayruye
Öyle sağ oldu ki sayru kim diye

Ol üçincide esire virdiler
Biz esiriz diye ahşam geldiler

Hak Teâlâ virdi sıhhat anlara
Sıhhat irdi sayru olan canlara.

Hak Teâlâ sıhhat verdi onlara
Sıhhat erişti sayru olan canlara

Didiler kim dedemüze gideriz
Çünkü sağız bunda yatub n'ideriz?

Ol Ali çün kalkdı, uydurdi gider;
Ol Resulullah kim, işit gör kim n'ider?

Fariğ olub mescid içre oturur;
“Hel eta” yı anda Cibril getirur!

Nezrine çünkim Ali kıldı vefa
Biz de evladına itmeziz cefa!

KALE ALLAHU TEBERAKE

VE TEÂLÂ:

“Yufune bi’ n-nezri ve yehafune yevmen
Kane şerruhu müstetıyra* Ve yut’ imune’ t-taame
Ala hubbihi miskiyen ve yetiyen ve esıyra”¹⁶¹

Yemeyib miskine virdiler taam
Nezrine kıldı vefa, üçü tamam.

Yemeyüb bir gün yetime virdiler
Hem üçüncü gün esire virdiler

Ol taamı hem “li-vechi’ llah” çün
Yimediler virdiler bildim niçün.

Ben kabul eyledim anın nezrini
Diyessin eshab bile kadrini.

Ol Resulullah, Ali’ye gelmeğe
Gelür idi bu haberden virmeğe.

Uğradı, gelür Hüseyin ile Hasen
Sıhhat irmiş olmuş, başlari esen.

İkisinin ortasındadır Ali
Üçü gelür tutu-ben toğri yoli.

Biluşi-ben Ahmed didi Hak sözün
Şah-ı merdan şad olub açdı gözin!

¹⁶¹ “ (Mü’ minler) sözlerini yerine getirirler ve şerri çetin günden korkarlar. Ve sevdiği yemeği; yoksul, yetim ve esir olanlara yedirirler.” (İnsan,7-8)

Hem Ali'ye okudı ol ayeti
Bu Ali, çok ağladı kati kati!

Bildiler ki ol Ali "Ekrem"dürür
Hak yolinde cümleden "a'lem" dürür!

Ne dimekdir anladın mı ey Ahi?
Hak yolinde ye-yedir! Sen dahi!

Miskini vü hem yetimi, gözle gil
Kande giderse esiri, izle gil!

Görme-misin ana indi "Hel Eta"¹⁶²
Hem resulullah didi sensin "Feta"! [vr.151]

Şir-i Hak idi Aliyyullah idi
Âlim idi hem veliyullah idi

Şeyr-i veş depren bu yolde ey Ahi
Hoş! Feta'dur deyeler sana dahi!

"Zülfikar-ı La" yı al ğıl diline;
Gelmeye iblis, korkudan yolune!

Masivayı "La" ile kat'ı eyle-gil!
Kalma anda! Daim "İlla" söyle-gil!

"La" ne kılsan bil fetasın ey cüvan!
Ğayr-i Hakk'ı, bilesin "La"dır hem an!

Her ki "illa" buldi, ol buldi "Beka"
Bil ki şeksiz irdi Hakk'a, mutlaka!

¹⁶² Dehr/İnsan Suresi. Kur'an- Kerim'de.

Ėayri ile ayruk olmaz ol feta;
Külli Őeyle bulmaz, ol dahi ceza!

Sofra yaydı Şit Nebi oldi Ahi
Sofra yay, sen dahi olasın Ahi!

Tokıdı bez, hem yalın tonatdı ol;
Anın-ićn oldi, Hakka toĖri kul!

Sen de yalın tonadırsen ey cüvan!
Vireler yarın sana emn- eman!

Nefsine bırakdı hani Âdem, sućı;
Didi ya rabbi! Sen ulusin ben kişi!

Anın-ićn Hak anı, afv eyledi
Rahmeti havaniyle ani, toyledi.

İttiğini sen de nefsenden bilib;
AĞılayasın daima miskin olib! [vr.152]

Sen dahi, eksiğini bil ey Ahi
YarlıĖaya, Hak ćeleb, seni dahi!

Anladın mı kimdir yedi kişi?
Hak yanında anların bitti işi

Diyeyim ben anları yine sana
Sen kulağını tutasın benden yana

Biri Âdem biri Şit biri Halil
Biri Yusuf ki feta iddi Celil

Biri Yuşa' hem Muhammed hem Ali
Kimisi peygamber ve kimi veli

Kimine dindi feta kimine de Ahi
Hem Ahi idi bunlar hem şeyh dahi

Ger feta isen bulardır pişrev
Ger Ahi ve Şeyh isen der pes birev

Bu yedi bab içinde bu[n]ları didik
Her birinin halini şerh eyledik.

Anladınse sen de öyle idesin
Anların suyunca sen de gidesin!

Bu yidi bab bunda hatim oldi hemin;
Fütüvvet iytdi bize Rabbülalemin! [vr.153]

BU FÜTÜVVET-NAME UŞŞ OLDİ TEMAM
YAZIB ANİ HATİM KILDIK VE'S-SELAM.

BAB; DER BEYAN-I MEŞAYİHNAME
VE SIFATÜHA VE ADABUHA
BAB-U SALİK¹⁶³

Kani ol talebli ki şeyh isterdi ol?
Mürşid olub göstereydi ana yol.

Kani ol mürşid gerek bana diyen?
Gelsün imdi ideyin kimdir, uyan?

¹⁶³ Meşayih yani hak yola rehberlik eden erenlerin sıfatları, adab- erkânları. Yolda giden bir hak eri'ni tanımlar bölüm.

Kani ol sadık ki yolda can vire
Han-ü man-u, mal-u genc-u, kan vire!

Kani can terk eyleyen, canan için?
Virmeyen can, bulmadı cananı çün!

Canını terk eyleyen buldi ani!
Terk iderem canımı, diyen kani?

İrmedi cananına canın seven
İrmedi maksuduna dünya diyen

Dünya ile din cem olmaz bilin
Düşman olan yire dost girmez bilin

Hal ideliden beri dünyayı Hüda
Sevmez anı kendinden kıldı cüda

Kim ki dünya sevse, ol bulamez Hakk'ı
Gönlünü ana viren olir şaki!

Kendüye Hak anı “mağdub” eyledi
Terk iden kişiyi “mahbub” eyledi

Dimedi mi anı ol “ Hayru'l Beşer”
Terki için bize ol virdi haber!

Ahret ehline hem didi haram
Sem'ine irişmedi mi bu kelam?

Dünya ehline haramdır, ahret
Çünkü hayvan yimedir, ol ahret! [vr.154]

Her kim ehlullah olir ikisi dahi
 Çün haram oldu terk iyt sen dahi.

Kim ki terk iytdi ise irdi Hakka
 Bil ki şeksiz irdi Hakka mutlaka

Her kim Hak sevgisini kıldı kabul
 Her kez ol dünya için olmaz melül

Âdem ki evvela halk eyledi
 Arz-ı sanat iderek halk eyledi

Karşı tuttu Âdem'e her san'atı
 Ki kabul eyleyeler o mihneti

Gördi Âdem sanatı her ne ki var
 Her biriniz birini eyleyin ihtiyar

Her biri bir sanatı kıldı kabul
 Hiç kabul eylemedi bir nice kul

Didi Hak ki siz niçin kılmadınız?
 Bunca san'attan birini almadınız?

Didiler kim, biz seni kıldık kabul
 Sen yitersin bize olmayız fodul

Hak Teâlâ didi kim, izzim hakkı
 Olmaya dünyada sizden müttekı!

Sizden ayrı olmayem ben dünyade
 Benim ile kalasız, dünya gide!

Siz bana gözgü olasiz göreler
Size garşu mest-u hayran turalar!

Kim beni görmek diler, görsün sizi!
Sizde göre beni, hem olan gözi! [vr.155]

Benim ile tuta sizin eliniz
Benim ile hem söyleye diliniz

Benim ile göre sizin gözünüz
Benden ayrı olmaya hem sözünüz

Benim ile işite hem kulağınız
Benim ile yana gönülde şem'iniz

Her ki mani göziyle görür sizi
Beni görür andaki mani gözi.

Her ki puslu göz ile baka size
Biz dahi görünmeyiz ol göze

Ğaybım esrarını size bildürem
Ğayrının yirine ayn'ı toldurem!

Her ki münkir olse size; tamu'ya
Koyem anı, bildürem hem kamuya!

Kimdir anlar anladın mı ey kişi?
Ol durur ki Hak yanında bitti işi!

Evliyadır, anları bilmek gerek
Kande ise anları bulmek gerek!

Evliyadır, eyleyen Hakkı kabul
Evliyadır, Hak katında toğri kul

Evliyadır, bizi irşad eyleyen
Evliyadır, Hak yemeğiyle toyuren

Evliyadır, bizi bize bildiren
Evliyadır, ağlar iken güldüren

Evliyayı bul ki anı bulasın
Çünkü bildin-sen, Hak ile bilesin. [vr.156]

Evliyadır, bildiren toğri yoli
Evliyadır, Tanrı'nın toğri kuli.

Evliyadır, evliyadır, evliya!
Evliyadır, bizi ileten Tanrı'ya!

Evliya çoktir, âlem içre bilesin!
Birisin isteyu-ben bulesin!

Özüni eylesesin teslim ana
Hak yolini göstere ol de sana

Evliyanın bir nice kısmı var
Her birinin nice dürlü ismi var

Kimine "Aam" dirler kimine "Has"
Kimisine didiler "Haas'l Havas"

Bazıları meczub saliktir anın
Bazısı da bilgilerle maliktir anın

Bazısı saliktir meczub değil
Ne ola ol dahi kusurlu değil

Bazısı meczubdur anın, itmez sülük
Niceleri kalmıştır anda bir bölük
Cümlesini bunda tafsil ideyim.
Yazub-ani sözi tekmiil ideyim.

Çün fütüvvetname'yi yazdım tamam
Kim paşadır, kim Ahi'dir, kim imam?

Bir aziz eydir, bize kim, lütuf idin!
Kim meşayih yoline dahi gidin!

Biz de teslim iytdik anın sözünü
Yazalım didik bu sözün tuzünü!

[vr.157]

Nice kısım imiş bunları dinledik
Her birinin adlarını eyledik

O ki salik hem dahi meczub idi
Hak katında cümleden mahbub idi

Ol ne iş işledi, buldi bu işi
Anı işlemek gerek talib kişi

Talib idi ol da şeyh bulmuş idi
Hem de şeyhin gönline girmiş idi

İtmiş idi özünü teslim ana
Hiç koymazdi özünü dört yana

Şeyh öninde halvete girmiş idi
Ne ki görmüş şeyhine sormuş idi

Zühd-ü takva ile girmiş idi yola
Bakmaz idi dünyada akçe pula

Virselere çok yimek yimezdi
Ğayri söz söylemeler dimezdi

Sözü tevhid idi dilinde müdam
Diline almaz idi gayri kelam

Gözünü açmazdı kimse yüzüne
Hiç kulak tutmazdı ğayri sözüne

Gice gündüz daima meşgul idi
Şeyh yanında kati makbul idi

Zahid-i fi'llah idi Hakk'el Cihad
İhtida kılmış idi şeyhi ictihad.

Masivaden külliyyen giçmiş idi
Can-u gönlin, Hazrete açmış idi. [vr.158]

“Aferin-iş seyrini” kıldı tamam
Cümle mahlûk ne ise bildi tamam

Cezbe-i Hak geldi ana ansızın
Kendine ilettiler anı ansızın

Kendi ismin “İsm-i Hak” kıldı “fena”
Şeyh Mansur burada didi “Ena”

Hem “ene” ismi idi, ismi anın
Mürşid oldur ismini bile senin.

Her kişinin ismi, ismin mazharı
İsim iledir, ism-i ismin mazharı

İsm-i Mansur, kani oldi ismine;
Kıldı kurban canını, ismin hısmine!

Gönlünü, Mansur, pak kılmış idi
Tanrının varlığı hep tolmiş idi

Didi, Mansur’un dilinden Hak: “Ene”
Dile gelen budur, heyhat’ ne dene!

Nitekim Musa, şecerden işidir.
Yahud bir tağda varır “ün!” işidir.

İşidir Musa “Ene Allahu” ünini
O ağaca döndüricek yüzünü.

Oldi Mansur’un vücudi bir şecer
Bu “Ene Allahu” avazın virdi haber!

Çün “Ene Allahu” sözünü işitdiler
İşit ol pi-çareye gör n’ittiler?

İşit imdi, bu söze n’oldi sebep?
Eyler idi Şibli, Mansur’dan taleb! [vr.159]

İkisi bir vakıa görmüş idi
Mansur evvela, şeyhine dimiş idi.

Vakıa ki şeyh tesella itmedi
Şibli'yi dinledi koyub gitmedi

Bir ağaç başında kan var, didi şeyh
Pes tesella koyub gitti anı şeyh.

Didi Mansur, hırkadan sen çıkasın
Öyle olse, bu tariki yıkasın

Hırkadan sen çıkmayınca olmeye
Bu ağaçta kanı kimse görmeye.

Her kaçan kim, hırkadan sen çıkasın
Bu ağaç başında, kana bakasın.

Gitti Mansur girdi Şibli içeri
Durdy eşiğinde varmadi geri

Vakıa sen, şeyhine Şibli didi:
Dinledi Mansur anı, ne didi.

Şeyh, tesella kıldı Şibli'nin sözünü
Pir Mansur işidince açdı gözünü.

Çağırıp didi "Ene Allah" sözünü
Yakarıy-ıdı kime tutse yüzünü.

Pes "Ene Allah" dedi Mansur, gördiler
Ne için disin, diyu-ben sordiler.

Didi, Allah'dur buni diyen, didi
Ben diymazem bu sözi, diyen didi!

Hâkim önine tiz iletiler anı
Didiler; terk eyle! Döğëriz seni! [vr.160]

Tutun ağzını didiler ki söylemesin
Kâfir olur bu işi işlemesin

Tutdi ağzını onun kavi bir kişi
Yani terk itsin diye bu yanlış işi!

Cümle azaları çağrışur “Ene Allahu” avazin!
Pes! Bu[n]lar ancak sanur, dilde sözin!

Didiler ki ba’zınız had uralım!
Bie dahi söyler mi anı görelim!

Basdiler seksen ağaç “had” urdiler
Dahi söyler, cümle a’za, gördiler!

Had urince işidirlerdi sözin
“La tehaf, eg’bil” deyu Hak avazin!

Ben ururam ağacı avaz gelür;
Döğdüğümce ben dahi geniz gelür!

Cümle müftiler bu hali gördiler
Öldürün tiz! deyu fetva virdiler!

Çün şeriattan bu, bir kopardi taş
Vacib oldi kim yirine koya baş!

Cümle halk Mansur’a iytdiler “ğuluu!”
Şeyhe varub didiler ki m, ey ulu!

Didiler kim siz de fetva veresiz
Yohsa, siz de anın ile ölesiniz!

Şeyh işidince didi kim; varınız!
Bu gice bir hamle, sakın oliniz!

irte olsun biz de anı, görelim
N' için didi bu sözi, soralım! [vr.161]

Anı habse salib-ani gitdiler
Ol gice fariğ olu-ben yatdiler.

Kaldı şeyh teşviş içinde ol gice
Fikir ider kim, n'eyleşem, n'itsem, nice?

Hırka içre ben nice fetva virem?
Kim meğer bu hırkayı ben çıkarem!

İRte oldi hırkayı çıkardi ol
Şer'i tonlar geydi fetva virdi ol!

İRte Mansur'u alu-ben geldiler
Dahi ol hal üzere turur gördiler

Çok nasihat itdiler kılmaz kabul
Hoş, ferahtır gönlü, hiç olmaz melül!

Kıssayı çok da uzadı n'idelim?
Bazu diyub, sözüme gidelim.

Birinci gün, götürüb getürdiler
Bu ulular çok nasihat virdiler.

Dir idi kim sözünüz harç eylemek
Bencileyin sözi bana söylemek!

İşiniz ne ise idiniz, yapınız, anı siz
Ta ki ebediyen Mansur işini anasız!

Habisde-yken bir Âdem saldıler;
Habse var, Mansur'u bir gördiler

Yine bir gün habse Âdem saldıler
Habis[hane] yok! Mansur'u oturur gördiler

Habisde yine oturur gördiler
Bu ne işdir diyu ana sordiler? [vr.162]

Anda kim ben yoidim habis var idi
Benimle "Ol Ğani Rabbim" dildar idi.

Dost davet etti ben anda idim
Görmediniz mi beni, kande idim?

Şimdi uşş! Halime kodi ol Habib
N'ola zahmet virseniz, ol dur Tabib!

Yine habisten çıkarıb götürdiler
Bir araya tanışıb oturdiler

Kimisi dir kim, öldürin şer'i bozar!
Diri korsanız buni, âlem azar!

Kimisi dir; dokunmayın kovalım!
Ğavgadır bu, üstimizden savalım!

Kimisi dir kim, elini keselim
Fitneyi çoğalmayalım, basalım!

Cümlesi bir yire kodiler sözi
Öldürelim, görmeye kimse gözi.

Hem elini, ayağını keselim
Dahi andan sonra dar'a asalım!

Aldılar Mansur'u dar'a gittiler
Yakmak için sanki nar'e gittiler!

Ol arada bir kişi var idi meğer
Didi: Mansur, vir bize aşktan haber!

Didi Mansur, üç gün olsun gelesin
Bu sualin sen cevabın alesin

Darağacının dibine vardiler
Yine anda çok nasihat virdiler. [vr.163]

Kimisi öldirelim dir, kimisi: Yok!
Yine anda ululer tanışdı, çok!

Didi Mansur "Uktuluni ya sigaat!"¹⁶⁴
Kad raeyna, inne fi katli hayat"¹⁶⁵

Öldürün tiz, ola ölümüm hayat!
İşideler vasfımı bu kâinat

Didiler elin ayağın kesesiz
Kendinden dirlik umidin kesesiz

¹⁶⁴ Mansur: Beni öldürün ey bilgeler! Dedi.

¹⁶⁵ Mansur: Gördük ki benim vefatımda dostuma vuslat ve gerçek hayat var! Dedi.

Kestiler iki elini evvela anın
Didiler, aksun kanı hala kanın!

Kanını sürdi koline yüzine
Bakmaz idi hiç kimsenin sözine!

Didiler niçün idersin bu işi?
Kan süre mi yüzine her kız kişi?

Didi kim dost ile kılurem niyaz!
Pes! Gerek anda iki rekât nemaz!

Ol namaza kanı, âşıktır vudu'
Kim ki âşıktır bilir buni "Hu"

İki el iki ayağın kesdiler!
Dar'a andan sonra varıb asdiler!

Dökülen kanı "Ene'l Hak" yazılır!
Sanırsın Dimeşk işi tığ ile kazılır!

Her ne urğan ile astılerse üzilür
Ulular anı görü-ben bozilür!?

Bu ulular bu işe hayran kalur!
Cümle bakub, denk-u ser gerdan kalur! [vr.164]

Didiler Mansur'a ki ne itmek gerek?
Seni asıp yakıb gitmek gerek

Didi zincir olurse tutmayam
Kendim asılayım sizinle gitmeyem

Siz değilsiz beni bunda dar iden
Dost zülfidir beni ber-dar iden!

Görmez isem ger ben anın zülfini
Bunda çsüz dara çekemezsiniz beni

Çünkü gördüm zülfini darımdır ol
Dertlü yerim çok benim darımdur ol!

Çünkü astı zülfine siz varıb gidesiz
Beni ancak kaldırasız dara siz!

Giderin urganı darı kaldırın!
Salıvirin siz beni, ırak gidin!

Asılu-ben tar ağacına turam;
Ol tecelli ide, ben anı görem!

Sonra andan taşınızı atasız!
Ben ölem, siz rahat ile yatasız!

Şeyh ana didi ki Mansur söyleme
Tiz-cek asıl! Çok söz eyleme!

Pir-ü mani, kalku-ben-i asılır;
Halk içinde bunca dava kesilir!

Attılar cümlesi şeriat taşını
Kimi gövdesini urdi kimi başını

Didiler şeyhe ki sen de atasın!
Kendini bu şeriat ehline katasın! [vr.165]

Bir gül ile ol dahi urdi ani!
Gül tokındı göğe çıktı efgani!

Didiler kim, taştan ah, itmedin;
Urduniz beni diye söylemedin?
Bir gül için sen niçin ah, idersin?
Çağırıp feryat ile vah, idersin?

Didi andan gayri bi-kanedir
Ol benimle aşına, bi-kanedir!

Taştan bile ağırdır dostun attığı gül
Gayrisi bilmez zira Ol ise bilir yol

Asdılar Mansur'u koyub gittiler
İrte olince bu[n]ler gör n'ittiler?

İrte oldi geldiler yakmaklığa!
Âlem içre adını çakmaklığa!

Bir araya çok odunler yakdiler
İttifakla yakmak için yığdiler!

İndiru-ben anı od'e urdiler!
Hasılı, avamın kamusi gördiler!

Çağırub-ben dir; sual iden kişi!
Gel, diyayın nicedir âşık işi!

Aşkta evvel, el ayak kesmek dürür!
Hem de ikincisi anı asmak dürür!

Bil üçüncüsü od'e yakmak dürür!
Âlem içre sirrini çakmak dürür!

Kim kabul eylerse iş bu işi,
Bilesiz kim oldur-ur âşık kişi! [vr.166]

Âşık olmaz ki uğramaz melâmet
Âşık odur ki bulmaz selamet

Âşık olmaz kim melâmet olmeye!
Âşık oldur kim selamet olmeye!

Aşık olmaz her kimin arı ola!
Aşıkın mi'racı da dar'ı ola!

N'ola ol bi-gane de ber dar ola
Çünkü urgan ana, zülfıyar ola!

Pes, ne gam! Bi-kane anı öldüre!
Dost çünkim, ağlarken güldüre!

Pes, ne ğussa! Anı od'de yakalar!
Yakı-ben bi-kaneler heb bakalar!

Yar ile ateş ana gül-i zar ola!
Her kime yar olmase, gül; nar ola!

Yana ğussa! Anı çünkim döğeler
Yana kaygu! Döğer iken söğeler!

“La tehaf, akbil” diye, dilber ana;
“Korkma-gel” dir, çünkü ne kaygı sana?!

Habis içine salsalar da ne gamdürür?
Anda dilber derdi, ne, çün emdürür!

Habis içi çün yar ile Gülizar ola
Çünkü yar olmaya dünya dar ola!

Yar iledir, çünküm her yere şeref
Yar ile olur her taraf müşerref!

Yar iledir her yirin çün revnakı;
Olma bi-yar! Ola, gör var, revnakı! [vr.167]

Aşk-ı Canan ile her kim yardur
Yok sanman siz anı, ol vardır

Aşk-ı Canan tağa irse aşık;
Dağ mest olur, çün Musa saika!

Neylesün biçare Mansur neylesün!
Söyleyen özünün aşkıydı neylesün

Aşkıdır anı darağacında astıran
Aşkıdır elini ayağını kestiren

Aşkıydı anda “Ene’l Hak” söyleyen
Aşkıydı öldürmek için söyleyen

Aşkıydı onu melâmet eyleyen
Aşkıydı rüsva-nedamet eyleyen

Aşkıydı Mansur’un ağzından çıkan
Kendi sırrını aşkıydı yine çakan

Aşkıydı gülünü göğe ağdıran
Aşkıydı o gülü yere yağdıran

Gör ki n'itti ana ol ismi "Ene"
Dile gelmez gayrisi kim ne bile

Külli mahluk isminin bir ismi var
Her ne ise isminin bir hasmı var

Kangi isme mazhar isen ey cüvan
Evvela gördüğün oldurur, heman

Ger eğer ismin "Ene" olur ise
Yahşidir şeyhin eğer bilür ise. [vr.168]

Ger eğer aciz değilse kurtara
Aciz ise sana yüzün burtara!

Nitekim Safi buyurmuş bu sözi
Kim, bu sözden anlayasız siz sizi.

Çün mürid küstah sözü söyleye
Bi-edeblik eyleyüb ben ben diye!

Aciz üstattan dimiştir ol anı
Kamil olsa öyle didirmez seni!

Özge ismin dahi bildürür sana
Sen dahi müşid olursun her yana

Bir yoli bilen kişi kâmil değil
Müşid olmaklığa ol kabil değil

N'ola bir kez Mekke'ye varsa kişi
Anın ile bilmez ol kâmil işi!

Nice yerden yol gelir çün Mekke'ye
Hepsini de anın bilir mi ki diye?

Mürşid ol dur küllisini bile ol
Mekke'ye her nereden gelürse yol

Mürşid oldur ilete evvel sülük
Kendi götüre sana kim ura yük.

Küllü mevcudatı sana gezdire
Ol değil kim gezer iken azdiren!

Ger vilayet, ger keramettir sana
Yitişirsen, kalma sen! Diye ana! [vr.169]

Meğer haktır geçüre andan seni
Seyir içinde bildire senden seni

Haktan özge ne ki var, gayridir
Anda kalan sağ değil, sağ gibidir

Hem levayih hem lemayih berk ide
Göri-ben envarı, külli fark ide!

Kalma anlarda yürü, yâre iriş!
Gördüğünden geçü-ben turmadur iş!

Cezbe-i Hak'tır seni alıb giden
Şeyh-i Kamil'dir seni yolda güden

Gayriye kalmayıb ana varasın
Varıb da nur cemalin göresin

Vuslat-ı Vahdet ne ise bilesin
Öyle bil ki hakkiyle sen bilesin

Hem icazet vire üstadın sana
Sen dahi mürşid olasın her yana

Mürşid ol dur, külli ismi bile ol
Hangi ismin ismi olur ana yol!

Küllü mevcudatı ve ismin bile;
Kangi isme mazhar olduğun bile.

Kangi yoldan gide Hakka ol dahi?
Bile mahlûk sağışınca yol dahi

Hem de talib her yire ki irişe
Ede telkin, şeyhi anda dervişe.

Her makamın bir yeri telkin olur
Şeyh-i Kamil kim ise anı bilur. [vr.170]

Ger eğer şeyh bilmez ise geçemez
Talibinin ol hicabın açemez!

Gerçi zulmani hicab giçmek kolay
Liyk nurani giçeni ara oley!

Niceler kalmıştır anda “Bist-i seel”
Çünkü nuranidirür eyledi al!

Giçemez mürşidsiz andan kimse
Ol makamı giçüren şeyhdir yine!

Her ki nurani hicaba iriŖe!
Ŗeyh-i kâmil bula ol çoktur iŖe

Ŗeyh-i Kamil anı andan geçire
Giçirüb Hak'dan yana anı tiz uçure!

Ŗeyhe uyan evvela eyler sülük
Her makamı kat ider bölük bölük

Her gönülü ol dahi seyran ider
ArŖ yüzünde ol dahi cevelan ider!

Âlem-i berzah'ta olur menzili
Her tecerrüt ehli ile mahfili!

Olur olda camii iki cihet
Bir Hak ile bir de olur ŖeŖ cihet

Âlem-i berzah'ta dayim oturur
Orda olan halkı Hakka götürür.

Hak sözini kullarına söyler ol;
Davet ider halkı Hakk'a daim ol.

Kâh olur kim iŖi daim Hak ile
Kâh olur kim iŖi biraz halk ile. [vr.171]

Bilmeyen sanır Onu halktan kiŖi
Kimdir? Onu bilir bilen kiŖi?

Hak Onunla bilebilir, gayrı değil!
Hak iledir ol dahi, ayrı değil!

Evliyalar cümlesi imünkad ana
 “Kutbu Âlem” oldi çünkü ad ana!

Mürşidi Kâmil’dir Obilesin
 İsteyesin nerede ise bulasın

Niceleri ölçümlük ile şeyh geçinir
 Niceler kendi kendini şeyhim sanır

Olmaya ki sen de ölçüm olasın
 Avam olanlardır onu bilesin

Ya ilahibizi ölçüm eyleme
 Ölçüm ile bizi de kem eyleme

Kurtarıver “zerku salus” tan bizi
 Ki görünmeye bize zerrak yüzü

Zahid-i pindar olandan kılma bizi
 Her gece pizar olandan kılma bizi

Kendi cezbenden bize lutfeyle gel
 Kudretin diliyle geldik; söyle gel

Kim tesellüs etse ondan bizarım
 Şimdi simasından onu sezerem

Sen tesellüs etmekten kurtar bizi
 İnşaallah görmeye salus yüzü

Aşkınıla Sen bizi kıl aşına!
 Zahid-i salus görecek yaş, na! [vr.172]

Ya ilahi aşkın ile hemre et
Nerde savuz Onun ile gümrah et

O klavuz ola sana varmaya
Eşiğine yüz sürüp yalvarmaya

Neyler ise aşkın eylesin bize
Aşk ile varıp bakarız O yüze

Aşkın ile oldur benikıl "Fani"
Yarın orda görmeyen rencü gına

Aşkın ile kıl muanber gönlümü
Aşkın ile kıl muattar gönlümü

Aşkın ile canı handan eyle kıl
Kisve gitsin aşka kurban eyle gel

Hem harabatına aşkın sen yetir
Küllü benlik hem harap olsun yetir

Dertli gönlüm oldu aşkın aşığı
Kim diler ki ola aşkın fasıkı

Aşk elinden içmek için mey diler
Ki bu meydanı bu gönlüm ki diler

Ya İlahi sunsa aşkın bir kadeh
İçip mest olsa can bulsa ferah

Sen nasip et bize aşkından şerab;
Mevt erişib bizi kılmadan turab! [vr.173]

MECZUB-İ SALİK

Söyle gel ey Andelip hoş neva
Çün sözün dertlilere olur deva

Şöyle pervaz eylehâke olsun kafes
Seyrin eflak içerü olsun her nefes

Tak değil mi olasin murğ-ı ğarip
Olsana can gülşeninde Andelip

Bülbül u Vahdetsin ey murğ-i latif
Ötüver kerrubiler olsun harif

Murğ-ı şehbaz ola seyrin la mekân
Hem şikârın varidat-ı Asuman

Sırrı cansız ile hemraz olasin
Kâh dilsiz kâh demsaz olasin

Her kim Canan ile O hem dem ola
Şad ola dünyada O bi-gam ola

Ki hakikatlar bahçesini seyran ede
Ki incelikler gülşenini handan ede

Ravza-i Kudüs hem teferrücgah ola
Mahrem-i esrar olup da şah ola

Çün mülevvesten gönlü pak edesin
Yeryüzünden felekleri seyir edesin

Hızı-i dünya çün senin terk ola
Hem için Firavn düşmanın makhur ola

Gel beriÂdem deminden bu deme
Çün bilirim benzemedi dem deme

Dem-i Muhammed'den vururum ben bu dem
Her kim Ondan dem vuragelmez nedem? [vr.175]

***

BÖLÜM V

SONUÇ

XV yüzyılda kaleme alınan bu değerli yazma, diğer fütüvvetnâmeler gibi İslam coğrafyasının sosyal, kültürel ve ekonomik hayatını derinden etkileyen fütüvvet olgusunun temellerini açıklar.

Fütüvvetin yol işaretleri denilebilecek fütüvvetnâmeler bir bakıma Hak yolu ve de yolcusunu konu edindir. Tabi ki, bu yolun adabı ve erkânı da açıklanır. Tarsusî de aynı görevi üstlenmiş ve gereğini yerine getirmeye çalışmıştır.

Baştan bir iki varak sondan ise tahminimizce oldukça çok sayıda varak eksikliğine rağmen Ahî Dâ'î'nin eseri, Türkçe manzum fütüvvetnâmeler arasında en uzunudur.

İslamiyetin doğuşundan başlayarak Abbasiler döneminde kurumsallaşan “yol göstericilik” pozisyonuyla, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde zirveye çıkmış olan fütüvvet ve ahilik anlayışı, bu fütüvvetnâmede belki de en geniş anlatımlar eşliğinde halkın ve ilgilenenlerin istifadesine sunulmuştur.

Tüm fütüvvetnâmeler gibi Fütüvvetname-i Tarsusî de sanat ve sanat erbabını, sosyal hayatın vazgeçilmezi olarak ele almıştır. Bu meyanda bir sanat erbabında bulunması gereken ahilik ahlakını öğretmiştir.

Eserin telif sebebi o çağın Tarsus’unda tarikatlarla iç içe olan ahiliğin ne denli ilgi ve odak noktası olduğunu göstermektedir.

Diğer yönden eserin günümüz modern insanının sosyal ihtiyaçlarına kısmen de olsa rehberlik açısından cevap verecek kültürel unsurları içerdiği söylenebilir. Dini ve tasavvufi öğeler ağırlıklı olmakla beraber eserin sunduğu birçok husus insanlığın ortak değerlerine hitap etmektedir.

Eserin diğer fütüvvetnâmelere nazaran Şiilik temayüllerinden uzak, Alevi-Bektaşî düşüncesiyle bazı noktalarda ortak fakat Ehl-i Sünnet çizgisini izler bir karakterde olması emsalleri arasında apayrı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Bu nitelikleriyle eserin diğer fütüvvetnâmelerle karşılaştırılarak çok daha geniş değerlendirme çalışmalarına layık ve arı Türkçesi ile araştırmacıların hizmetine behemahal sunulması elzem bir metin olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A, *Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, İstanbul 1993.
- Anadol, C, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara 1991.
- Arnakis, GG.,“Futuvva Tarditions in the Ottoman Empire Akhis, Bektashi Dervishes and Craftsmen”, *Journal of Near Eastern Studies*, University of Kansas, 1952.
- Aşıkpaşazade, Ahmed Aşiki, *Tevarih-i Al-i Osman*, Düzenleyen: Çiftçioğlu, Nihal Atsız, İstanbul1949.
- Aydınlı, O, *Fütüvvetname-i Tarikat*, TDVY., Ankara 2011.
- Bayram, M, *Bacıyan-ı Rum*, Konya1987.
- Bayram, M, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya1981.
- Belgradi, Münir, Nisabu'l-İntisab ve Adabu'l-İktisab, İst. Ün. Küt. Türkçe Yazmalar, Kayıt Nu: A 6803,İstinsah Tarihi: 1066/1656.
- Cumbur, Müjgan, “Bir Fütüvvetname Yazmanın Tanıtılması”,*III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Program ve Bildiri Özetleri*, Ankara1986.
- Çağatay, Neşet, *Ahiliğin Türk Ekonomisine Getirdikleri, Güncel Konular Üzerine Makaleler*, TTK Yy., Ankara trs.
- Çağatay, Neşet, *Ahilik Ve Esnaf*, ESDB Yy., Ankara1982.
- Çağatay, Neşet, *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?*,TESK Yay., Ankara trs.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yy., Ankara 1997.
- Çev. Topak, Mustafa, *Fütüvvetname-i Tarsusi*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Tasavvuf A.B.D, YL. Tezi. Adana, 2016
- Demir, G, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay., İstanbul 2000.
- Eflaki, A, *Menakibü'l-Arifin*, MEB Yy., Ankara trs.
- Ergin, O N, *Mecelle-i Umur-i Belediye*, İstanbul 1995.
- Sülemi, Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn, *Tasavvuf'ta Fütüvvet*, çev. Süleyman Ateş, Ankara 1977.
- Fığlalı, E R, *Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara 1994.
- Gaybi, *Muhtasar Fütüvvetname*, Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü, nr. A. 4225.

- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Fütüvvetname-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*. Sultani'nin basım tarihi belli değil.1319 Hicri-Şemsi'de Yazıldı.; Fütüvvetname-i Sultani, Micofilm, Catalogue of the Perasian Manuscripts, 1789, s. 44, a-b
- Gül, K Vehbi, *Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması*, Toker Yay.,Ankara 1971.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, Hrz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Ankara 2007.
- İbni Batuta, Rihle, çeviren: Parmaksızoğlu, İsmet, MEB. Yay., İstanbul 1998.
- İbni Batuta, *Seyahatname*, Mehmed Şerif Tercümesi, İstanbul trs.
- İbni Bibi, *el-Evamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye*, hzr. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.
- Köksal, M. Fatih, *Ahi Evran ve Ahilik*, KVKY., Kırşehir 2006.
- Muhammed b. Muhammed, Delailü'Nübüvveti Muhammedi ve Şemalü'l-Fütüvveti Ahmedi, Ankara, Milli Kütüphane, Yazmalar, Yer Numarası: 60 Zile 65, vr. 24, microfilm s. 16.
- Nasrî, *Fütüvvetnâme*, Çev. Abdalbaki Gölpınarlı, İÜİFM, c.XI, İstanbul1950.
- Radavi, Muhammed, *Miftahu'd-Dekaik fi Beyani'l-Fütüvve ve'l-Hakaik*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, nr. 2982.
- Radavi, Muhammed b. Alaüddin el'Hüseyni, *Fütüvvetnâme*, Milli Kütüphane, nr. A 7992.
- Radavi, Muhammed b. Seyyid Alaüddin, *Fütüvvetnâme*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nu: 665/1.
- Radavi, Muhammed, *Fütüvvetnâme*, M. Fatih Köksal Ktp., Özel Nüsha.
- Sarıkaya, M. Saffet, *Fütüvvetname-i Cafer-i Sadık*, İstanbul 2008.
- Sarıkaya, M. Saffet, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre İnanç Motifleri*, Ankara 2002.
- Sarıkaya, M. Saffet, Fütüvvet Terimleri ve Merasimleri Hakkında, Ankara, 2002, s.8-9
- Sarıkaya, M. Saffet, e-makalat, Mezhep Araştırmaları, III/1, (Bahar,2010)
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1964.
- Şeker, Mehmet, *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*,
- Şeker, Mehmet, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri*, Ötüken Yay., İstanbul 2011.
- Şeyh Eşref bin Edib, *Fütüvvetnâme*, hzr. Orhan Bilgin, İstanbul 1992.

- Şeyh S. Hüseyin İbn Gaybi, *Fütüvvetnâme*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İÜİFM, İstanbul 1955-1956.
- Taeschner Franz, “Türk Ahiliği ve Ahi Müessesesinin Mevlevilik ile Olan Münasebetlerine Dair”, *Çağrı*, S.113(1967).
- Torun, Ali, “Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnameler”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, Ankara 1996.
- Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Uçma, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İst. Üniv. S.B.E., İstanbul 2003.

ÖZGEÇMİŞ

A – KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mustafa TOPAK
Doğum Yeri ve Tarihi	Taşkent KONYA
Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer	Taşkent
Uyruğu	TC
Medeni Hali	Evli
Adres	Çağdaşkent Mah. Gimem Sitesi. 93095 Sk. 30/7 Toroslar/MERSİN
Telefon	0 505 582 65 16 – 0 532 164 59 95
E-mail	Mustafanur33@hotmail.com

B – EĞİTİM

2007/2010	Yüksek Lisans
Danışman	Doç. Dr. Hayri KAPLAN
Konu	AHÎ DÂ'Î VE TÜRKÇE MANZUM ESERİ: FÜTÜVVETNÂME-İ TARSÛSÎ (İNCELEME-METİN)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tasavvuf Anabilim Dalı
2013/2016	Lisans
Fakülte	İlahiyat Fakültesi, Selçuk Üniv. Konya, 1980
1980/2007	İHL. Tefsir-Hadis; Lise Din Kl. Ahl. Bl. Öğrtm. İ.Ö.O. Din Kl. Ah. Bl. Öğrtm.
Lise	Mersin İmam Hatip Lisesi / 1976
İlköğretim	Taşkent KONYA, Şehit Abdurrahman İ.Ö.O. / 1971

C – İŞ DENEYİMİ**Ünvan****İHL tefsir-Hadis Öğretmeni****D-YABANCI DİL**

Arapça, Fransızca

E- BİLGİSAYAR DENEYİMİ**İşletim Sistemleri**

Windows 98, WindowsXP

YazılımlarMicrosoft Word, Microsoft Excel, Microsoft
Powerpoint,**Donanım Bilgisi**

Temel donanım becerileri bulunmakta.

Network Bilgisi

Orta düzeyde network bilgisi.